
TRANSILVANIA

Organul societății culturale „Astra“.

† Emilia Dr. I. Rațiu.

În ziua de 1 Februarie a. c., ora 19, s'a stins din viață, la domiciliul ei din orașul Sibiiu, Emilia Dr. Rațiu. Moartea „*Măicuței noastre*“, (cum i se zicea de toți cunoscuții) a provocat regrete; nu numai în sufletul acelor ce au cunoscut-o, dar și a acelor ce au putut să audă de rodnicia ei activitate din viață.

La înmormântare și după înmormântare s'a glorificat persoana ei prin graiu viu și prin scris, de toți acei ce au putut aprecia serviciile ce le-a adus neamului, atât în tovarășia neuitatului ei soț Dr. I. Rațiu, cât și după moartea acestuia.

Nu se va lua, cred, de nimeni în nume de rău, faptul, dacă, după atâtea elogii binemeritate, exprimate cu atâtea talent, de diferiți măestri ai cuvântului și scrisului, îmi iau permisiunea, (ca unul ce am stat în apropierea ei ultimii 10 ani) să aduc în publicația societății „Astra“ (a acelei societăți, la fondarea căreia soțul ei a jucat un rol însemnat), o mică contribuție la studiul sufletului ei, al aceluși suflet din care au eșit atâtea acte meritorice, bune tovarășe a acelor săvârșite de soțul ei și cari vor permite să fie legat numele familiei ei de acela al istoriei neamului nostru românesc.

Există, dealtfel, obiceiul să onorăm pe aceia ce nu mai există între noi, expunând numai calitățile lor sufletești sau sentimentele lor bune.

Întrebuințând de multe ori aceleași superlative, uniformizând activitatea din viață a celor dispăruți, nu mai putem face de multe ori diferența între meritele unora și ale altora, în același timp simțim greutatea neadevărului exprimat, cumcă sufletul dispăruților ar fi fost plin numai de virtuți.

Știm doară, că în fiecare ființă omenească, alături de calități stau și defecte, alături de sentimente bune există și rele, iar valoarea ființei noastre constă numai în numărul victoriilor ce le-am putut câștiga în viață prin triumful binelui asupra răului, prin dominarea sentimentelor bune asupra celor rele.

Ori sub acest raport, putem spune, că Emilia Dr. Rațiu a fost ființa, care prin stăpânirea de sine, prin concentrarea energiilor voluntare, în vederea împlinirii datoriilor ei conjugale, familiare, sociale și naționale, prin transformarea individualității în personalitate, a știut să obțină cele mai multe victorii ale binelui, menținându-se până la moarte demnă și respectată de toți.

În constituirea personalității ei au avut un rol destul de mare anumite elemente sufletești înăscute, la cari s'au adăugat însă multe altele, venite prin educație, experiențe și împrejurări, căci lumea, ca și mediul în care trăim, constituie, precum știm, vasta școală, în care se poate găsi tot ceea ce este necesar unui învățământ.

Cum însă alături de părțile rele există în ea și cele bune, urmează să putem întâlni destui profesori, educatori, amici, rude, personalități demne de imitat, demne de a li se putea susține și practica ideile, principiile, sfaturile etc.

S'ar putea crede că numai tovărășia de 40 ani a soțului ei, a putut influența pe Emilia Dr. Rațiu în sensul unei conduite vrednice de urmat, al unui crez politic-național, demn de practicat.

Fără a avea fericita ocazie să cunosc pe marele patriot român Dr. I. Rațiu, presupun, totuș, că influențele dintre soți au fost reciproce și chiar dacă Emilia Dr. Rațiu ar fi primit în direcția politicii naționale anumite sugestii dela soțul ei și dela mediul în care a trăit, totuș, faptul dovedește odată mai mult calitățile ei înăscute; înclinațiunea sau vocațiunea de a se ocupa pe lângă interesele familiare și de cele sociale și politice, puterea receptivității la numeroasele excitațiuni, venite de pe drumul atât de spinos al vieții politice ardelenesti, din acele vremuri.

Și pentru a confirma cele zise, să urmărim puțin viața ei, după datele ce le-am putut obține dela un foarte distins și apropiat membru al familiei.

Emilia Dr. Rațiu s'a născut la Brașov, în anul 1846.

Tatăl ei, vrednicul patriot, preotul Dumitru Orghidan și mama ei Revia, au căutat, încă din copilărie, să-i dea o educație aleasă,

deșteptând, întreținând și susținând în sufletul ei, pe lângă alte sentimente bune și pe acela al dragostei de neam.

La vârsta de 17 ani se mărită cu Dr. I. Rațiu. Naș le-a fost vestitul episcop Popea, care prin cultura și simțămintele sale naționale, a contribuit să intensifice și mai mult cele avute și câștigate în familie de fina Sa.

† EMILIA Dr. I. RAȚIU.

Plecând la Turda, tânăra, frumoasa și inflăcărata româncă Emilia Dr. Rațiu, a căutat imediat să pună în aplicare ideile și sentimentele ei, creind reuniuni de binefacere, societăți de ajutor reciproc, de lectură, biblioteci, etc.

Prin vorbe și fapte parvine să reromanizeze mare parte din societatea din Turda, fiind considerată nu numai ca o bună româncă, dar și ca ocrotitoare a tot ce poate fi suferind și românesc.

Va rămâne veșnic în mintea acelor ce au mai apucat vremurile de atunci ajutorul prompt și eficace, depus de Emilia Dr. Rațiu celor 300 familii de Tofăleni, aruncați pe drumuri, în toiul iernei, de către nemilosul maghiar Apor Károly.

Venind războiul din 1877, Emilia Dr. Rațiu lansează un înflăcărat apel către femeile române din cuprinsul părților ardelenene, cerând ofrandele necesare vitejilor ce luptau cu atâta elan pentru independența țării lor.

Din acest apel, care constituie un document destul de însemnat pentru istoria noastră, extrag următorul pasaj :

„S'a încins lupta în Orient. Frații noștri de peste Carpați, cari secole întregi au zăcut încătușați în lanțuri de robie, au declarat războiul păgânului musulman, pentru emanciparea națională și eliberarea creștinilor din Orient. Războiul e în curs. Tot românul saltă de bucurie la auzul faptelor eroice ale bravilor noștri frați. Onoare ne aduc armele purtate de brațele române. Inșă în bubuitul tunurilor se amestecă și dureroasa strigare a răniților oșteni. Mulți au primit pentru patrie și onoare națională recea sărutare a negrei morți. Mare e inșă numărul răniților. Ajutor dară pentru frații noștri răniți etc.“

În acest apel vocea sângelui românesc cânta la unison cu aceea a desrobirii întregului ei popor.

Negreșit că faptele ei, cari colaborau atât de armonios cu acelea ale politiceii naționale, urmate cu atâta demnitate de soțul ei, nu puteau fi pe placul guvernărilor maghiari din acele vremuri.

Și după prezentarea „Memorandului“ (29 Maiu 1892) urmează pentru familia Dr. Rațiu, noaptea de groază a vandalismului săvârșit de plebea bătăușilor maghiari din Turda (13 Iunie 1892). Dr. I. Rațiu a fost silit să plece cu una din fiicele sale (Dorina) la familia altei fiice, instalate la Sibiiu (dna Emilia Dr. Russu), iar Emilia Dr. Rațiu a fost nevoită să rămână pentru paza avutului ei din Turda, în tovărășia acelei fiice, căreia i-a fost dat să-i închidă și pleoapele ochilor (dșoara Felicia Dr. Rațiu).

Este cunoscut poporului ardelenesc calvarul suferinței îndurat de aceste două femei, rămase în orașul Turda, după cum sunt cunoscute amenințările și batjocurile ce le primeau zilnic, din partea nației dușmane și cari au necesitat intervenția Emiliei Dr. Rațiu, la miliția austriacă.

Ofițerii trimiși nu au stat inșă decât 2 săptămâni, după care aceste două femei rămân încredințate ocrotirii jandarmilor unguri.

Siguranța vieții și avutului lor nefiindu-le prea mult garantate prin prezența acestor jandarmi, toată speranța se îndrepta mai mult la ajutorul moșului „*Badea Tudor*“, care nu numai că venia în timpul nopții să le păzească, dar, stând pe pragul camerei lor, le încuraja prin vorbe și cântece bisericești.

În această izolare de lume și de restul familiei cele două femei erau consolete și stimulate sufletește prin numeroasele scrisori și telegrame, pline de dragoste, venite dela rude și amici, precum și prin vizitele multor străini.

Mulțumită tactului Emiliei Dr. Rațiu și sfaturilor date de dânsa, Moșii noștri, cari coborâseră din munți, să răzbune suferințele îndurate de Dr. Rațiu și de familia sa, au menajat orașul Turda.

Pe timpul procesului „Memorandului“ Emilia Dr. Rațiu, a căutat să obțină și i-a și succes să câștige pentru cauza noastră simpatia femeilor străine, din alte țări.

Nu numai prin corespondență, dar prin trimiterea (la dife-rite doamne și societăți feminine străine) de fotografii, costume, țesături, broderii naționale etc., a putut mișca sufletul lor, făcându-le să intre în lupta pentru apărarea intereselor noastre românești.

În special cimentarea legăturilor de prietenie cu distinsa doamnă engleză Ottina Ball și cu profesoara franceză domnișoara Jeanne dell'Homme au fost din cele mai prețioase. Ambele au publicat scrieri, au ținut conferințe și meetinguri, protestând în fața opiniei publice din țările respective contra asupririlor românilor din partea guvernanților maghiari.

O corespondență interesantă a ținut Emilia Dr. Rațiu alături de fiica sa, Felicia, și cu reuniunea femeilor slovace, în special cu vrednica dnă Theresa Vansa.

Acțiunea comună a femeilor române cu cele slovace la cari s'au adăugat și alte reuniuni streine, colabora armonios cu acțiunea de înfrățire a popoarelor nemaghiare din Ungaria, dusă din partea soțului ei.

În 1913, cu ajutorul preotului I. Papp din Ohio, colectează bani, pentru înființarea unui mare orfelinat român. Era un fapt prevestitor pentru cele ce trebuiau să urmeze mai târziu.

La izbucnirea războiului mondial, Emilia Dr. Rațiu a putut câștiga pe eminentul publicist filoromân Roberto Fava, care prin o publicație scoasă în românește și italienește, pleda cu multă căl-

dură pentru înfrățirea româno-italiană. Negreșit că Emilia Dr. Rațiu era inspiratoarea celor mai multe articole din bogatul și interesantul material al acestei gazete.

În timpul marelui războiu, Emilia Dr. Rațiu, nedespărțită de fiica ei Felicia, au rămas în Sibiiu, îndurând cu resemnare privațiunile, emoțiile, comoțiile, mizeriile și suferințele inerente războiului la cari s'au mai adăogat nemulțumirile venite din partea asupritorilor unguri.

Când un șrapnel dușman căzu pe acoperișul casei ei din Sibiiu, producând mare panică în acei ce locuiau, Emilia Dr. Rațiu, necunoscând origina lui, exclamă: „*Aș fi fost nemângăiată să mor de un șrapnel românesc*“.

Pe tot timpul acestui războiu a fost dânsa considerată ca o „*infocată antantistă*“ și în consecință a trebuit să suporte o perchițiție domiciliară foarte riguroasă, cu care ocazie i s'au furat, pe lângă alte obiecte, și cele două decorațiuni acordate de M. S. Regele Carol și Regina Elisabeta. (Crucea de aur „Regina Elisabeta“ și medalia comemorativă.)

Deși a fost îndemnată mereu de rude și prietini să se refugieze, ea a refuzat propunerea, spunând că: „*o viață întregă a muncit și luptat ca să vadă momentul solemn al intrării armatei române în Ungaria*“.

Și i-a fost dat, în adevăr, în ziua de 24 Dec. 1919, să vadă și acest lucru, căci în acea zi, poporul român din Sibiiu, cu un entuziasm nemaipomenit, a pregătit și serbat în mod strălucit intrarea armatei române în oraș.

În această scurtă dare de seamă a vieții ei, putem găsi toate elementele sufletești, cari au ajutat-o în lupta pentru triumful binelui, frumosului și adevărului.

Putem remarca în primul loc la Emilia Dr. Rațiu acea emoție, acea plăcere, acea ambiție deosebită de a lucra, așteptând să obțină odată cu bunul rezultat și dragostea, admirația, reputația cuvenită.

Această facultate sufletească, această dorință de glorie destul de virtuală, de ideală, de subtilă, a entuziasmat și exaltat celelalte elemente sufletești, întărindu-i și mai puternic voința, pentru muncă intensivă, atât de necesară neutralizării suferințelor, greutăților, durerilor, înșirate în calea vieții și activității ei.

O mândrie deosebită domina persoana ei și acest element sufletească încă un stimul pentru dânsa și pentru alții.

Căci orice caracter, care se afirmă, face să se afirme și alții. Mândria Emiliei Dr. Rațiu provoca excitațiuni, eforturi la acei din jurul ei. Unii găseau în personalitatea ei modelul demn de admirat și imitat; alții o dorință, un ideal spre care tindeau.

Unii se puteau arăta geloși, alții invidioși iar alții prin prezența ei se incitau și mai mult la muncă pentru ridicarea la un nivel egal al prestigiului lor.

Conștientă și mândră de actele ei, Emilia Dr. Rațiu voia și a reușit să rămână la înălțimea la care se ridicase, prin factorul prețios al perseveranței. Noi știm, dealtfel, că ceea ce iubim în amorul nostru propriu este ființa noastră, dar, dacă cercetăm mai profund, găsim activitatea eului nostru, adică funcțiunea acestui eu, și Emilia Dr. Rațiu prin voința ei, a acționat mereu, aducând în câmpul luptei cât mai multe sentimente bune, pentru a învinge rezistențele interioare și cele exterioare.

Tot această stăpânire de sine și perseveranță a voinței, cu care a bravat amenințările și frica, contribuie la calificarea ei de femeie curajoasă.

Căci numai curajos poate fi caracterizat actul ei de a răspunde la muzica infernală și stridentă a vandalilor din Turda cu „Deșteaptă-te Române“, cântat la pian; curajos poate fi considerat și actul de a refuza împăcarea rușinoasă, propusă de Pázmándy Dénes și de a brava cu un zâmbet ironic amenințările acestuia: „Dacă nu voiți să cedați, zicea el, nu va fi vina mea, dacă voi trece cu trăsura în fuga cailor peste corpul d-tale, aruncat în mijlocul uliței“.

Ca una ce suferise în viață pentru sine și neamul ei, știa ce va să zică durerea, suferința, știa să consoleze, să iubească, să unească indulgența cu ceea ce era just și drept.

Cu o amabilitate și bunăvoință ce denotau adevărată noblețe sufletească, ea primea nu numai pe acei ce doreau să o viziteze din dragoste, dar și pe acei ce-i solicitau vre-un sfat sau ajutor. Și acest instinct de solidaritate, de naționalitate și umanitate, o făcea nu numai să poarte compătimirea celor suferinzi, dar să împrăstie cuvinte binevoitoare, sfaturi bune, poze salutare; să intervină cu numele și reputația ei, oriunde și

ori cum putea, numai și numai să poată veni cât mai mult și cât mai bine în ajutorul solicitatorului.

În amicitia ce o arăta cuiva Emilia Dr. Rațiu puneă toată afecțiunea, cordialitatea, spiritul de devotament și de sinceritate.

Conștiință de aceea ce poate face acordul perfect, dânsa nu hazarda, chiar față de prietini vechi, să facă observări, reproșuri, critici cari ar fi putut aduce vreo ruptură a legăturilor de amicitie.

Casa ei nu a fost nici odată locaș de cancanuri, de urzeli pentru învrăjbiri sau dușmăanii, și această casă cu drept cuvânt a păstrat aspectul sanctuarului de spovedanie, de armonie și de reculegere sufletească.

Emilia Dr. Rațiu a fost bună soție și devotată mamă a căminului. Iubirea, încrederea și armonia dintre soți și dintre membrii familiei ei, venea: prin dragostea, prin observațiile și aprecierile reciproce ale calităților lor, prin împărtășirea în comun a bucuriilor și suferințelor, prin nutrirea ideilor, principiilor și sentimentelor sănătoase și prin lupta dusă cu toții pentru triumful lor.

Dragostea conjugală și cea maternă complectă la Emilia Dr. Rațiu nucleul obligațiunilor și îndatoririlor morale, atât de importante în opera vieței.

Având în vedere binele comun al familie, al societății și neamului, soții Rațiu nu numai că au știut să-și guverneze instinctele și inclinațiunile, supunându-le legilor morale, dar s'au ocupat de aproape și de educația urmașilor, crescându-i în concepții de ideal, de jertfe și sacrificii, orientându-le dorințele, nu numai spre binele lor și al familiei, dar și spre acel al neamului.

Emilia Dr. Rațiu, cu mintea ei luminată, cu puternica intuiție, cu cunoștințele ei, sociale și politice, cu experiența din viață, a știut nu numai să însoțească și chiar uneori să călăuzească pe soțul ei, în grelele împrejurări, dar după moartea lui a urmărit de aproape frământările noastre politice și, purtând interes deosebit întăririi neamului nostru, a căutat, prin sfaturi înțelepte, să cimenteze și să aducă armonia între frați și între partidele politice.

Patriotismul ei cald, acel sentiment, care-i dicta de care parte este dreptatea, o ajutau să cerceteze și să aprecieze cât

mai exact soluționările problemelor ce se iveau la orizontul politic al României-Mari.

Dinastică înflăcărată, Emilia Dr. Rațiu nu pierde nici odată prilejul de a infiltra în inima altora ceea ce era adânc săpat în sufletul ei. Până la moarte ea a ținut să facă cunoscut cât mai mult faptele bune și mărețe ale Suveranilor noștri, împărțind la popor sute de tablouri, cu figura auguștilor noștri Suverani.

Opera Emiliei Dr. Rațiu, plină de devotament și sacrificiu, ne face să spunem că ea trebuie să ducă în fața mormântului nu numai via grațitudine al tuturor celor ajutați, dar viul regret al tuturor bunilor români, al tuturor aceluia ce i-au putut cunoaște și aprecia mintea, inima și sufletul.

Plângând deci sincer plecarea ei din viață, va trebui să păstrăm și să onorăm etern memoria ei, suvenirul faptelor Emiliei Dr. Rațiu.

Dr. G. PREDA,
medic-primar, director.

Cunoașterea moștenirii naționale.

Orice activitate care implică un consum real de forțe trupești și sufletești, presupune voință, încredere în tine însuși, perseverare, posibilitate de a aduce jertfă. Fără o cunoaștere care trece în convingere, a propriilor forțe, toate aceste calități producătoare de realizări, nu se pot avea.

Trecerea obstacolelor, delăturarea lor, pretinde curaj pe care nu-l poți avea dacă nu ești conștiu de ceea ce poți. Este adevărat că uneori, sub numele de acțiuni de curaj se socotesc faptele cari, în împrejurări normale, întrec puterile proprii. Aici curajul se identifică cu cutezanța. În înțeles comun însă actul de curaj nu e numai cel excepțional, -- ce izbucnește în mare primejdie, în mare avânt sufleteșc — ci mai ales cel necesar în activitatea de toate zilele, când pentru această activitate nu sunt suficiente puterile pur biologice, ci e nevoie și de-o încordare a voinții, a spiritului.

„Viteazul” se arată rar, în împrejurări excepționale; pe „omul brav” îl putem întâlni în toate zilele, în toate carierele. Om „viteaz” încă mai poate fi cineva care nu e deplin conștiu de puterile proprii: vitejia presupune o clipă de acțiune. „Brav” însă nu poate fi decât omul care se cunoaște pe sine, care și-a măsurat resursele sufletești. „Bravura” nu presupune o acțiune trecătoare de mare înălțime, ci una mai obișnuită, dar *constantă*. Om brav e cel care și azi și mâne, o viață întreagă, e volnic să acționeze, consumând energie respectabilă; care e obișnuit să delătore în mod constant pierderile ce i se pun în drum; pentru care viața, cu condițiile de traiu ce i s’au dat, nu este o luptă ușoară și totuși o poartă cu nădejde.

Un astfel de om nu poate acționa fără cunoașterea propriei valori; nu are alt sprijin, alt razim, decât pe sine însuși, de câte ori simte povara piedecilor ce i se pun în drum.

Resursele sufletești ale singuraticilor atârnă de moștenirea cu care s'au născut și de adausul câștigat prin propriile eforturi: capitalul moștenit și fructificarea lui. La un popor generația actuală valorează cât prețuește biologicul și psihologicul depozitat în ființa națională de generațiile trecute, plus câștigul realizat de propria voință trecută în faptă.

Dar după-cum singuraticul ajunge să se cunoască cu destulă greutate, uneori după multă experiență, nu ajungi să te cunoști deplin decât după o împrejurare excepțională, — tot astfel o generație nu se poate cunoaște ușor, în toate resursele sale sufletești și trupești, prin simpla auto-investigare și observare, nici prin dovada singură a faptelor proprii. Mai ales ceea ce e depozitat în ființa ei din energia generațiilor trecute, adeseori nu iese la iveală decât în împrejurări de excepțională încordare. Pentru ca această moștenire să-ese la iveală zilnic, să animeze, să întărească voința ca și entuziasmul nostru, este nevoie să- fie cunoscută, să se ridice din forma inconștientă la cea de conștiință.

O națiune nu trăește, nu realizează nici odată cu intensitatea de care e capabilă, dacă nu e conștientă de această capacitate. Și conștientă ajunge numai prin cunoașterea tuturor energiilor moștenite dela generațiile trecute. Le vom cunoaște, cunoscând întreg sbuciumul, activitatea, suferința, luptele și biruințele ca și înfrângerile din trecutul neamului. *Le vom cunoaște, cunoscându-ne istoria.*

Fără această cunoaștere a trecutului colectiv, nu vom avea curajul să acționăm, după plenitudinea puterilor în prezent, nici să nădăjduim în viitor potrivit acestei plenitudini. Dacă nu știm ce și cât putem ca neam, nu ne putem împlini datoria zilei de azi, nici nu putem pune temelie solidă zilei de mâine.

Cunoașterea moștenirii naționale este, sub raportul acțiunii de interes obștesc, ceea ce este cunoașterea de tine însuși în acțiunea particulară.

În cadrele statului național, în organismul tot mai complicat și mai desăvârșit al statului modern, cea mai mare parte din activitatea privată privește și activitatea publică, împrumută din caracterul acesteia, o înrăurește în bine sau în rău. Și — din

aceeași interdependență, — activitatea de ordin public se resimte asupra individului în măsură neasemănat mai mare decât în formele de stat anterioare.

Cu cât se va complica șurubăria vieții de stat, cu cât viața economică în cadrele statului modern va pune la bătae, prin orice acțiune, tot mai multe interese particulare, cu atât se va accentua caracterul public, social, de stat, al oricărei fapte particulare.

Așa că, între condițiile de viață din statul modern, nu numai fapta de interes public ci și cea de interes particular, pentru a ieși din plenitudinea forțelor, va trebui să pornească, să aibă la bază, nu numai o autocunoaștere individuală, ci o conștiință a forței ce sălășluște în sufletul colectiv al neamului, în moștenirea națională.

Sau, mai pe scurt: un cetățean român în statul său național de azi, pentru a putea munci curajos, optimist, punând plenitudinea forțelor sale în realizare, are nevoie să cunoască nu numai aceste forțe, ci și ceea ce este sub ele, moștenirea națională. *Să se cunoască, deci, nu numai pe sine, ci să cunoască și istoria neamului: adică ceea ce a putut da energia națională, din care trăește și el — în trecut.* Cunoscând lucrarea acestei energii în trecut, în fapte, oameni, realizări de orice fel, — se va încălzi substratul său sufletesc, unde e ascuns jarul acestei energii, — și încrederea cetățeanului în sine însuși va crește, ca și însăși puterea lui de-a acționa.

În definitiv la aceasta se reduce întreaga însemnătate a învățământului istoriei naționale, pe care se pune, cu drept cuvânt, atâta preț, în educația tinereții. Că e vorba de-o importanță capitală, este evident și nu e nevoie să stăruim. Istoria națională *transpune în energie curentă, actuală*, energia depozitată în sufletul națiunii de sforțările generațiilor anterioare. Istoria învățată cu alt scop, ca o simplă memorizare de nume, de fapte și date, n'are nici un înțeles.

Dar această cunoaștere a moștenirii trecutului pentru partea covârșitoare a generației mature de azi, nu mai e cu puțință prin instrucția și educația în școală.

E necesar ca s'o câștigăm prin alte mijloace. Nu ne putem închipui o întărire a solidarității naționale la generația matură de azi fără cunoașterea moștenirii naționale comună. Nu ne putem în-

chipui un mare și real optimism în delăturarea greutăților consolidării, la românii de pretutindena și din toate clasele sociale, câtă vreme ei nu vor fi pătrunși de conștiința energiei ce s'a cheltuit în trecutul românesc în delăturarea unor piedeci cu mult mai grele. Nu ne putem închipui o dragoste adâncă, reciprocă, a românilor din diferite regiuni ale țării, fără să știm cât au jertfit, cât au luptat, cu cât au contribuit înaintașii din toate regiunile, prin vremuri, pentru păstrarea și întărirea românismului. Nu ne putem închipui suportarea cu dragoste frățească și cu înțelegere, a unor greșeli, uneori mari și grele, săvârșite cu bună credință, câtă vreme nu vom fi conștii de propriile noastre greșeli și de cele ale înaintașilor noștri, din diferitele provincii ale țării.

Și, dacă vom trece la întreaga moștenire națională, vom putea adăoga: Nu ne putem închipui solidaritate, iubire, respect, ca și iertare împrumutată, fără a cunoaște pe românii deosebitelor ținuturi, ca înfățișare trupească sau sufletească, precum și pământul patriei de pretutindeni, cu bogăția ca și cu sărăcia lui, cu frumuseța ca și cu pustietatea lui.

Un neam unitar, în stat național, nu mai poate fi mulțumit cu cetățeni cu rădăcini adânc înfipte numai în satul, în județul sau în provincia lor. Acesta e temeiul, desigur, temeuri mărunte din care se adună marele temei unitar al patriei. Dar ni-se pare că numai cu o condiție: cetățeanul de azi, deși trăește într'o anume localitate, să poată ori-când să-și găsească terenul patriei sub picioare ori în ce colț de țară ar fi, ori unde ar fi pus s'o apere.

Idealul cetățeanului de azi, în statul național, nu poate fi ce era Rusia pentru soldații ruși: gubernia din care erau de origine. *Idealul de azi e: neamul și patria pretutindena, dela o graniță a Țării la alta, român și frate, ca și un consătean, oricare om din neamul nostru, dela Nistru în șesurile Tisei, dela Dunăre în Carpații păduroși.*

Dar pentru a judeca, a crede, mai ales pentru a simți așa, e nevoie de cunoașterea patrimoniului național, ca pământ, ca material uman, ca energie românească în trecut, ca înfăptuiri românești.

Și o cunoaștere mai ales de către generația matură, care acționează azi. Cea tânără e instruită și educată în acest înțeles în școala națională.

În afară de excursii, de cărți potrivite de istorie și geografie, în afară de albumuri ilustrate cari ar putea cuprinde, în ediții populare, trecutul nostru în chipuri și icoane, țara cu frumusețile ei, mănăstirile, cetățile, bogățiile de pe pământ și subpământene, — ne gândim la foloasele uriașe ce ni le-ar putea aduce în materie *arta cinematografică*, așa de îndrăgită de către toate păturile și de către toate vârstele societății de azi.

Pentru toate mijloacele dintâi, pe lângă cheltueli bănești, mai e nevoie și de multă energie pentru a determina pe oameni să se folosească de ele.

La cinematograf aleargă lumea neîndemnată, neașteptând să fie capacitate și să dea banul neasemănat mai bucuros decât pentru o excursie, o carte, un album și cele două ceasuri cari le jertfește la o reprezentare nu-i pare că le dă timpul său prețios, cum e cazul când vine la conferință publică, de-o pildă.

Pentru ce nu s'ar putea crea o puternică asociație, sprijinită de stat, sau pentru ce n'ar putea statul însuși întemeia una care să pregătească *filmarea trecutului românesc din toate provinciile, România pitorească, economică, industrială, artistică*? Pentru ce n'am putea cunoaște, prin film, pe țărănul din Basarabia dela leagăn, până la mormânt, în toate indeletnicirile lui economice, cu casa, cu satul, cu portul, cu datinile lui? Și tot așa să cunoaștem pe frații din toate provinciile! Ce greutate ar fi ca rularea acestor filme să devină obligatoare în toate cinematografele din țară, odată pe săptămână, sau combinat, ca introducerea la alte filme?

În chipul acesta cunoașterea moștenirii strămoșești, naționale, ar înainta cu pași repezi. Sufletul generației de azi s'ar fructifica unitar și solidaritatea națională ar crește cu fiecare zi.

E o problemă pentru rezolvirea căreia nu e nevoie decât de puțină înțelegere și bunăvoință. Poate de multă dragoste de neam.

I. AGĂRBICEANU.

Probleme nouă în preocupările Astrei.

Pentru clasa mijlocie și muncitorimea dela orașe.

Romanizarea orașelor de dincoace de Carpați, cu excepția alor două-trei, abea poate fi observată în cei zece ani dela unire. Desigur nu ne gândim la o naționalizare cu forța a elementelor streine, ci la creșterea numărului românilor din deosebitele clase sociale.

Pretutindenea după războiu, în toate țările, s'a remarcat un puternic flux al populației sătești spre orașe, mai ales spre orașele mari, așa că, în temeiul acestei tendințe generale, numărul nostru ar fi trebuit să crească simțitor la orașe, și în cazul că nu am fi ajuns la unitatea politică a statului național. Această unitate realizată, procentul populației românești dela orașe ar fi trebuit să crească și mai mult.

În realitate acest procent a și crescut. E foarte regretabil că până azi nu avem o statistică amănunțită și de toată încrederea asupra acestei creșteri. Multe din preocupările vieții de stat, a celei culturale și sociale ar trebui să se resimtă zilnic de cifrele unei statistici corecte.

Dar deși numărul românilor din deosebitele clase sociale a crescut la orașe, aspectul celor mai multe e tot străin. Dintre românii cari s'au stabilit la orașe în noile provincii după unire, singură clasa intelectuală dă o înfățișare nouă, românească, orașelor. — Micii slujbași, clasa muncitoare, dispar aproape fără urme în populația străină, deși numărul acestora e pretutindenea mai mare decât al clasei superioare.

Aceasta din urmă se mărginește în cele mai multe orașe la funcționarii superiori, profesori, ofițeri, în vreme ce micii slujbași, începând cu personalul de serviciu la poliție, postă, trecând la micii negustori, industriași, la ucenicii de tot felul și sfârșind cu

muncitorii dela fabrici etc. — sunt cu mult mai numeroși. Ei dau procentul cel mai mare în numărul românilor stabiliți la orașe după unire.

În toate manifestările românești dela orașe pătura cultă este aceea care se vede acționând, și astfel numai prin ea orașele iau uneori înfățișare românească. Viața socială, politică, culturală se razimă mereu și aproape exclusiv pe această clasă socială. Celelalte trăesc încă în afară de preocupările vieții românești. Și, din păcate, foarte puțini s'au gândit până azi să atragă și energia lor la sporul vieții românești, — afară doar' de alergarea după votul lor cu prilejul alegerilor.

Micii funcționari, meseriași, industriași, — lumea muncitoare, trăește aproape într'o complectă izolare de preocupările românismului de azi. În mijlocul unui traiu material greu, acești concetățeni ai noștri sunt prea mulțumiți dacă-și pot asigura traiul de azi pe mâne. Cât privește necesitățile lor de ordin sufletesc și le satisfac în mediul străin în care trăesc, și rareori sunt atrași de manifestările culturale sau artistice românești.

Sunt, astfel, mici slujbași în orașele noastre, cari deși sunt stabiliți aici de zece ani în serviciu românesc, vorbesc și acum în familiile lor cu predilecție ungurește. Prietenii lor, vecinii, oamenii cu cari vin mai des în contact sunt streini, și sub influența mediului în care trăesc au ajuns unii cari au venit dela sate cu puțină știință de limbă ungurească, să o învețe la perfecție. În schimb, românește, afară de câțiva termini noi cari privesc slujba sau meseria, termini pe cari adeseori îi pocesc cumplit — vorbesc tot așa de prost ca și înainte de unire.

Tot aceasta e situația ucenicilor, a calfelor, a căror număr crește îmbucurător la orașe: cresc influențași mereu de mediul și limba străină, izolați de viața românească, complet neștiutori de idealul de azi al românismului.

Între asemenea împrejurări e ușor de înțeles pentruce romanizarea orașelor din nouile provincii abea poate fi observată, deși numărul locuitorilor români a crescut binișor în ultimii ani.

Orașele au primit un singur element conștiu românesc: clasa intelectuală. Celalalt material are nevoie de-o conștiință națională pentru a putea contribui și el la romanizarea orașelor, în înțelesul arătat mai sus.

*
*
*

Conștiința națională nu poate fi trezită, firește, decât prin binefacerile culturii românești, prin ajutorul dat clasei mijlocii și lumii muncitoare de a putea înjgheba o viață socială aparte, românească, prin cointeresarea lor la manifestările vieții românești, prin apropierea cu dragoste și înțelegere a clasei culte, conștiente, de restul populației românești dela orașe.

Școala românească singură nu poate naște aceste legături. Ucenicul ce-și urmărește cursul școlar obligator, dacă trăește mereu în mediul străin, sau dacă, eșit caldă, nu mai are nici un prilej de-a se simți parte întregitoare a neamului său, — puțin va păstra din câștigul dat de școala națională.

Dar majoritatea micilor slujbași și a lumii muncitoare dela orașe, nici n'a avut parte de școală românească. Ei sunt oameni maturi, pe cari nu-i poți atrage către preocupările vieții naționale decât prin alte mijloace.

Credem că „Asociațiunea” are de îndeplinit un mare rol cultural-național în legătură cu aceste elemente românești.

Despărțămintele noastre centrale județene vor trebui să-și îndrepte activitatea lor de propagandă culturală și națională și către aceste clase sociale ale orașelor. Pentru activitatea Astrei la sate avem despărțămintele pe plăși. Cele centrale județene, deși vor avea și pe viitor de lucru în comunele din jur, nu-și vor putea uita de muncitorii români și de micii slujbași, negustori, comercianți dela orașe. Cum ele își au sediul în principalele orașe dela noi, în reședințele de județ, și cum în aceste orașe pătura cultă are la îndemână toate mijloacele fortificării conștiinței naționale, activitatea acestor despărțăminte trebuie să îmbrățișeze cu căldură educația claselor celor mai părăsite.

Și conferențele, și teatrul, și festivalurile din orașele noastre sunt aproape numai pentru pătura cultă. Câteva societăți culturale, caritative, câteva reuniuni de femei, s'au gândit, sporadic, și la hrana sufletească a acelor pături sociale dela oraș cărora România mare nu le dă aproape nimic.

Dar pentru a schimba în forțe naționale aceste clase, e nevoie de-o muncă și activitate sistematică, pe care numai o societate culturală temeinică poate să o încerce cu folos.

Despărțămintele noastre centrale județene, solicitând concursul celor mai bine intenționați intelectuali din reședințele de județ, vor trebui să fixeze an de an, un program bine gândit pentru luminarea acestor mase, pentru trezirea conștiinței lor românești, sau pentru întărirea ei, pentru organizarea și directivarea românească a acestor clase.

E nevoie de-o activitate de propagandă culturală și socială pentru a atrage și valorifica forțele naționale ce zac în aceste elemente, în activitatea generală românească dela orașe.

O serie de conferențe populare în fiecare an, din toate domeniile vieții românești, pentru a le face cunoscut trecutul neamului, străfările românești din acest trecut, pământul, țara, oamenii mari, precum și problemele uitate ce se pun azi pentru românism.

Conferențe educative asupra rostului claselor sociale, asupra dreptului la viață a fiecărei clase productive, asupra conduitei,

a activării, a traiului potrivit și necesar diferitelor clase. — O primejdie ce amenință la noi e tendința puternică de-a imita, de-a încerca salturi dintr'o clasă socială într'alta, cele de jos socotindu-se desonorate, cu mari riscuri morale și materiale.

Șezători și festivaluri la nivelul intelectual și estetic al acestor clase, obișnuindu-le ca produsele spiritului românesc.

Și, de câte ori e posibil, ajutarea lor de-a se constitui în reuniuni, în tovărășii separate de cele străine, pentru a putea avea cât mai mult și mai intensiv contact cu mediul românesc.

Desigur, despărțămintele „Astrei” vor trebui să aibă sprijinul orașului, al județului în care muncesc. Sprijin moral și material, în aceeași vreme. Și concursul intelectualilor din oraș.

E vorba de-o activitate culturală și națională care trece peste scopurile imediate ale unei asociații culturale, și intră în preocupările actuale ale statului național.

I. Turcu.

Rămâi.

Rămâi, în noaptea albă s'ascultăm,
Cum cântă 'n straturi florile grădinii.
Zâmbește luna tot mai somnoros
Și dorm în toate casele vecinii.

În ochii tăi îngândurați și triști
Să scânteze lacrimi de credință.
Visa-vom sub salcâmiei auriți,
Cuprinși de-a primăverii biruință.

Fibri de nou parfum ne-or îmbăta.
Cutremurându-ne ispititoare grații,
Vom asculta de-al inimilor glas,
Ne vom privi sfioși, ca vinovații.

Când vor apune stelele în lac
Și-or înflori pe culmi senine, zorii,
Ne vom împodobi cu maci și ruji
Și vom privi în ochii aurorii.

Ciobanii rumeni vor urca pe munți,
Chemăși de glasul tainic al naturii.
Cu brațe îndreptate către cer
Sorbi-vom sfântul cântec al pădurii.

Rămâi, în noaptea albă s'ascultăm,
Șoptind în straturi florile grădinii.
Zâmbește luna tot mai somnoros
Și dorm în toate casele vecinii.

IUSTIN ILIEȘIU.

Ca Sisyph

*Când urc spre ceruri stânca, ce se cheamă —
În mine — suflet, pe într'aripate
Și calde stihuri, uit că — prin păcate —
Legat cu trupul sunt de Geea-mamă....*

*Și urc.... dar, din năvalnica lumină
Mă prăvălesc nevolnic către țărână;
Și-atunci, pricep osânda ta eternă,
Corinthiane Sisyph, și-a ta vină....*

*Ca tine-am fost, avar cu mine însumi
Și 'nșelător cu propria-mi vieață....
Pe când eram cu-amarul față 'n față —*

*Dușmani — cântări am făurit din plânsu-mi
M'am înșelat, Sisyph, pe mine însumi
Și-acuma 'mi port informa stâncă 'n brață.*

C. IONESCU-OLT.

▷

AMINTIRI.

*Ce mână nevăzută mi-a răpit
Nădejtile : garoafe trecătoare ?
Ca un copac cu crengile spre soare
Ridic spre ceruri brațe de granit,
Din umbra amintirilor fugare....*

*De unde fulgeră acest ecou
Și-mi răscolește sângele din nou ?
Durerea-mi spintecă iubirea cu pumnalul,
Și se înfinge 'n mine, ca într'un cavou.*

*Din aurora visurilor ce mă mint
Îmi împletesc pe frunte laurii uitării,
Și 'n barcă de argint
Mă pierd cu viforul în largul mării....*

*Mă chiamă amintiri trecute 'n vreme
Spre-altarul diamantului curat —
Dar lutul meu e frământat
În flacări zămislite din blesteme.*

*O, barca mea, spre care lumi mă poartă ?
În ochii mei lumina-i moartă...
Un clopot purpuriu e orizontul,
Și limba-i bate 'n margini de aramă —
În larguri clocotește Helespontul,
Și valuri după valuri se destramă....*

*La umbra amintirilor cad flori
Întunecate de funinginea uitării.
În leagănul pierzării
Se stâng și visuri și iluzii și flori....*

*Ca un copac cu crengile spre soare
Înalț în aer brațe de granit
Din umbra amintirilor fugare...*

JUSTIN IGIEȘIU.

Cum era odată.

Prima rândunică.

Trecuseră peste două săptămâni dela adunarea din patru Noemvrie și lucrurile reveniau, încetul cu încetul, la normal.

Așteptam, din zi în zi, știri de pe frontul carpatin, dar ele se strecurau cu mari întârzieri, în contururi tot mai vagi: Trupele române trecuseră munții, prin o zăpadă de peste doi metri... Se apropie de Odorheiu... O aripă coboară munții, cu destinația: Sibiiu... Alta se apropie de Sovata, să ia linia ferată Târnava-mică...

Erau combinații vagi, născociri pentru calmarea dorințelor noastre supra-excite. Străinii erau cufundați într'un mutism complet, în așteptarea evenimentelor, cari nu mai puteau întârzia. Unii, simțindu-și conștiința mai împovărată, își luau drumul, *dincolo* de hotarele, cari se fixau tot mai precis.

În mijlocul acestei așteptări, din ce în ce mai înfrigurate, a sosit prima rândunică, ce anunța, în sfârșit, : *dalba primăvară*, cu abatere dela zodiile Calendarului, în plină ninsoare și ger de Noemvrie.

Locotenentul-pilot din armata română V. *Nicolescu* și căpitanul *Precup*, originar din Ardeal, fost ofițer austro-ungar, au descins cu un avion deasupra Blajului.

Plecați din Bacău, din ordinul Marelui Stat Major, traversând Carpații la înălțime de 2600 metri, au sosit la Blaj, pe la ora unu din zi, scoborând tot mai jos deasupra pieței și asvârlind manifeste: salutul și dragostea fraților, cari se apropiau, anunțând și pe locuitorii străini, că frații noștri vin, în numele păcii și al libertății neamurilor...

În câteva clipe vestea se răspândi ca un fulger. Oamenii se ridicară dela masă și alergară, într'o goană delirantă, spre Câmpul Libertății.

Zăpada și noroiul acoperiseră, aproape cu totul, urmele hangarului lui Vlaicu, dar *visul lui*, pe care îl plătise cu vieața, se isbândise.

Scânteia genială a premers, și de data asta, evenimentelor, în drumul lor greoiu și tardiv...

Oamenii se îmbrățișau și plângeau de bucurie, uitând de gerul pătrunzător și de noroiul amestecat cu zăpadă, ce le ajungea până la glesne.

Vedeam, cu ochii închiși, ca pe o uriașă pânză de Vereșaghin, soldați răsbătând prin zăpada, ce le aținea drumul, amenințându-i zadarnic să-i înghită în troienile ei.

Ci luptătorii nu se înspăimântau. Trecuseră ei prin alte primejdii, neasămănat mai grozave; mulți din ei s'au prăbușit cu arma în mână, dar rândurile rărite se refăceau repede, cu jertfe supra-omenești.

Cum erau să se mai impiedece acum de niște obstacole mărunte, când Carpații le deschideau larg porțile și dușmanul se retrăgea în debandadă, cu resemnarea celui învins. Mai era, undeva, un hop, către Ciucea, apoi încă unul — cel deplin hotărâtor acesta — la Tisa...

Evenimentele își proiectau umbra fatală, în deslănțuirea lor cutropitoare.

Când aeroplanul s'a înapoiat, Câmpia Libertății era plină de lume.

Pălării și batiste fluturau și rândunica ne spunea, în ciripitul ei de pasăre călătoare:

— La revedere, fraților, la revedere!

Plutea acum în înălțimi și mersul motorului se preschimbase în ciripit de rândunea.

Și, iată cum, o singură rândunică a făcut, totuș, primăvară. Desigur, nu mai era putere pe lume, să încerce o revenire la vechile ogașe, căci bilanțul se încheiase *definitiv*, încă la 1914: unul din cei doi adversari avea să muște în țărână.

Dar rândunica avea, totuș, o solie de îndeplinit: aceea de a spune fraților, că ceasul desrobirei sunase și că impilatorii nu aveau să se teamă de represiuni nevrednice unei epoci cu tendințe de nivelare a tuturor nedreptăților, aparținătoare trecutului rușinos.

Munca se pornia acum în cadre tot mai reale. Pregătirile pentru Alba-Iulia erau în toi; încă o săptămână și aleșii neamului, în plin acord cu toată suflarea românească, răslețită la

cele patru vânturi, va spune fără șovăire, jurământul cel mare, rostit pentru întâia oră de cei patruzeci de mii, pe Câmpul Libertății. Era un jurământ în cadre mai restrânse acele, dar o peatră de hotar, o peatră de granit, indicând drumul pe care se purcedea către libertate, *atunci*; și către independență, *acum*.

Povestea era destul de lungă.

Decenii și veacuri s'au scurs în umilinți și întuneric, până să se aprindă cel dintâiu slab opaiț, apoi al doilea... Și când am ajuns la plinirea vremii, toate aceste luminițe aveau să se contopească într'o faclă uriașă, alungând toți liliicii și toate bufnițele, ce mișunau prin întuneric...

Pe urma aeroplanului ce dispărea la răsărit avea să răsară noul soare peste lumea cea nouă.

Aveau să se prăbușească, cu huet cumplit, hotarele puse de mâni omenești, cum s'au prăbușit zidurile Ierihonului la sunetul goarnelor.

Carpații, cari până acum alcătuiau granița naturală a monarhiei austro-ungare, se preschimbau — vorba lui Delavrancea — în *spinarea*, ce susține și încheagă masele compacte de Români, trans — și ciscarpatini.

Vor sosi și trupele, răzbătând cu greu, prin troienele de zăpadă și prin ostilitatea elementelor unghurești, așezate drept sentinela, la granița de răsărit a Ardealului.

Și se va încinge un chiot și o voie bună, ca la sfârșit de basme.

Ușile zăvorite ale temnițelor se vor deschide și cei eliberați vor alerga în fața trupelor, biruitoare după atâtea efortări și jertfe, în proporții de ecatombe.

Ici-colo va mai rămâne câte unul, căruia i s'a pierdut urma, în hrisoavele încalcite ale temnițelor, larg încăpătoare.

Rămâne de datoria posterității să șteargă colbul de pe arhivele ce au rămas, dându-ne pomelnicul acelor martiri, cari au murit, înainte de a vedea cu ochii intruchiparea unui ideal, la care se închinau, cu neșovăitoare credință.

De-acum destinul istoriei se împlinise.

Eram datori să-l întâmpinăm cu sufletele curate, conștiinți de îndelungatele suferințe și jertfe, ce i-au premers.

AL. CIURA.

Lupta pentru organizarea asigurărilor agricole în Franța.*)

Alte proiecte de organizare a asigurărilor agricole cuprinse în această întâie clasă, concepând încă această organizare în obligația cultivatorilor de a se asigura contra riscurilor agricole, și în obligația Statului de a organiza această asigurare, înțeleg totuș să dea asigurărilor agricole o gestiune proprie, deosebită de gestiunea generală a Statului, pentru o cât mai bună și mai educată organizare a acestui delicat serviciu public.

Intre acestea, cel mai vechiu este propunerea *Langlois* făcută în ședința din 14 Ianuarie 1882 a Camerei franceze.

Langlois propune înființarea unei *Mutuale naționale*, care să asigure în chip obligatoriu toate averile mobile și imobile supuse la riscul incendiului, grindinei, înghețului, epizotiei și inundației, a căror directori erau să fie numiți în fiecare județ de către consiliile generale, și directorul general de Adunarea națională, deputați și senatori numiți în acest scop. Cotizația, după acest proiect, era unică, fixă și identică pentru toate bunurile de aceeași valoare — 60—70 centime pentru fiecare mie de franci valoare asigurată. — Despăgubirile erau plătite imediat după sinistru. Societățile comerciale de asigurare existente erau a fi dispăgubite cu o rentă de 3% amortisabilă pentru rambursarea capitalului vărsat și rescumpărarea clientelei și suprimate. Se instituia, astfel, prin acest proiect monopolul asigurării și instituirea unei organizații de Stat a asigurărilor.

Apoi proiectul cuprins în propunerea *Chollet* făcută în ședința din 3 Decembrie 1891 a Camerei franceze. Prin acest proiect se propunea înființarea unei case mutuale naționale gerate, administrate și subvenționate de Stat. Și dacă în concepția propunătorului, Statul nu era asigurător, el făcea toate operațiile de asigurare: el încasa primele, plătea dispăgubirile, într'un cuvânt, el devenea administratorul general al asiguraților.

*) V. a. 1928, pg. 870 și a. 1929, pg. 38.

Prin propunerea Chollet se asigura riscurile de incendiu, epizotie, accident, grindină, îngheț și inundație. Pentru riscurile grindină, îngheț și inundație asigurarea era completă, pentru celelalte riscuri asiguratul rămânea propriul său asigurător pentru două zeci la sută din valoarea lucrurilor asigurate și asigurarea era facultativă.)

Cotizația e concepută de proiect ca un impozit adițional și e încasată de perceptor.

Evaluarea proprietății asigurate nu e făcută de asigurat și sinceritatea ei verificată numai în caz de sinistru, ci de controlul contribuțiilor directe de acord cu asiguratul în prezența primarului comunei. Tablourile de evaluări sunt afișate timp de opt zile la primărie pentru contestații. „Fiecare are drept să controleze și să reclame pentru el sau pentru alții”. În caz de contestație consiliul comunal hotărăște în ultima instanță; aceste hotărâri definitive trebuie să aibă loc înaintea deschiderii exercițiului (art. 5 și 6).

Sistemul nu e de loc economic. Evaluarea proprietăților asigurate care urmează, în chip logic, să se facă în fiecare an este foarte costisitoare, și mai totdeauna nefolositoare. Cheltuiala acestei evaluări chiar dacă nu ar fi pusă în contul asigurării, împovărează prea mult bugetul Statului. Dar această cheltuială e nefolositoare și paguba este cu atât mai mare. Nouă zecimi din bunurile asigurate nu vor fi atinse, evaluarea pentru acestea a fost zadarnică, iar pentru o parte din rest valoarea obiectului asigurat în momentul sinistrului nu mai era aceeași care a fost stabilită la evaluare. Pentru aceste cuvinte niciodată în practică, la asigurările comerciale, nu se face expertiza decât după sinistru.²⁾ Și în definitiv, ce greutate ar fi să se lase asiguratului libertatea de a evalua singur valoarea bunurilor sale asigurate și să facă pe răspunderea sa declarație anuală de asigurare? Asiguratul are tot interesul să facă o declarație exactă. La asigurare nu e ca la impozite, unde nu este alt corectiv decât conștiința fiecăruia. La asigurare, cultivatorul se va feri să declare prea mult pentru a nu plăti cotizații prea mari, și se va feri să declare prea puțin pentru a nu avea o despăgubire neindestulătoare în caz de sinistru. Evaluarea făcută de comisiune la început are gravul neajuns de a angaja pentru totdeauna Casa de asigurare și de a nu putea fi micșorată în ziua sinistrului fără a nu ridica plângeri destul de legitime din partea asiguratului.³⁾ Nu se poate obiecta incorectitudinea asiguratului sau intențiile lui de înșelătorie, fiindcă se pot totdeauna găsi mijloace de a pedepsi declarațiile false, chiar dacă nu ar fi acele de a se plăti despăgubirea în măsura

¹⁾ *Adrien Delavallade*. Les assurances agricoles. Angoulême, 1906, 1923.

²⁾ *Alfred Thomereau*. L'assurance-panacée, Paris, 1895, 1911.

³⁾ *Gabriel Arnaud*. Op. cit., pg. 287.

proporției asigurate în caz de declarație în minus, sau în măsura valorii exacte după evaluarea după sinistru în caz de declarație în plus.

I s'ar putea reproșa propunerii Chollet că e prea inchizitorială. Evaluarea de către o comisiune a averii fiecăruia, și publicarea acestei evaluări, apoi publicarea declarației amănunțite a sinistratului de pagubele suferite și de pretențiile pe care le are, obligația de a fi expusă oricărei contestații și celei de rea credință sau dușmănoasă fără o pedeapsă contra contestațiilor neexacte, sunt măsuri care, în unele cazuri pot să înlesnească deslănțuirii de acțiuni mânate de pasiuni personale sau politice, și să dea rezultate regretabile. Această publicitate însă nu este atât de jicnitoare la sate unde viața este atât de intimă, oamenii se cunosc atât de bine între ei, atât de bine cunoaște fiecare ce are și ce nu are oricare dintre ei, încât publicarea ajunge o formalitate care nu poate jigni pe nimeni.

Dacă evaluarea anterioară nu ar fi însoțită de cheltuieli zădarnice, și dacă nu ar hotări în ultima instanță asupra neînțelegerilor de evaluare sau de despăgubire consiliul comunal, care este o instituție politică, procedura publicității e tot ce poate fi mai echitabil și mai moral. Asigurarea nu trebuie să fie izvor de câștig pentru nimeni, operațiile asigurării pot fi foarte bine publice pentru toată lumea.

Propunerea Chollet rezerva Statului dreptul ca, în caz de sinistru, să despăgubească pe sinistrat în natură, sau să-l răsplătească în întregime, în caz de sinistru parțial, și să vândă cecece a rămas în profitul Casei. Sunt măsuri bune, care împiedecă uneori intenția de fraudă sau de neprevvedere a asiguratului.

Propunerea Chollet, în fine, nu desființează societățile comerciale de asigurare existente, nici nu le despăgubește pentru clientela pe care le-o ia. Societățile comerciale și apărătorii lor găsesc, totuș, că acest proiect este nedrept și ipocrit, fiindcă prin concurența de temut pe care le va face Casa mutuală națională societățile vor lichida: una câte una, este astfel o expropriere lentă și fără despăgubiri. Obiecțiunea nu este justă, fiindcă propunerea Chollet nu se referă la riscurile pe viață — afară de accidentul la muncile agricole — nu se referă la riscurile industriale și orășenești, prin urmare rămâne Societăților un câmp de activitate destul de mare, și nu cu mult mai puțin întins de cât câmpul lor actual de activitate.

Propunerea Chollet a fost respinsă de comisiunea parlamentară prezidată de deputatul Quintaa, care a avut neplăcerea să-și vadă două proiecte personale respinse și plăcerea de a respinge mai multe proiecte de asigurări agricole ale altora, ca președinte sau ca membru în comisiile parlamentare de cercetare a acelor proiecte, în care era regulat ales, desigur, ca specialist.

Tot în această clasă intră propunerea *Comisiunii de credit agricol* din care făcea parte și era raportor tot deputatul Quintaa. Acest proiect, ținând seamă de proiectele anterioare și de obiecțiunile ce se aduseseră acelor proiecte, a fost depus în ședința din *12 Iulie 1893* a Camerei franceze. Eclectismul nu a fost mai fericit pentru chestiunea asigurărilor agricole ca concepțiile unitare.

Propunerea Comisiunii de credit agricol imagina și ea o Casă națională de asigurări mutuale obligatorii, care însă nu asigura decât riscul grindină și îngheț. Casa de asigurări ar fi fost administrată și gerată de Stat, care era obligat să acorde anual o subvenție cel puțin egală cu suma ajutoarelor pe care el le acordă victimelor sinistrelor agricole. Ea nu asigura decât $18/20$ din totalul recoltei în contra grindinei și $8/20$, în contra înghețului.

Publicitatea evaluărilor și a dispăgubirilor fusese adoptată și de această propunere. Declarațiile de evaluare a valorilor de asigurat erau publicate și puteau fi contestate de oricare alt asigurat și fără motivare. În caz de contestație o comisiune compusă din primarul comunei, dintr'un expert desemnat de prefect și de controlorul contribuțiilor directe, hotăra asupra temeiniciei contestației. Aceiaș comisiune făcea și expertiza în caz de sinistru. Hotărârile comisiunii acesteia puteau fi apelate la judecătoria de ocol. Și aici, publicitatea nu poate constitui o obiecțiune, poate fi criticat însă modul cum este alcătuită comisiunea, caracterul ei politic și lipsa de sancțiuni contra celor care ar face contestații neintemeiate.

Propunerea Comisiunii de credit agricol a ținut seamă și de alte obiecții ce s'au făcut propunerilor anterioare cu privire la nerespectarea principiilor asigurării. După această propunere cotizația era să fie stabilită „după valoarea variabilă a materiei asigurate și riscurile nu mai puțin variabile după regiuni”.

Nici această propunere nu a fost luată în considerare, fiindcă totdeauna s'au găsit motive de respingere a propunerilor de organizare a asigurărilor agricole, de multe ori contradictorii, ceea ce înseamnă că, ținând seama chiar de obiecțiunile ce s'ar fi adus proiectelor anterioare, nu s'ar fi putut face vreo propunere în această chestiune care să fie pe placul întregii Camere.

În ședința din *17 Iunie 1897* a Camerei franceze deputatul Augé a făcut o nouă propunere pentru organizarea asigurărilor agricole întemeiată pe principiul obligativității.

Propunerea Augé avea ca obiect instituirea unei Case de asigurări agricole contra înghețului, grindinei, inundației și furtunelor de tot felul. Casa de asigurări agricole era să fie o casă mutuală, ea nu ar fi plătit dispăgubirele decât în măsura încasărilor sale și proporțional cu cotizațiile plătite de fiecare. Propunerea prevedea constituirea unui fond de rezervă alimentat de beneficiile anuale.

În fiecare an între 1 și 15 Ianuarie cultivatorii de pământ aveau obligația de a declara schimbările de culturi pe care le-au adus culturilor lor de anul trecut. În lipsa acestor declarații asigurarea se menține pe bazele din anul precedent, dacă cultivatorul a făcut schimbări în cultura sa și n'a anunțat, în caz de sinistru, poate fi respins dela despăgubire, pe motivul că nu a plătit cotizația corespunzătoare noului său risc.

Pedeapsa deși aspră este dreaptă, obiecțiunea ce se poate însă aduce aci acestui sistem este că timpul declarației nu este potrivit. La 1 Ianuarie cultivatorul poate ști precis însămânțările de toamnă, nu poate ști însă cu siguranță ce va semăna la primăvară, cereale, legume, cartofi. Termenul de declarație trebuie complectat cu termene de corectare și complectare a declarației.

După acest proiect cotizația nu e uniformă, ea variază după clasele de risc, aceste clase sunt stabilite, însă nu după natura recoltelor, ci după natura terenurilor potrivit împărțirii planului cadastral. În acest chip, cotizația ia caracterul unui impozit. De altfel însuși autorul proiectului pare să fi avut în primul rând interesul Statului și așezarea cât mai dreaptă și mai remuneratoare pentru Stat a impozitului financiar.

Sinistrul nu are drept la despăgubire decât dacă porțiunea din teren atinsă de sinistru, este mai mare de 50 arii și dacă paguba este cel puțin de 2/20 din totalul culturai asigurate. Expertiza e făcută prin bună înțelegere de către controlorul contribuțiilor directe. Evaluarea pagubelor e făcută de doi experți, desemnați, unul de către sinistral, altul de prefectură dintre profesorii de agricultură, elevii diplomați ai școalelor superioare de agricultură și membrii societăților agricole, în fața controlorului impozitelor directe, primarul comun și alți doi agenți. Experții evaluează paguba după cursul mijlociu fixat prin ordonanță prefectorială. În caz de neînțelegere Consiliul județean hotărăște.

Proiecte de asigurări agricole obligatorii s'au prezentat și în timpuri mai noi. Astfel în 1907 a fost propunerea *Magniardé*, pentru instituirea unei Case de asigurări agricole obligatorii contra grindinei, înghețului, inundațiilor și furtunelor de tot felul, iar la 28 Decembrie 1909 a fost propunerea *Ruan*, care privea organizarea reasigurării obligatoare a caselor locale și regionale contra mortalității vitelor.

În a doua clasă ar intra proiectele care prevăd obligația de asigurare lăsând însă, la libera alegere a asiguratului, calea asigurării. Acest sistem este poate cea mai fericită îmbinare între dreptul libertății individuale și datoria prevederii. Statul pune obligația fiecăruia de a fi prevăzător, de a se asigura contra riscurilor naturale, însă nu silește pe nimeni să se asigure la casa de asigurare organizată de el. Pe această cale simțul prevederii se educă și se desvoltă, iar între societățile particulare și Stat se

naște o concurență pentru organizarea cât mai bună, mai ieftină și mai avantajoasă a asigurărilor agricole.

În ședința din 27 *Maiu* 1893 a Camerei franceze s'a depus propunerea *Philipon* și *Pochon*.

Prin acest proiect se propune creierea „unei vaste societăți de asigurări mutuale, care să lucreze asupra întregii suprafațe a teritoriului și să asigure contra grindinei și contra înghețului”. Această instituție avea a fi controlată și subvenționată de Stat, însă era autonomă și avea un buget propriu.

Cultivatorii de pământ, deși obligați să se asigure contra grindinei și înghețului, erau liberi de a-și alege asigurătorul, adică de a se adresa societății gerate de Stat, unei societăți comerciale, sau de a alcătui, împreună cu alții, o mutuală contra acestor riscuri. Propunerea *Philipon-Pochon* declară neted că ea „nu voește să creeze monopoluri, nici să atingă cu ceva libertatea transacțiilor”.

Această libertate în alegerea asigurătorului dă puțință acelor cultivatori ale căror riscuri de grindină și îngheț sunt mici, și asigurarea nu are interes pentru ei să se adreseze societăților particulare unde, dat fiind misiunea riscului, vor obține condițiuni deosebit de avantajoase. În general, această libertate dă fiecăruia puțință să se adreseze institutului de asigurare, care îi oferă mai multe avantaje, condițiuni mai bune de asigurare și prime mai mici. Nu se poate spune că în totdeauna Casa de asigurare publică, în regimul facultativității, va căpăta riscurile cele mai mari și mai rele, fiindcă această Casă se găsește, după proiect, într'o situație avantajată și care îi îngăduie să ție piept concurenței societăților particulare, atât în condițiile de asigurare cât și în efi-nătatea primei. După proiect, această Casă este scutită de patentă, de taxe de timbru și înregistrare, beneficiază de gratuitate poștală și de o subvenție egală cu sumele de degrevare și de ajutoare acordate anual victimelor de grindină sau de îngheț.

Propunerea *Philipon-Pochon* tindea la creierea de case județene în fiecare capitală de județ și o casă națională de asigurări mutuale în capitala țării. Casa națională avea să centralizeze co-tizațiile adunate de casele județene și să repartizeze suma adunată între sinistrați, după valoarea asigurată de fiecare ¹⁾. Adevăratul asigurător era Casa națională, casele departamentale (județene) neju-când decât rolul de agenții generale sau de direcțiuni particulare, desigur cu un personal mai numeros și prin urmare, cu cheltueli mai mari decât agențiile sau discuțiile comerciale ²⁾.

În acest sistem erau două case distincte una pentru grindină, alta pentru îngheț, totuș fondul de rezervă era comun ambelor

¹⁾ A. *Delavallade*, op. cit., pg. 22.

²⁾ G. *Arnaud*, op. cit., pg. 313.

ramuri și format din depozitarea unei zecime de cotizații. Cotizațiile erau stabilite după un tarif dinainte întocmit.

Declarația de asigurare cultivatorii sunt datorii să o facă la casa județeană de asigurare în cele dintâi trei luni ale anului. În același termen acei ce sunt asigurați la o societate privată sunt obligați să trimită direcției aceleiaș case o copie după polița lor de asigurare certificată de primarul comunei. Proprietățile sau părțile din proprietăți nedeclarate sunt asigurate din oficiu de casele județene.

Propunerea prevede că „declarația va arăta situația și conținutul parcelelor asigurate, felul recoltei, randamentul în natură operat și prețul atribuit fiecărui fel de recoltă pe unitate de măsură sau de greutate. Acest preț fixat în bună învoială între Casa județeană și asigurat, va servi de bază la stabilirea capitalului asigurat și a cotizației, precum și la calculul despăgubirii în caz de sinistru” (art. 19).

„Asiguratul este ținut să facă declarații de asolament înainte de întâi lunie. După trecerea acestui termen, cotizația totală a anului precedent este datorată fără ca asiguratul vreodată să poată pretinde în caz de sinistru o despăgubire superioară aceleia la care ar fi avut drept anul precedent, oricare ar fi natura recoltelor din anul curent. Asiguratul capătă însă o despăgubire mai mică când el a înlocuit cultura anului precedent cu o cultură mai puțin rentabilă, asigurarea ne putând da loc la beneficii”.

În caz de sinistru asiguratul face o declarație în termen de cinci zile pentru grindină și în cincisprezece zile pentru înghețul de primaară care trebuie să conție datele obișnuite. Acestei declarații îi urmează o expertiză, iar evaluarea pagubei este făcută de doi experți aleși unul de casa județeană, altul de asigurat. În caz de neînțelegere ei aleg de comun acord un arbitru.

Nu erau despăgubite prin propunerea Philipon-Pochon decât pagubele care treceau de $\frac{2}{10}$ din valoarea recoltei. O măsură prea riguroasă care lipsea de despăgubire mai mult de jumătate din sinistrați).

Proiectul Philipon-Pochon a fost respins de comisiunea parlamentară însărcinată cu examinarea lui. După părerea unora acest proiect admis ar fi dezvoltat funcționarismul fără a rezolva deplin problema asigurărilor ³⁾. După autorii proiectului riscul mortalității vitelor cere o reglementare specială și asigurarea lui trebuie să facă obiectul unei propuneri de lege particulară, iar celelalte riscuri agricole nu sunt asigurabile. În sprijinirea acestei păreri autorii proiectului se sprijină pe principiile puse de *Alfred*

¹⁾ G. Arnaud, Op. cit., pg. 315.

²⁾ J. Chadenet, Op. cit., pg. 24.

*de Courcy*¹⁾, ci însă propunând asigurarea riscului de îngheț nu și-au dat seama că calcă deplin acele principii și că riscul de îngheț este tot atât de neasigurabil ca și celelalte riscuri agricole. Dealtfel de Courcy s'a exprimat clar că riscul grindină „este singurul din toate riscurile agricole cu adevărat asigurabil”²⁾.

Tot în această a doua clasă am putea grupa propunerea *Gendre* făcută în ședința din 3 Iulie 1894 a Camerei franceze.

În acest proiect, unde se caută a se solidariza creditul și asigurările agricole, asigurarea este obligatorie pentru asigurații care recurg la creditul agricol. După părerea autorului, limitând creditul la asigurați se ajunge a se da o făgăduință sigură de vitalitate și de viitor acestei instituții și a se da prosperitate asiguraților agricole. Această combinație avea a permite agriculturului să se libereze la scadență și a diviza mult riscurile acoperind pierderile prin beneficiile realizate.

Pentru servirea asiguraților, propunerea *Gendre*, înțelegând că asigurările agricole nu pot fi bine exploatate de societăți locale fatal condamnate la insucces din cauza acumulării pierderilor, îndeamnă la organizarea asiguraților agricole prin mijlocirea Uniunii sindicatelor agricole. Camera federală avea a constitui „societăți de asigurări agricole care să funcționeze pe lângă sindicatele locale și să împlinească toate condițiile cerute”. Aceste societăți ar lua cotizații proporționale cu riscurile și ar plăti despăgubiri după valoarea reală a obiectului sinistat, nu după cea declarată de asigurat.

A treia clasă cuprinde proiectele întemeiate pe libertatea asigurării. Asigurații sunt liberi să se asigure sau nu, însă dacă ei doresc să se asigure sunt obligați să se asigure la casa de asigurare creiată de Stat, nu au libertatea alegerii asiguratorului lor.

Acest sistem, pe care sunt întemeiate și asigurările muncitorești din România, are avantajul că respectă principiul libertății individuale, dar stabilește în acelaș timp și solidaritatea națională, silind pe toți acei ce vor să beneficieze de asigurare, să se ajute unul pe altul pentru creierea unui institut de asigurare cât mai potrivit intereselor tuturor, cât mai ieftin, cât mai echitabil, cât mai lesnicios.

În această clasă intră propunerea *Emile Rey* și *Lachière* făcută Camerei franceze în ședința ei din 6 Maiu 1893.

(Va urma)

N. GHIULEA.

¹⁾ *Alfred de Courcy*, Des assurances agricoles. Paris, 1857 — De l'assurance par l'Etat. Paris, 1894.

²⁾ *Alfred de Courcy*. Essai sur les lois du hasard. Paris, 1862, pg. 250.

Viața bisericească a Românilor din Țara Oltului.

Note istorice

de

Ștefan Meteș,

director al Arhivelor Statului din Cluj,
membru corespondent al Acad. Române.

(Urmare).

Din 1714 avem 2 scrisori: românească și ungurească, ale popii Maței Vasu despre niște datorii ale lui și ale altora către el; se amintesc în ele fiul său Ionașcu și fratele său Toma, apoi popa Radu, toți din Arpașul de jos.¹⁾

Conscripția oficială austriacă făcută în 1761, ne spune, că în acest timp, în Arpașul de jos erau: 2 preoți uniți cu o biserică și 14 familii, apoi 5 preoți ortodoxi cu 64 familii.²⁾ În 1805 sunt aici 2 preoți ortodoxi: Samoilă Nan (sfințit în Țara Românească în 1759 și scos din slujbă în 1798) și Alexe Bica (sfințit la Arad în 1801) cu o biserică și 80 familii (à 5 suflete fac 400 suflete).³⁾ La 1846—7 se amintește Ioan Vasca preot ortodox cu 80 familii.⁴⁾ Biserica ortodoxă a fost clădită în 1794.⁵⁾

Uniții aveau în sec. al XVIII-lea pe popa Avesalom care face o notiță pe un *Liturghier*, „ca să se știe de când am fost la popie în Blaj în anul 1797”, a fost mare efișug de bucate.⁶⁾ Cei 320 credincioși uniți, erau conduși, pe la 1842, de preotul Ioan Pap.⁷⁾

¹⁾ *Arhivele Statului*, Cluj, doc. familiei Recsey, I, doc. No. 309, 313, 315.

²⁾ V. Cioban, *Statistica Românilor din Ardeal la 1760—2*, Cluj, 1926, p. 61 și Iorga, *Studii și documente*, XIII, pp. 216—19 (și aici se publică statistica lui Buccov, din 1761, relativ la țara Făgărașului).

³⁾ E. Gagyi, în *Transilvania*, XLII, Sibiu, 1911, p. 274.

⁴⁾ *Universalis schematismus ecclesiasticus graeci non uniți ritus pro 1846/7*, Buda, 1847; p. 179. În 10 Martie 1833 se vorbește de Ioan fiul popii Ioan Vas cf. Iorga, o. c., I, p. 217 No. II.

⁵⁾ Gagyi, l. c., p. 274.

⁶⁾ Iorga, o. c., p. 206 Nr. 736.

⁷⁾ *Șematismul arhidiecezei gr.-cat. de Alba-Iulia, Făgăraș*, Blaj, 1900, p. 626.

2. Arpașul de sus.

Oprea feciorul popii Aldea din acest sat, împrumută înainte 1733, suma de 8 fl. vonaș dela popa Stan din Porumbacul de sus.¹⁾ În 1733 Oprea e preot unit împreună cu tatăl său, având o biserică și 90 familii, cari sunt conduse și de doi preoți ortodoxi: Coman și Halmagiu.²⁾ O însemnare făcută, în 9 Ianuarie 1749, de Amfiloche ieromonahul dela schitul Arpașul de sus, pe un *Mineiu*, ne spune că a fost cumpărat cu 20 zloți de popa Aldea dela Ion Suma din Cârța cea săsească.³⁾ Schitul sau mănăstirea avea, în fruntea ei pe preotul Ananie cu 3 călugări. Avere numai 2 vaci, 1 junc și 4 stupi;⁴⁾ era pe moșia familiei Teleki, care îi răpește clopotul și fânațul după cum ne spune episcopul M. Rednic.⁵⁾ În 1750 slujeau 2 preoți uniți la o biserică cu 600 suflete.⁶⁾ Peste zece ani, la 1761, situația e aceasta: 5 preoți ortodoxi cu 40 familii și 2 preoți uniți cu 16 familii, având și biserică.⁷⁾ La 1765 școala de aici e condusă de învățătorul Samuilă Nanu.⁸⁾ În 1805 bis. ort. e condusă de preoții Ioan Dobrel (sfințit în Transilvania la 1791) și Pavel Alde (sfințit la Arad în 1803) având 193 familii și biserica renovată în 1801. Are filie Streja-Cârțișoara cu 70 familii. În Cârțișoara, la data de mai sus, întâlnim doi preoți Onea Banciu (sfințit în Țara Românească, 1759) și cel care slujește Mateiu Banciu. Aici e și biserică.⁹⁾ Cârțișoara e tot filie, și la 1846, cu 70 familii, al Arpașului de sus unde păstoresc, peste 193 familii, preoții ort. Absolon Nan și Nicolae Popovits.¹⁰⁾

3. Beclean.

Popa Bucur de aici ia parte la soborul protopopesesc, ca judecător, ținut în 2 Maiu 1729 în Șinca.¹¹⁾ În 1733 în fruntea bisericii sunt trei preoți uniți: Precup, Adam și Avram cu 89 familii, o biserică a cărei avere se reduce la pământ arător de 6 câble și fânațe de 2 care.¹²⁾ Popa Adam cumpără, în Maiu 1741,

1) Iorga, o. c., p. 44 Nr. 55.

2) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 367.

3) Iorga, o. c., p. 82 Nr. 206.

4) Bunea, *P. P. Aron. etc.*, p. 333.

5) *Cultura creștină*, VIII, Blaj, 1919 p. 152 (informația din 1 Febr. 1769).

6) Bunea, *Statistica Românilor din Transilvania din 1750 în revista Transilvania*, 1901 p. 245.

7) Cioban, o. c., p. 61.

8) Bunea, *Aron și Novacovici*, p. 365.

9) Gagy in *Transilvania*, 1911 pp. 274—77. Biserica s'a făcut „cu toată purtarea de grijă a popii Ioan Dobrilă, parohul Arpașului de sus”, cf. Stan, *Școala poporană din Făgăraș și de pe Târnave*, I, Sibiu, 1928 pp. 138—9.

10) *Univ. schematismus pro 1846*, p. 179. Acești doi preoți, apoi Ioan Dobrilă, Avel Popovici și Vasile Dobrilă (1839, 1846), au servit în Arpașul de sus și cu dascăli, cf. Stan, o. c., pp. 144—5.

11) Pușcariu, o. c., p. 547.

12) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 410.

un *Chiriacodromiu* tipărit, în 1732, la București, pe care apoi, în 1754, îl vinde popii Vasilie din Săsciori cu prețul cumpărării cu 18 fl.¹⁾ Conscripția vicarului unit Petru Paul Aron, din 1750, ne spune că sunt în acest sat 470 suflete, 2 preoți, 1 biserică, cu arător de 8 câble și fânaț de 2 care.²⁾ Iar conscripția oficială a generalului Buccov, din 1761, corectează astfel situația: 3 preoți ort. cu 110 familii și o biserică, apoi 2 preoți uniți cu 2 familii și 2 care de fân ale bisericii.³⁾ Comisia asesoriilor din scaunul Făgărașului hotărăște, în 13 Iunie 1761, că biserica-edificiu să rămână ortodoxilor, iar uniții să meargă la cea din Făgăraș, care e foarte aproape⁴⁾ Tot atunci Românii ortodoxi din Făgăraș, după ce le răpise biserica și dreptul de a ținea o *casă* pentru serviciul divin, li se dă voie de Buccov, să meargă la biserică în Beclean.⁵⁾

Avem, din 7 Iunie 1787, o mărturisire a popii Stan din Beclean, care s'a sfințit ortodox, a trecut apoi la uniți și revine, la sfârșitul vieții, iarăși la legea cea veche: „Eu popa Stan din Beclean... fiind hirotontit preot de episcopul Climent al Râmnicului (1737—49) și după ce m'am dus la casă-mi în țara ungurească, căzând la unie, și acum nevrând eu să mai fiu la uniația papiștilor și ponturile care au primit dela biserica apusului. Cunosându-mi greșala am venit aici în țara românească la Prea sf. pâr. Mitropolit Ungrovlahiei Chir Grigorie, poftind să iau blagoslovenia dela Prea Sf. Sa, să fiu iar al bisericii răsăritului. Intâiu, lepădându-mă den toată inima mea de toate ponturile uniației și să fiu până la moartea mea al sfintei săbornicești și apostolești biserici a răsăritului; și câte primește această biserică a răsăritului primesc și eu cu toată inima mea; iar mergând la țara mea de mă voi întoarce iarăși la credința uniației și la ponturile lor, să fiu fără de darul preoției și supt anatema, pentrucă așa m'am prins și m'am făgăduit. Mai bine să mor, decât să mă mai întorc la uniație și la ponturile lor“.⁶⁾

În 1805 preoți ort. sunt: Ioan Bârsan (sfințit la Buda în 1781) și Ioan Taflan (sfințit în Arad, la 1799) cu 156 familii la o biserică, la care e adaosă și filia Dridiff. În acest an era în Beclean și un preot unit: Zachei Ludoșan, care fiind bătrân nu mai slujea.⁷⁾

1) Iorga, *Studii și documente*, XIII, pp. 169—70 n. 582.

2) Bunea în *Transilvania*, 1901, p. 245.

3) Cioban, o. c., p. 61.

4) Pușcariu, o. c., pp. 606—7.

5) Bunea, P. P. Aron și D. Novacovici, p. 217.

6) *Biblioteca Academiei Române*, Mss. Nr. 603, pp. 365—84 cf. Furtună, *Preoțimea românească în secolul al XVIII-lea*, pp. 241—2 Nr. 23.

7) Găgyi o. c., p. 274 și Aron, o. c., pp. 36—7.

În 1846 cele 155 familii de aici și cele 66 din filia Dridif erau sub păstoria preoților Ioan și Mateiu Bârsan și capelanul Nicolae Grama.¹⁾

4. Berivoiul mare.

În secolul al XVII-lea trăia în această comună un protopop cu numele Ștefan, care avea o mare influență și putere în toată țara Oltului. Principele Ardealului Gheorghe Rakoczy I-ul, prin decretul său din 21 Maiu 1647, scoate toate bisericile românești din ținutul Făgăraș de sub jurisdicțiunea Mitropolitului din Alba-Iulia și a superintendentului calvin și, le supune numitului protopop, care depindea numai de Rakoczy, având dreptul să viziteze toate bisericile, preoții și protopopii români din acest ținut și să facă dreptate conform legilor țării și vechiului obicei local. Toate acestea cu condiția, ca în lucrurile necuviincioase și contrare legilor dumnezeiești și ale țării să nu se amestece; cu preoții unguri să trăiască bine, să învețe pe credincioși Catehismul și Sf. Scriptură în românește și pe păcătoși să-i mustre.²⁾ Protopopul din Berivoiul mare astfel omul stăpânirii ungurești de unde venea tot darul cel pământesc și deci nu e mirare că urmașul lui Ștefan: protopopul Radu din acest sat iscălește, în 1700, actul unirii cu Roma în numele celor 56 preoți care stăteau sub oblăduirea sa, cari desigur nu i-au dat cu toții această imputernicire de aderare.³⁾ În 1733 cei doi preoți uniți: Radu și David slujeau într-o biserică la 31 familii.⁴⁾ În 1750 un preot unit păstorea 186 suflete având și o biserică.⁵⁾ În 1761 avem: 1 preot ort. cu 55 familii și 3 preoți uniți cu 8 familii și o biserică.⁶⁾ Preotul ort. în vremea aceasta era Ion Radule, care cumpără, după 1748, o *Cazanie*.⁷⁾ La 1763 se amintește popa Șerban Răzeans.⁸⁾ Școala o conducea, la 1765, dascălul Pop Stan.⁹⁾

Satele Berivoiul mic și mare încă dela începutul veacului al XVIII-lea erau în posesiunea familiei Brâncoveanu. În 1766 Febr. 8 „prințul Brâncoveanu” cere, dela episcopul ardelean Dionisie Novacovici, voie să zidească aici biserică, și o mână de ajutor pentru preoții din satele sale. Novacovici îi răspunde în 28 Martie: „Însă pentru Berivoi m'am înștiințat precum și Berivoiul mare și cel mic sunt lipite satele, fiind 2 biserici”; una s'a dat

1) *Univ. schematismus pro 1846*, p. 178.

2) Lupaș, *Acafiu Barcsai și Sava Brancovici in An. Ac. Rom. sect. ist.* 1912, pp. 571—2 no. 1.

3) Șincai, *Cronica Românilor*, III, p. 305.

4) Bunea în *Episcopul Klein*, p. 410.

5) Bunea, în *Transilvania*, p. 246.

6) Cioban, o. c., p. 62.

7) Iorga, *Studii și doc.*, XIII, p. 51 no. 84.

8) Iorga, o. c., XIII, p. 51 no. 85.

9) Bunea, *P. P. Aron și D. Novacovici*, p. 365.

uniților și cealaltă neuniților. Nu se mai poate cere alta. ¹⁾ Deci credincioșii ort. din Berivoiul mare erau siliți să meargă la biserica din Berivoiul mic, căci a lor a fost luată de uniți — cărora li se judeca și în 1779 ²⁾ — și nu li s'a permis, ca Brâncoveanu să le facă alta.

În 1805 au biserică cele 64 familii conduse de preotul ort. Naftalie Raduleț (sfințit în 1797 la Arad) și filia Berivoiul mic. ³⁾ În 1846 Berivoiul mare apare, ca filie, cu 64 familii, atașată la parohia ort. din Berivoiul mic. ⁴⁾

Pela 1842 preotul unit Samuil Socol slujia în Berivoiul mare la 169 de credincioși. ⁵⁾

La 1748 se amintește aici și o mănăstire, care e pe pământul nobilului Iosif Boer, având preot pe bătrânul Ghierasie, 5 călugări și 8 călugărițe. Un călugăr avea 100 de ani, iar altul 121; o călugăriță bătrână era cersitoare. Averea mănăstirii: 1 cal, 3 vaci și 10 stupi; ⁶⁾ arător de o găleata și fânaț de 1 car de fân; internul avea lungime de 150 stânjini și lățime de 50. Mănăstirea era pe moșia lui Iosif Boer, care i-a luat toată averea, când mănăstirea a fost distrusă din ordinul generalului Buccow în 1761. ⁷⁾

5. Berivoiul mic.

Constantin Stolnicul Cantacuzino dă bisericii ort. de aici, la începutul veacului al XVIII-lea, un *Triod*. ⁸⁾ În 1733 era popă unit Mihai cu biserică și 35 familii. ⁹⁾ În 1750 sunt 2 preoți, o biserică cu 186 suflete, neuniți. ¹⁰⁾ La 1761 sunt: 1 preot ort. cu biserică și 75 familii, apoi 2 preoți uniți, fără biserică și cu 3 familii. ¹¹⁾ „Popa David din Berivoiul Mic de pe baltă” vinde, în 1763, un *Octoih* cu 10 fl. popii Șerban Răzeans. ¹²⁾ Conscriptia episcopului unit Rednic, din 1765, ne vorbește de o mănăstire ce-ar fi existat în acel an, având o livadă de 4 care de fân. ¹³⁾ În 1788 sunt 2 biserici, una ortodoxă — zugrăvită, în 1789, de

¹⁾ *Ibid.*, pp. 258—9 no. 111.

²⁾ Turcu, *Excursiuni etc.*, p. 109.

³⁾ Gaği în *Transilvania*, 1911, p. 276. Popa Naftanail Răduleț slujea și la 1820 cf. Meteș, *Viața agrară a Românilor din Ardeal*, I, București, 1921, pp. 260, 263.

⁴⁾ *Univers. schematismus pro 1846*, p. 178.

⁵⁾ *Șematismul arhidiecezei mitr. gr. cat. de Alba-Iulia-Făgăraș*, p. 598.

⁶⁾ Bunea, *Petru P. Aron și D. Novacovici*, p. 332.

⁷⁾ *Cultura creștină*, Blaj, 1919, p. 153.

⁸⁾ Iorga, *Studii și doc.* XII, p. 54 no. 97.

⁹⁾ Bușea, *Episcopul Klein*, p. 410.

¹⁰⁾ *Transilvania*, 1901, p. 246.

¹¹⁾ Cioban, o. c., p. 62.

¹²⁾ Iorga, o. c., p. 51 no. 85.

¹³⁾ Bunea, *P. P. Aron și D. Novacovici*, p. 350.

zugravul Ioan din Turcheș¹⁾ — și cealaltă unită, având preot pe Radu Radeș. Preotul celei dintâi murise și în locul lui, se pare că slujea popa Iuon Berla din Șercaița.²⁾

Popa Iosif Țițu din Săsciori scrie, în 1792, pe un *Octoih* al bătrânului eromonah Ruvim, aceste cuvinte: „... Fiind rânduit la biserică cea veche în Berivoiu-Mic, m'au chemat părintele Ruvim ca să scriu toate cărțile ce le are, și le-am scris cu afurisenie, de s'ar întâmpla o primejdie ca aceea, măcaru să ferească Dumnezeu, și le-am însemnat toate.³⁾ Parohia de aici era filie a celei din Berivoiul mare, cum am văzut. În 1805 slujea preotul ort. Pavel Chiușde (sfințit în Ardeal, la 1792) la 80 de familie,⁴⁾ iar la 1846 e popă ort. Ioan Chiușde și capelan Ioan Raduleț, având tot 80 de familie, adică vre-o 400 de suflete.⁵⁾

6. Beșimbac. ■

Intr'o anchetă, din 1681, găsim, ca martori, 2 preoți din satul despre care vorbim: Stan de 48 ani și Toader de 35 ani.⁶⁾ Să fie oare preotul locului acel popa Constantin, care a cheltuit cu icoana din biserică din Beșimbac, făcută, în 1708, de zugravul Mateiu?⁷⁾ Despre preoții și situația lor la 1726 vezi la urmă tabloul anexat. Conscripția episcopului Klein, din 1733, înșiră 5 preoți: Iuon unit și Ignat, Stan, Iuon și Toader ortodoksi, o biserică cu pământ de 5 câble și cu 46 familie. Cei trei preoți din urmă sunt bigami.⁸⁾ Pe la 1745 credincioșii de aici scot preotul unit din biserică și introduc doi preoți tineri sfințiți în Țara Românească.⁹⁾ Conscripția din 1750 ne arată: 380 suflete, 2 preoți și o biserică cu arător de 3 câble.¹⁰⁾ La 1761 sunt 2 preoți uniți cu o biserică și 17 familie; ortodoxii au 3 preoți și 57 familie fără biserică.¹¹⁾ La 1765 e școală cu învățătorul Ion Mone senior¹²⁾ În 1781 servește popa Nicolae Lăluță, fiind și jurat al soborului protopopes.¹³⁾ În 1782 popa unit de aici Ioan ia parte la sinodul

1) Iorga, o. c., p. 52 no. 87.

2) *Arhivele Statului*, Cluj, Conscripția urbană a domeniului Făgăraș. XIX p. 154. — Biserica de aici, se aprobă, la 1779, se rămână ortodoxilor. Turcu, *Excursiuni etc.*, p. 109.

3) Iorga, o. c., p. 52 no. 88.

4) Gașy, o. c., p. 274.

5) *Univers. schematismus pro 1846*, p. 178.

6) *Arhivele Statului*, Cluj, Doc. Familiei Recsey, I, no. 82.

7) Iorga, *Inscripții și scrisori ardeleni*, II, p. 55 no. 101.

8) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 368 p.

9) Dragomir, *Istoria desrobirei religioase a Românilor din Ardeal*, I, Sibiu, 1920, p. 158 prefața.

10) Bunea în revista *Transilvania*, 1901, p. 246.

11) Cioban, o. c., p. 61.

12) Bunea, *P. P. Aron și Dionisie Novacovici*, p. 365.

13) Iorga, o. c., II, p. 150 no. 511.

din Blaj. ¹⁾ Se mai amintesc : popa Zacheu nepot lui Ioan Peptea din Iași (sec. 18-lea, ²⁾ și popa Ioan Bolovan pela 1830. ³⁾ Pela 1842 cele 310 suflete le păstoreau preoții uniți Șerban Popa și Pantaleon Stanislav. ⁴⁾

7. Breaza.

Cea mai veche știre e, din 1733, conscripția episcopului Klein, care ne dă aceste date : 3 preoți ort. : Bucur, Mihai și Iuon cu biserică și 40 familii. ⁵⁾ În 1750, avem un preot unit cu biserică, o casă parohială și 320 suflete. ⁶⁾ Se amintește la 1748 două mănăstiri pe locul fiscal. Cea din Breaza de jos, numită și *Vătavului*, are un preot bătrân Dionisie și 4 călugări, din care 2 sunt cerșitori ; alta din Breaza de sus, numită a lui *Mănișor*, are o călugăriță oarbă de 70 ani. Avere : o vacă și loc pentru câte 1 găleată semănătură de toamnă și de primăvară. ⁷⁾ În 1758 erau aici tot două mănăstiri : 1 pe locul *Stirmina* cu 1 călugăr : Stanciu Muntean și a 2-a pe locul *Fundătura* cu 1 călugăr Matiaș și alți 2 și o călugăriță. ⁸⁾ La 1760—2 avem 2 preoți uniți cu 19 fam. și 1 preot ort. cu 99 familii și o biserică. ⁹⁾ Comisia aulică, în 13 Iunie 1761, ia biserica și o dă uniților, iar ortodoxilor le permite să-și facă alta. ¹⁰⁾ Amândouă mănăstirile au fost arse în „revoluția” lui Sofronie (1759—61). ¹¹⁾

În 1788 erau 2 biserici, cea ort. era mai mare. Preotul unit căpătă dijmă 12 câble din pământul fiscal. Cântăreț la bis. ort. e dascălul Stan, libertin. Stola preotului e următoarea : 1 ferdelă de ovăs sau 6 cr. ; pentru botez 6 cr., cununii 12 cr., înmormântări la mari 50 cr. la mici 25 cr. La Paști fiecare familie dă $\frac{3}{4}$ — 1 cr. Bobotează câte $1\frac{1}{2}$ cr. și la Crăciun câte $\frac{3}{4}$ —1 cr. Un sarindar pe 6 săptămâni face 8 fl. 20 cr. ¹²⁾

În 1805 sunt 2 preoți ort. : Ioan Leabu (sfințit în Ardeal în 1792) și Bucur Hasu (sfințit la Arad în 1802) cu o biserică și 178 familii. ¹³⁾ Avea filie Telechi-Recea, pe care o păstra și la 1846, când întâlnim pe același preot ort. I. Leabu ajutat de ca-

¹⁾ Moldovan, *Acte sinodale*, I, Blaj, 1869, p. 132.

²⁾ Iorga, o. c., p. 126, no. 407.

³⁾ *Ibid.*, p. 55, no. 103.

⁴⁾ *Șematismul arhid. mitr. Alba-Iulia—Făgăraș*, p. 626.

⁵⁾ Bunea, *Episcopul Klein*, p. 369. Vezi despre popa Bucur și fiul său Avram în 1732 Denșușianu, o. c., p. 64.

⁶⁾ Bunea în *Transilvania*, 1901, p. 245.

⁷⁾ Bunea, *P. P. Aron și D. Novacovici*, p. 332.

⁸⁾ *Arhivele Statului*, Cluj, Conscripția dom. Făgăraș, III, pp. 810, 821—2.

⁹⁾ Ciöban, o. c., p. 61.

¹⁰⁾ Pușcariu, o. c., p. 606.

¹¹⁾ Revista *Cultura creștină*, 1919, p. 154.

¹²⁾ *Arhivele Statului*, Cluj, o. c., XXI.

¹³⁾ Gağyi, o. c., p. 274.

pelanul Gheorghe Martin, cu 178 familii.¹⁾ — Vezi pentru 1726, 1758 și 1788 tabloul dela anexă.

8. Bucium.

În 1733 erau 2 preoți ort.: Bucur și Bârsan cu o biserică și 20 familii.²⁾ În 1748 se pomenește mănăstirea de pe proprietatea baronului Alvinczi cu preotul Isaia. Erau 6 călugări, dintre cari 2 cerșitori și o bătrână călugăriță. Avere: 5 vaci, 13 stupi, 1 cal și loc de 1 car de fân.³⁾ Sătenii de aici răspund, în 1745, comisiunii, care le comunica „patenta” și dorea să-i facă uniți, — cu cuvintele: „Noi suntem gata să lăsăm biserica la porunca Mărilor-Voastre preotului unit, dar mai bine ne pustiim și pribegim, decât să ne ținem preot unit”.⁴⁾ Biserica de aici a zidit-o, înainte de 1747: Haği eromonah Isaia din Mărgineni.⁵⁾ La 1748 se spune, că mănăstirea e așezată pe pământul baronului Alvinczi, avea de preot pe Isaia cu 6 călugări și o călugăriță, avere: 5 vaci, 13 stupi, 1 cal, fâneț de 1 car.⁶⁾ În 1750 erau 2 preoți uniți cu biserică și 236 suflete.⁷⁾ Conscripția din 1761 ne dă această stare reală: 2 preoți ort. cu 30 fam. și 2 preoți uniți cu o biserică și 3 familii.⁸⁾ Unul dintre preoții uniți Iacob ia parte, în 1782, la sinodul electoral din Blaj, care a ales pe episcopul Ion Bob.⁹⁾ Pela 1865 era preot unit Nicolae Dobrin.¹⁰⁾

9. Comana de jos.

Un mare rol politic a jucat, în jumătatea întâiu a veacului al XVI-lea, boierul român din Comana: Ștefan Mailat, ajuns Voievod al Ardealului. Unul din oamenii lui de încredere a fost popa Petru Grama din acest sat fruntaș, pe care-l trimitea foarte des în diferite misiuni diplomatice, așa-l întâlnim, în Ianuarie 1537, în Moldova la Petru Vodă Rareș;¹¹⁾ în Iul.—Aug. 1547 merge la

¹⁾ *Șematismul din 1846*, p. 178.

²⁾ Bunea, *Episcopul Klein*, p. 409.

³⁾ Bunea, *P. P. Aron și D. Novacovici*, p. 332. Mănăstirea a fost arsă din porunca generalului Buccow. *Cultura creștină*, 1919, p. 154.

⁴⁾ Dragomir, *Istoria desrobirii religioase*, p. 158 prefața. În *Șematismul arhid. mitr. din Alba-Iulia—Făgăraș*, p. 600, se spune că biserica de piatră din Bucium cu hramul Sfintei Troițe ar fi din 1603. Dacă aceasta corespunde adevărului (să nu fie oare 1803?), atunci biserica aceasta poate fi socotită între cele mai vechi biserici din Transilvania.

⁵⁾ Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni*, I, p. 70 no. 159.

⁶⁾ Bunea, *P. P. Aron și D. Novacovici*, p. 332. Mănăstirea a fost arsă de gen. Buccow.

⁷⁾ Bunea, în *Transilvania*, 1901, p. 246. (Conscripția oficială a episcopului din Blaj, P. P. Aron).

⁸⁾ Cioban, *Statistica Românilor din Ardeal*, p. 62.

⁹⁾ I. Moldovan, *Acte sinodale ale beserecei romane de Alba-Iulia și Făgărașu*, I, Blaj, 1869, p. 129.

¹⁰⁾ *Șematismul arhid. mitr. Alba-Iulia—Făgăraș*, p. 600.

¹¹⁾ *Quellen zur Geschichte Kronstadt*, II, Brașov, 1891, p. 509.

Mircea Vodă Ciobanul din Țara Românească.¹⁾ Din Ianuarie 1533 până în Maiu 1550 îl vedem în Brașov, ca trimis al Voevodului sau căpitanului din Făgăraș, de vreo 20 de ori.²⁾ Se pare că s'a mutat la Făgăraș, unde-i amintit în Septemvrie 1542.³⁾

Dintr'un document al lui Mateiu Vodă Basarab, păstrat în biserică, vedem că Domnul român a dăruit acestui sfânt locaș toate cărțile bisericesti în românește, apoi odoarele și vestmintele necesare pentru serviciu.⁴⁾

Mai bine de un veac nu cunoaștem nici un preot din Comana, până la 1684, când se amintește legătorul de cărți David fiul popii Neagoe din „selo Dol Comana” (Comana de jos)⁵⁾ Popa Neagoe scrie, despre niște întâmplări din Iunie 1663, pe foile Cazaniei Mitr. Varlaam, proprietatea bisericii din Comana de jos.⁶⁾ Despre preotul dela 1726 vezi tabloul din anexă. În 1729 popa Ioan și David sunt membri și în soborul protopopesc.⁷⁾ În 1733 sunt 2 preoți uniți: Iuon sen. și Iuon cu o biserică, o casă parohială și cu 34 familii. Biserica are arător de 14 câble și fânaț de 11 care.⁸⁾ În 1747 sunt: 3 preoți boieri: Ioan (58 ani), Man (60 ani) și Onea (40 ani), apoi Iuon preotul satului unit (60 ani).⁹⁾ În 1750 doi preoți uniți cu o biserică și 533 suflete.¹⁰⁾ În 1761 avem situația aceasta: 4 preoți ort. cu 123 fam. și 2 preoți uniți cu 5 fam. și o biserică cu arător de 14 câble și fânaț de 14 care.¹¹⁾ În 1805 preot ort. e Ioan Popovici (sfințit la Buda, în 1781) cu o biserică și 156 suflete.¹²⁾ La 1793 preoți boieri: Idomir (72 ani) și Ioan al lui Stan popa (73 ani).¹³⁾ În 1846 era preot ortodox Ioan Mihailă cu 156 familii.¹⁴⁾ — Aici era un schit mic și sărac, având numai un fânaț de 3 care de fân. A fost ars de generalul Buccov.¹⁵⁾ Preoți uniți sunt: dela 1824—1832 e David Szekele, dela 1832—1851 Paul Frenk, iar dela 1851 până la 1867 Ioan Pop.¹⁶⁾

1) *Ibid*, III, p. 399.

2) *Ibid*, II, pp. 300, 451, 459, 465, 507, 521, 528, 632, 549, 559, 670, 672, 677 și vol. III, pp. 100, 113, 116, 540, 551.

3) *Ibid*, III, p. 169.

4) C. Stan, o. c., p. 208.

5) Iorğa, *Inscripții și scrisori ardeleni*, II, p. 55 no, 103.

6) Stan, o. c., p. 208.

7) Pușcariu, o. c., p. 547.

8) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 408.

9) Pușcariu, o. c., pp. 549—53.

10) Bunea în *Transilvania*, 1901, p. 246.

11) Cioban, o. c., p. 62. Se amintește, la 1776, popa Petru din Dolomănești (Comana de jos?), Iorğa, o. c., II, p. 171 no. 587.

12) Gagyi, o. c., p. 274.

13) Pușcariu, o. c., p. 740.

14) *Șematismul din 1846*, p. 179.

15) „*Cultura creștină*”, 1919 p. 156.

16) *Șematismul arhid. mitr. Alba-Iulia—Făgăraș*, p. 603.

10. Comana de sus.

Pentru 1726, vezi la anexă tabloul. În 1729 popa Bratu (ori Brote?) ia parte, în Șinca, la scaunul de judecată protopopesc.¹⁾

Conscripta, din 1733, ne dă numele celor 2 preoți uniți: Stan și Brote cu o biserică, o casă parohială, 60 familii și fânaț de 1 car.²⁾ În 1748 se vorbește de mănăstirea de pe pământul boierului Ioan Maniu cu 6 călugări — unul cerșitor, altul nebun — și o călugăriță bătrână. Avere: 3 cai, 2 stupi, fânaț de 2 care de fân. Preotul mănăstirii era Dionisie.³⁾ În 1750 e un preot unit cu o biserică, care are loc de 1 car de fân și 220 suflete.⁴⁾ Realitatea, în 1761, e următoarea: 4 preoți ort. cu 123 fam., apoi 2 preoți uniți cu 5 fam. și o biserică, care are arător de 14 căble și fânaț de 14 care de fân.⁵⁾ Era aici, pe la 1764, un preot de scandal și bătăuș: Gheorghe, fiul lui Bucur Barbu, care a fost suspendat din slujbă. Dar popa nu se astâmpără. Atunci „noi sătenii din Comana de sus și din Comana de jos”, fac o plângere la episcopul Dionisie Novacovici, în care spun, că popa Gheorghe a intrat „cu militariș” și a spart ușa bisericii, închisă „cu bolovani”. Preotul din Părău chemat de ei să le slujească, a fost izgonit de ai lui, „cu săbii și cu puști și cu furcoae de fer și i au îmbătat cu rachiu”.⁶⁾ Se delegeă, în 1765, doi preoți, unul și „namesnic”, să cerceteze acest caz vrednic de condamnare.⁷⁾ Ascultă pe „boierii din Comana de jos — aceștia zic „dăm mâna cu popa Gheorghe” — și Comana de sus, împreună cu iobagii Mării Sale dlui Beclian Gabor”, cu privire la popa Gheorghe, care, după „opreliște”, „ar fi intrat cu potenția în biserică”, sprijinit pe Mihaiu Frâncul și pe „tizidușul din Comana de sus”... Invinuirea de furt a „unui găscoiu, dela Șarban Dănilă”. „L-au schilăvit” pe un om Mihaiu. Se întreabă și „Maria lui Mihai Popa (Greavu) boeroe, monahia Bonifația, muerie de 60 de ani după cinul călugării sale”: „venindu o copilă, chemă pe soțul-meu: blem bade Văsiu, că moare badea Mihaiu... L-am găsit abia cu suflet, atâta de bătut”. Alt martur: „Măi Davide (zice popa) domniata ții cu mine. Eu am zis: Aș ținea, dar alți săteni nu tân niminia, și pentru aceia nici eu nu îndrăznescu”. Man Frâncul vede „un militar și cu 8 ficioni, unul cu sabie, altul cu o furcă de fer, venind dela adunare lor”.

1) Pușcariu, o. c., p. 547.

2) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 408.

3) Bunea, *P. P. Aron și D. Novacovici*, p. 331.

4) Bunea în *Transilvania*, 1901, p. 246.

5) Cioban, o. c., p. 62.

6) Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni*, II, p. 240 no. 16. Vezi cercetarea contra popii Gheorghe în 6 Decembrie 1764 Iorga, o. c., I, p. 252 n. 88.

7) *Ibid.*, pp. 254—5 no. 91—2.

Biserica ortodoxă s'a clădit la 1600 (?) și s'a zugrăvit în 1773, iar turnul s'a ridicat abia în 1829.¹⁾

În 1805 erau 2 preoți ort.: Mihail Greavu sen. (sfântit în Țara Românească, la 1760) și fiul său tot Mihail (sfântit la Arad, în 1797) cu o biserică (cu filia din Veneția de sus) și 84 familii.²⁾ În 1846 slujeau 2 preoți ort.: Ioan Comanits și capelanul Ioan Barb, cu 84 familii, iar în filia Veneția de sus 59 familii.³⁾

11. Copăcel

Pentru preotul dela 1726 tabloul dela anexă. În 1729 popa Streja ia parte la soborul protopopesesc ținut în Lisa sub conducerea protopopului Ionașc Monea din Veneția.⁴⁾ În 1733 sunt 4 preoți uniți: Streja, Rad, Iuon și Man cu o biserică și 55 familii.⁵⁾ Românii din Copăcel răspund comisiunei care venise să le comunice „patenta” 1745: „La porunca guvernului crăiesc, cedăm preoților uniți biserica, dar noi cu ei nu vom umbla la biserică, ci să păzească ei pereții de peatră.”⁶⁾ În 1750 se notează 3 preoți uniți cu o biserică și 314 suflete.⁷⁾ Statistica din 1761 ne dă: 2 preoți ort. cu 120 familii și o biserică, și uniții cu 2 preoți și 3 familii.⁸⁾ În 1758 avem, pe lângă cei notați la anexă, și pe popa Iuon Streja, neam de boier, care stă pe pământul său boieresc. Un alt popa Iuon Nădejde a fugit de aici, de vreo 60 ani, în satul Iclandul-mare (jud. Turda).⁹⁾ Copăcelul era comună grănițerească cu școală, pe care, în 1765, o conducea învățătorul Petru Iorga.¹⁰⁾ Preotul grănițerilor era Martin Grecu unit, care împreună cu fratele său David, grănițer unit și cu altul neunit Bucur Iuon Niță, la o paradă bisericească, în 26 Maiu 1782,¹¹⁾ „au învățat și îndemnat poporul la neunire”. Sunt arestați și apoi condamnați. Sentința: „Popa Martin Grecu, pe lângă depunerea întâmplată în ordine din oficiul preoțesc, se declară odată pentru totdeauna de incapabil de a mai ocupa postul de popă și începând cu ziua publicării sentinței, mai primește o lună de arest și anume, cu patru zile pe săptămână ținut numai

1) Stan, o. c., p. 213.

2) Gağyi, o. c., p. 274.

3) *Șematismul pro 1846*, p. 179.

4) Pușcariu, o. c., p. 547.

5) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 408.

6) Dragomir, *Ist. desrobirii religioase*, pp. 158—9.

7) Bunea în *Transilvania*, 1901 p. 246.

8) Cioban, o. c., p. 62. Biserica a fost renovată în 1776 Iorga, *Neamul românesc din Ardeal*, I, București, 1906, p. 78.

9) *Arhivele Statului*, Cluj, Conscripția din Făgăraș, III, pp. 664, 667, 696.

10) Bunea, *P. P. Aron și D. Novacovici*, p. 365.

11) Păcățianu în *Anuarul Institutului de istorie națională*, III, Cluj, 1926, pp. 168—172. Boierul Mateiu Streja dăruiește, înainte de 1781, un *Octoih*, bisericii din Copăcel cf. Iorga, o. c., II, p. 81 no. 202.

cu apă și pâine și în lanțuri". „În cazul ca acest Martin Grecu, prin nestatornicia sa și prin intențiunea de a se lăpăda de unire, a avut asupra comunei Copăcel influența cea mare, iar instrucția de 6 săptămâni nu l-ar putea face să rămână la unire, ci el ar persista pe lângă schismă; rămâne în grija comandamentului general, ca cumpănind împrejurările, să-l așeze într'o adevărată comunitate, numai de schismatici, ca să nu mai poată încerca din nou seducerea uniților din Copăcel". David Grecu se pedepsește cu alergarea de 6 ori pe stradă printre 300 oameni, iar lui Bucur Niță, i se schimbă aceeași pedeapsă de alergarea numai de 3 ori, în arest de o săptămână în lanțuri.

Biserica unită, făcută din piatră în 1776, e condusă, din Ianuarie 1824 până în Ianuarie 1848, de popa Ion Grama, iar dela Ianuarie 1848 până la Decembrie 1853 de preotul Vasile Czetz.¹⁾

12. Corbi.

La 1680 și 1688 credincioșii de aici au preot din Țara Românească, care dă dijmă la curte.²⁾

În 1726 sunt doi preoți cu numele Iuon sen. și iunior, iobagi veniți din alt loc.³⁾ În 1733 doi preoți: Iuon, unul ort. celalalt unit cu o biserică și 24 familii.⁴⁾ Conscriptia din 1750 dă 2 preoți uniți cu o biserică și 237 suflete,⁵⁾ iar după cea din 1761 avem 1 preot ort. cu 65 fam. și o biserică și 4 preoți uniți cu 5 familii.⁶⁾ Lămuriri pentru anii 1766 și 1787 aflăm și în tabloul dela anexă. În acest din urmă an biserica e a ortodoxilor; preoții sunt uniți și iobagi, fac robotă ori plătesc taxe.⁷⁾ În 1805 sunt 2 preoți ort.: protopopul Ioan Popovits (sfințit în Ardeal la 1773) și Ioan Costa (sfințit la Arad în 1801) cu o biserică și 108 familii, având ca filie Ucea de jos.⁸⁾ Încă în 1788 și 1791 se vorbește de protopopiatul Corbilor, având protopop pe Ioan Popovici.⁹⁾ În 1804 protopopul de aici Ioan Popovici era asesor în consistoriul diecezan din Sibiiu, pe care-l presida adeseori.¹⁰⁾ Pe o carte bisericească din Corbi se amintește, la 1823, popa Samson al lui Opriș din aceasta comună.¹¹⁾

¹⁾ *Sematismul din Blaj*, 1900, p. 604.

²⁾ *Arhivele Statului*, Cluj, Conscript. dom. Făgăraș.

³⁾ *Arhivele Statului*, Cluj, Conscriptia dom. Făgăraș. VI.

⁴⁾ Bunea, *Episcopul Klein*, p. 368.

⁵⁾ *Transilvania*, 1901, p. 245.

⁶⁾ Cioban, o. c., p. 61.

⁷⁾ *Arh. Stat. Cluj*, Conscriptia dom. Făgăraș, XXVI, pp. 165, 169, 171, 175.

⁸⁾ Gagyi, o. c., 274.

⁹⁾ Pușcariu, *Documente*, I, 150; și Dragomir S., *Corespondența episcopului Gherasim Adamovici în Revista teologică*, V, Sibiiu, 1911, p. 421.

¹⁰⁾ Voileanu în *Telegraful român*, Sibiiu, 1925 (LXXIII) no. 21.

¹¹⁾ Iorga, o. c., II, p. 82, no. 208.

13. Cuciulata.

O anchetă făcută, în 1750, ne spune că moșul unui Nistodor Stanciu boier a fost popa Stanciu din Cuciulata, care ar fi venit din Țara Românească.¹⁾ Noi știm, că acest sat a fost cumpărat, în 1662, dela principele Apaffy de boierul Drăghici Contacuzino din Țara Românească, care a stat ani de zile, ca nobil ardelean, la moșia sa din Țara Oltului.²⁾ E foarte probabil, că Drăghici să fi adus pe părintele Stanciu din Muntenia, ai cărui urmași devin apoi boieri făgărășeni. Popa Platon de aici ia parte, în 1729, la soborul protopopesesc din Șinca.³⁾ În 1733 slujesc 2 preoți uniți: Iuon și Platon; au o biserică cu 92 familii, o casă parohială, arător de 12 câble și fânaț de 9 care de fân.⁴⁾ În 1750 sunt 2 preoți uniți cu o biserică și 630 suflete; arător de 15 câble și fânaț de 15 care fân.⁵⁾ La 1761 oficial se constată: 2 preoți ort. cu 141 fam. și 2 preoți uniți cu o biserică și 5 familii; arător de 14 câble și fânaț de 14 care.⁶⁾ La 1765 școala de aici era condusă de dascălul Samuil Pop.⁷⁾

Popa Dumitru „nemeș și boier“ de aici face raport, în 30 April 1767, episcopului D. Novacovici într-o cercetare, în care a figurat ca martor și popa Mașteiu din Părău.⁸⁾ Constată: „Chiemândumă pe mine acolo, am mersu și am cetit molitfele, precum se cuvine preoții, după voia bărbatului și muerii. Altă legătură atunci n'a fost, numai dragoste și voie bună; dară adevărat am auzit, când au dat mâna mai dintâiu, precum aveam noi obicei aicia în Țara Oltului, s'au făcut legătură între dânșii, și au pus și birșag pentru ca să se dea 24 florinți, care dintre dânșii s'ar lăsa de acia legătură sau care ar întoarce“. O martoră încă spune că „la mâna-datu s'au făcut legătură 24 de florinți... la datu mâni“. — În 1796 preotul ort. Emanuil Strâmbu (sfințit în Ardeal la 1772) dimisionează din slujbă. În 1805 sunt doi preoți ort.: Angelache Pulca (sfințit în Ardeal, la 1793) și Gheorghe Strâmbu (sfințit la Arad, în 1797) cu o biserică și 237 familii și cu filia din Lupșa.⁹⁾ În 1846 avem 2 preoți ort.: Gheorghe Moga și Ioan Strâmbu cu 237 fam. și filia Lupșa cu 22 fam.¹⁰⁾

¹⁾ Pușcariu, o. c., p. 560.

²⁾ *Metes, Moșiile Domnilor și boierilor din Țările române în Ardeal și Ungaria*, Arad, 1925, pp. 75—6 și *Metes, Contribuții nouă privitoare la familia boierească Buhuș din Moldova în An. Ac. Rom. sect. ist. seria III, tom. VII (1927)*, pp. 288—9 = 4—5.

³⁾ Pușcariu, o. c., p. 547.

⁴⁾ Bunea, *Episcopul Klein*, p. 408.

⁵⁾ *Transilvania*, 1901, p. 246.

⁶⁾ Cioban, o. c., p. 62.

⁷⁾ Bunea, *P. P. Aron și J. Novacovici*, p. 365.

⁸⁾ Iorga, o. c., II, pp. 262—3 no. 135.

⁹⁾ Gagy, o. c., pp. 274—5.

¹⁰⁾ *Șematismul din 1846*, p. 179.

Pela 1842 era preot unit Ioan Sassebeși cu 136 suflete, urmându-i Andrei Tömös până la 1851, dela care dată uniții de aici sunt administrați de preotul unit din Comana de jos.¹⁾

14. Dejani.

În anexă se pot vedea numele preoților și situația lor materială în 1726 și 1758. În acest din urmă an se da preotului, de familie, câte 1 ferdele ovăs și o zi de lucru.²⁾

În 1733 cei doi preoți uniți cu numele Iuon aveau o biserică și credincioși 72 familii.³⁾ Conscripția din 1750 ne înfățișează 2 preoți uniți cu o biserică și 380 suflete; arător de 3 câble.⁴⁾ La 1761 se rectifică situația așa: 1 preot ort. cu biserică și 73 fam. și 3 preoți uniți, dar fără credincioși.⁵⁾ În 1761 comisia aulică însă hotărăște, ca biserica de aici să rămână uniților, cari, cum arată datele oficiale, nu erau, decât preotul.⁶⁾ — În 1748 pe locul fiscal e o mănăstire cu 1 călugăr și 2 călugărițe. Preotul mănăstirii era popa Iuon; avere un cal.⁷⁾ În 1761 a fost arsă de gen. Buccow.⁸⁾

În 1803 toți ortodoxi de aici trec la uniți.⁹⁾ După preoții amintiți la 1758, păstoresc credincioșii uniți până la 1869 următorii preoți: Petru Foca, Teodor și Gheorghe Lepșa și Pavel Poparad.¹⁰⁾

15. Drăguș.

Un popă Simion din Drăguș se amintește, ca mort, înainte de 1584.¹¹⁾

La actul de delimitare a moșiei Sâmbăta de sus, proprietatea urmașilor lui Constantin Vodă Brâncoveanu, făcut în 21 Iunie 1723, iau parte între alții și preoții boieri din Drăguș: Matei Șandru și Comșa Șandru, care e și parohul comunei.¹²⁾ Lămuriri pentru 1726 la anexă. În 1733 sunt 5 preoți ort.: Iuon sen., Rad sen., Iuon, Rad, Gheorghe, apoi 1 preot unit Nicolae cu biserică și 120 familii.¹³⁾ În 1742 popa Stroe din Drăguș cumpără o carte bisericească.¹⁴⁾ Conscripția din 1750 arată: 3 preoți uniți,

1) *Șematismul din Blaj*, 1900, p. 604.

2) *Arhivele Statului*, Cluj, Conscrip. dom. Făgăraș, III, pp. 794, 802.

3) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 410.

4) *Transilvania*, 1901, p. 246 (aici a greșit *Beschen*).

5) Cioban, o. c., p. 62.

6) Pușcariu, o. c., p. 606.

7) Bunea, *P. P. Aron și D. Novacovici*, p. 332.

8) *Cultura creștină*, 1919, p. 157.

9) Gașy, o. c., p. 274.

10) *Șematismul dela Blaj*, 1900, p. 604.

11) Pușcariu, o. c., p. 131.

12) Pușcariu, o. c., p. 541.

13) Bunea, *Episcopul Klein*, p. 368.

14) Iorga, o. c., II p. 92 no. 253.

o biserică cu 790 suflete,¹⁾ iar cea oficială laică, din 1761, ne prezintă: 5 preoți ort. cu o biserică și 189 fam., apoi 3 preoți uniți cu 19 fam.²⁾ În 1765 învățătorul Ion Codrea conducea școala din aceasta comună.³⁾

Românii din Drăguș înaintea comisiei cu publicarea patentei, în 1745, atrag atențiunea preoților uniți, pe care-i alungaseră de mai înainte, nu cumva să mai încerce a sluji în biserica lor, pentrucă, odată cu capul, ei nu le mai dau voie. Impăratului îi plătesc darea, și după puțină îndeplinesc și alte poveri, fără șovăire, dar pe preoții uniți nu-i mai primesc.⁴⁾ Cine îndemna indeosebi la lupta dărză contra uniților pentru păstrarea legii strămoșești erau aici, ca și alte sate, călugării de prin mănăstiri. De fapt în Drăguș erau 2 mănăstiri conform unei conscripții oficiale din 1748.⁵⁾ Una în partea din sus a satului, pe pământul boieresc al comunei. Avea 9 călugări cu avere: 2 cai, 4 vaci, 4 junci, 10 stupi, pământ pentru o găleată și o felderă sămănătură de toamnă și pentru o găleată și 2 feldere de primăvară; — cealaltă era în partea de jos a comunei pe pământul boierului Tămaș Codrea și a fiscului. Preotul mănăstirii era monahul Varlaam, cu 3 călugări și 8 călugărițe. Avere aproape de loc: 6 stupi și loc de 2 care de fân. În 1736 se restituie „la mănăstirea cea veche dela Drăguș” o *Evanghelie* din 1682 prin protopopul Radu Coian și călugărul Mihail din Drăguș și alții, pe care o furase niște răufăcători.⁶⁾ Între 1738 și 1742 se amintește, popa Rafail (Husea) dela mănăstirea Drăgușului.⁷⁾ Mulți ani a stat aici logofătul sau gramaticul Matei Voileanu, căci zice într'o notă scrisă pe cartea *Viețile Sfinților* ale Mitropolitului Dosofteiu din Moldova (cartea era în 1905 în bis. unită din Drăguș): „Am scris ca să se știe că multă viață mi-am cheltuit eu la mănăstirea Drăgușului: în copilărie m'am pomenit aici și umblând prin multe locuri, au venit vreme, fiind de 22 de ani, anul 1740—1743, am șzut iar aici”, unde e și în Martie 1747.⁸⁾

„Logofătul Mateiu Voileanu gramaticul” era de naștere din Voila după tradiția familiară. În 1736 îl aflăm în mănăstirea Bistrița din Oltenia, de unde vine la cea din Drăguș. Aici scrie din *viețile sfinților*, compune predici, istorioare morale și tâlmăcește unele părți din *Psalmii lui David*. Dela Drăguș se așează în satul Hundorf, unde stă până la 1761 și scrie „Istoria Troadei”. În 1761 e în Șoimușul-românesc (jud. Târnava-mică) unde scrie

1) *Transilvania*, 1901, p. 245.

2) Cioban, o. c., p. 61.

3) Bunea, Aron și Novacovici, p. 365.

4) Dragomir, o. c., p. 158 prefața.

5) Bunea, P. P. Aron și D. Novacovici, p. 333.

6) Iorga o. c., II, p. 92 Nr. 254.

7) *Ibid.*, p. 206 Nr. 732, vezi *Codicele Mateiu Voileanu*, publicat de Mateiu Voileanu, Sibiu, 1891, p. 19.

8) Iorga, o. c., II, p. 93 Nr. 358-9.

povestea preînțeleptului Archirie cu nepotul său Anadan. Logofătul Voileanu a mai scris și alte multe învățături folositoare ca „Pilde filosofești” din grecește, etc. Avea o caligrafie admirabilă. O parte din lucrările acestui harnic și neobosit gramatic, a fost publicate cu lămuriri de strănepotul său direct, de vrednicul asesor consistorial din Sibiu: Mateiu Voileanu în volumașul: *Codicile Mateiu Voileanu*. Scrieri din prima jumătate a veacului trecut. Sibiu, 1891, p. 144 + 2 anexe.

Mănăstirea a mai existat vreo două decenii, căci un călugăr notează: Să se știe de când am șezut la mănăstire Drăgușului anul 1763¹⁾.

Slujea aici în 1798 popa Ioan Codru sau Codrea, familie boierească cunoscută încă în veacul al XVII-lea²⁾. În 1805 sunt 3 preoți ort.: Ioan Stoia (sfințit în Țara Românească la 1759) și fiul său Naftanail (sfințit în Arad, în 1802) și Mateiu Sofronie (sfințit la Arad în 1802) cu o biserică și 187 familii³⁾. În 1846 sunt preoți ort.: Stoia și Spiridon Jurcovan cu 187 familii⁴⁾.

Pe la 1842 era preot unit Ioan Pop și cooperator fiul său Ioan cu 312 credincioși⁵⁾.

16. Dridif.

Cel mai vechiu preot pe care-l cunoaștem în acest sat e popa Ion Comșa, boier, din 1590.⁶⁾ Nu mai avem știri despre preoți de aici până în veacul al XVIII-lea. În 1726 cunoaștem 2 preoți boieri: Aldea și Avram, acesta venit din alt sat, dar sta tot pe moșie boierească.⁷⁾ Tot de aici trebuie să fie Grama, feciorul popei Bucșe și popa Dobrin, căruia îi întoarce, popa Aldea, în 1725, jumătate din prețul cumpărării unui *Triod*, adecă 3 fl., pentrucă cartea „acum iaste depreună la amândoi”.⁸⁾

În 1733 preot unit e tot Aldea cu o biserică și 80 familii; arător de 3 căble.⁹⁾ După 1738 se amintește popa Ion Opris.¹⁰⁾ În conscripția din 1750 apar 3 preoți uniți cu o biserică și 229 suflete; arător de 1^{1/2} căblă,¹¹⁾ iar în cea din 1761 sunt 2 preoți ort. cu 60 fam. și 1 preot unit cu 11 fam. și o biserică; arător

(Va urma).

¹⁾ *Ibid.*, p. 92 Nr. 256. După altă conscripție, erau în Drăguș 3 mănăstiri: 1. „Mănăstirea cea mare și bătrână”; 2. a lui Calotă și 3. a „Comșii Codrii”, cf. *Cultura creștină*, 1919 p. 157.

²⁾ Iorga, o. c., II, p. 92 Nr. 255, vezi și Pușcariu, o. c., p. 296.

³⁾ Gagyi, o. c., 274.

⁴⁾ *Șematismul din 1846*, p. 179.

⁵⁾ *Șematismul dela Blaj*, 1900 p. 628.

⁶⁾ Pușcariu, o. c., p. 525.

⁷⁾ *Arhiv. Statului*, Cluj, Conscripția dom. Făgăraș.

⁸⁾ Iorga, o. c., II p. 93 no. 261.

⁹⁾ Bunea, *Episcopul Klein*, p. 369.

¹⁰⁾ Iorga, o. c., p. 208 no. 744.

¹¹⁾ *Transilvania*, 1901, p. 245.

Ura nu e sfetnic bun!

(Din prilejul morții lui Eugen Rákosi.)

De Horia Petra-Petrescu.

Unul, care ne-a urât cu o ură fanatică, a fost purtat cu multă cinste la groapă de connaționalii săi.

Un bărbat de o cultură vastă, traducător al lui Shakespeare în limba maghiară; întemeietorul unuia din cele mai mari și răspândite ziare maghiare, „Budapesti Hirlap”; scriitor talentat, care a câștigat lauri meritați, încă de prin 1866, pe scena „Teatrului național” din Budapesta, cu o piesă, viie și acum, cu „Esop”; unul al cărui glas a fost ascultat și în „Casa Magnaților” și în sala de conferențe, și ca estetic și ca neîmpăcat dușman al „naționalităților” din fosta sa Ungarie.

Dacă orice om cu scaun la cap trebuie să-și plece capul în fața Maiestății Morții și să nu bârfească la căpătâiul unuia, care încă nu s'a răcit de tot, pentruca să se prefacă mai apoi în „praf și cenușe”, ca *toți* muritorii — nu va fi nici o impietate dacă, aproape lângă sicriul deschis, vom pune câteva întrebări *prea* îndreptățite Maiestății Sale, Rațiunii omenești.

Un talentat domn cronicar, dl Alex. Hodoș, își incheie articolul dsale despre Rákosi cu cuvintele: „În amintirea națiunii sale rămâne însă ca un mare patriot, care a îndrăznit să viseze un viitor glorios pe seama Ungariei, *dincolo chiar de hotarele posibilității*. Oameni de aceștia *nouă ne lipsesc*. Să *regretăm sau să ne bucurăm*”? („Universul”, 17 II. 929.)

Cred cu toată hotărârea că n'avem să regretăm de loc din mijlocul nostru lipsa unui astfel de spirit.

Pentruce nu ?

Pentrucă, oricât de mare ar fi ca genialitate, oricât de înflăcărate ar fi perorațiile sale, oricât de ademenitoare „Fetele

Morgane" ce le-ar plăznuî fantaziei noastre — realitatea crudă ar aduce la faliment *sigur* punibilele escitări șoviniste și pentru că... da, de o miie de ori da: *ura nu este sfetnic bun!*

Ce folos că R. și-a iubit neamul cu o iubire de patriot înflăcărat la paroxism, dacă iubirea aceea n'a știut să fie strunită de realitate?! Ce folos de prestațiunile, într'adevăr vrednice de aplaudat, ale scriitorului romancier, dramaturg, eseist R. — dacă teza sa principală a fost: să desnaționalizăm cu orice mijloace, nu câteva sute de mii de suflete, o enclavă într'o mare de maghiari, ci *milioane* de nemaghiari, români, sârbi, șvabi, slovaci, etc., într'o epocă, în care vântul bătea spre lozinca: naționalitățile au *dreptul* la viață!? Flairul omului politic R. n'a fost în concordanță cu talentul său într'alte sfere ale manifestării intelectuale.

Și aceasta s'a răzbunat amar. Nu numai asupra sa, ci și asupra acelorora, pe cari i-a iubit atâta.

Dacă s'a ajuns la „Csonka Magyarország" (la Ungaria ciopârțită) este a se mulțumi, în mare parte, spiritului intransigent al oamenilor de talia lui R.

În 2 Ian. 1919 foaia de casă a lui R., „Budapesti Hírap"-ul, în care eram tratați, de cele mai multe ori, ca nește *paria* ai societății, fiindcă voiam să fim români, scria în articolul ei de fond: „Dar pe noi numai și numai aceea ne interesează ca să existe Ungaria, mai mult, ca să înflorească. Pe pacifism însă și toate teoriile politice și sociale și economice, dacă nu le putem valoriza în folosul acestui singur, mare interes, să le ia dracul și să le ducă unde a dus, deja, norocos, Elveția ostică a lui Oscar Iászi“.

Să le ia dracul! Frumoasă vorbă! Rostită și scrisă în clipele când întreg edificiul statului se descompunea, fiindcă a domnit șovinismul lui R. ¹⁾

În 13 Noemvrie 1917 scria ziarul „Világ“, al lui Iászi, pe care-l batjocurea „B. H.“: B. împlinește 75 de ani. „Întreaga-i viață: desvoltare și declin, stil și convingere, spirit și vervă, se lovește, e diametral opusă de a noastră și activitatea sa și evidența ei influență, le considerăm nu numai de străine, dar și de dăunătoare. Cu toate acestea, trebuie să o recunoaștem, că de partea cealaltă (a baricadei) sunt puțini cari să fi mai strălucit și plin de spirit înarmați ca răboinicul bătrân“. Îl asemăna cu unul, care se crede pe culmea Olimpului, și care, de fapt, stă uitat, pe când caravana trece mai departe.

Până chiar și „Pesti Napló“ (16 Noemvrie 1917), șovinistă și ea la extrem, lua în zeflema planurile lui R. de a anecta zece sau cinsprezece mii de kilometri patrați din România veche, ca să aibă Ungaria petrolul și sarea din ținuturile acestea! „Ar fi

¹⁾ Cu „luatul dracului“ nu se puteau trimite la naiba nici situația etnografică, nici starea geografică, nici evoluția timpului — ci îi trebuia minte și înfrânare, ca să rezolve problemele grozav de grele!

zadarnic să discuți cu astfel de planuri de anexiune", scria P. N., fiindcă ce s'ar face Ungaria cu încă alte sute de mii de români, câtă vreme „stăpânul, cărmuitorul maghiar și politicianul dela administrație, din vina sa proprie, nu a putut să lege de sine, cu desăvârșire, pe milioanele, cari vorbesc o limbă străină, pe vechiul pământ maghiar?” („vajjon mit csapálna az uj román nyelvű százezrekkel az a magyar kományzó és közigazgató politikus, mely saját hibáya miatt, az ősi magyar földön élő idegen nyelvű milliókat sem tudta tökéletesen magához kötni?”¹⁾)

„Esop”-ul lui R. nu l-a sfătuit pe autorul maghiar în sensul acesta și de aceea construcția fictivă a luptătorului s'a prăbușit, ca o casă din cărți de joc.

Un bătrân și venerabil luptător german, dl *Edmund Steinacker*, scriind panegiricul lui R., constată (în „*Sieb. D. Tageblatt*”, 17/II. 929):

„Pentru concetățenii săi nemaghiari a fost, firește, opera vieții lui (R.) fatală, deoarece — în *presupusul* interes al poporului său — n'a considerat drepturile naturale ale celorlalte popoare din regatul coroanei Sf. Ștefan. Țelul său a fost maghiarizarea și visul său numărul de 30 de milioane de maghiari. Pentru ajungerea acestui țel credea de îndreptățit orice act de violență pusă în lege, scuza orice usurpare administrativă. La preschimbarea maghiarimei, tolerante din fire (de acasă), într'o tendință șovinistă, a avut R. o foarte mare parte (de responsabilitate), deoarece exemplul său a avut o mare înrăurire asupra colegilor săi maghiari, scriitori”.

Ca un răspuns la întrebarea dlui Hodoș, cetim la bătrânul Steinacker: „A meritat R. recunoașterea maghiarismului său intrasigent, desinteresat, din partea partizanilor și contrariilor ideii de supremație (maghiară). O altă întrebare este dacă n'ar fi fost mai folositoare pentru patria sa, Ungaria, o activitate altfel îndreptată”.

Desigur: R. Ienö (Eugen) ne-a silit să nu îndrăgim o Ungarie, în care erau și tipuri țărănești maghiare sănătoase, ca cele descrise de Rákosi Viktor (cetiți minunatele-i amintiri din copilărie, traduse și în românește!) — iar cei ce, îngropându-l, vreau să învie din nou idealul său, *irealizabil*, comit și un sacrilegiu față de patria lor bolnavă, dar și o les-umanitate punibilă....

Groparii dela înmormântarea lui Rákosi ar fi putut spune, pe drept cuvânt: „Îngropăm pe unul, care — din prea mare patriotism — a fost unul din groparii neamului său”....

¹⁾ N'ar fi cu cale ca *astfel* de escerpte să oferim mai multe în discuțiile noastre cu minoritarii maghiari, atunci, când ne împoacă cu veninul disprețului sau imperialismului lor?

Cântec.

*Nu plânge, inimă orfană,
Așa ți-a fost și ție scris,
Să te cutremure durerea
Și să te 'nșeli în orice vis.
Să te învingă mii de patimi,
Și, frământată de fiori —
La crucea ta îndoliată
Să n'ai nici lumânări, nici flori.*

IUSTIN ILIEȘIU.

„Evohe“.

*Voiu poposi pe țărmuri Stygiane !
E-aproape să se stingă rugul vieții....
Să se adune 'n jurul meu bureții ;
Cabiri, Satiri și Nimfe-Averniane.*

*Să-mi pregătească urna funerară
În care, 'nvăluită 'n foi de vie,
Cenușa mea să se păstreze vie....
Cu Orcus, cel hidos, întâia oară*

*Mă voiu găsi ca mâine, față 'n față....
Pe când în majestatea morții mele
„Evohe“ voiu striga, privind spre stele,*

*Spre Cytheron — izvorul de vieață
Și 'n tyrs proptit, în plete cu verdeață
Secatul piept să-mi sângere 'n oțele.*

C. IONESCU-OLT.

„Astra“ și studențimea de dincoace de Carpați.

O revizuire istorică și un program de actualitate.

I.

Infăptuindu-se unitatea națională a tuturor Românilor, constatăm pretutindeni o scădere generală a interesului intelectualilor noștri pentru chestiunile culturale, slevate pe vremuri de societățile culturale, cari susțineau vie lupta pentru trezirea conștiinței naționale și pregăteau în taină și pe față vremurile de libertate națională de azi.

În Ardeal, unde s'a lucrat mai mult, se observă poate mai bine, ca în celelalte provincii alipite fenomenul acesta, pe urma căruia suferă în special vechea noastră instituție de cultură: Astra. Ori cât am căuta să înfrumșețăm lucrurile, trebuie să recunoaștem, că vremurile de entuziasm sincer — trăite înainte de unire — au trecut în domeniul istoriei, îndată ce noul stat a luat ființă, întreg elanul atâtor energii românești se cheltuește pentru realizarea altor scopuri, de utilitate.

Cincizecișitri ani de viață culturală, petrecuți în cadrele Astei, sub regimul vechiu unguresc reprezintă pentru noi, transilvănenii, una din cele mai glorioase epoci de pregătire a sufletelor pentru izbânda finală a cauzei românești de pe aceste plaiuri... Ceice au participat la adunările generale sau congresele, concertele, teatrele sau balurile tradiționale ale Astei înainte de războiul mondial, își aduc bine aminte de atmosfera supraincercată de electronii dragostei de neam, limbă și moșie românească, care transpira din toate aceste manifestații culturale. Intelectualii orașelor și satelor noastre, ca și frunțașii poporului dela țară alergau dela un colț al țării la celalalt, dela Sighet la Sibiiu, ca și dela Arad la Reghin, pentru a se cumineca deopotrivă din potirul vrăjit al frământărilor culturale organizate de Astra. Bătrâni și tineri alătura, frunțașii vieții publice de atunci, fără deosebire de confe-

siune, ca și *tinerii universitari* abia ieșiți din haosul preocupărilor de student, se întreceau în oferte sincere și contribuții generoase pe altarul culturii naționale. Ochiul tuturor se îndreptau spre ideea reușitei depline a serbărilor Astrei. Seriozitatea problemelor aruncate în focul discuției și limpezimea judecății oratorilor, cari vorbeau cu atâta sinceritate în acele adunări, erau tot atâtea momente hotărâtoare, cari înlănțuiau privirile tuturor spre același front de luptă unitară pentru intelectuali și popor: *ridicarea culturală și economică a țaranului român...* Dacă preoții, profesorii, advocații, medicii și învățătorii — ca și ceice reprezentau intelectualitatea noastră de atunci — țineau să se afirme dela înălțimea tribunei, luând cuvântul la atâtea chestiuni vitale pentru viitorul neamului, *nu mai puțin adevărat este, că studențimea noastră din Ardeal era acea clasă de intelectuali*, cari deoparte ascultau cu mult nesaț discuțiile academice și duelurile oratorice ale bătrânilor, de altă parte aranjau partea artistică-muzicală a serbărilor, reprezentând — ca diletanți — diferite piese de teatru, organizând coruri mixte sau bărbățești pentru ansamblul concertelor și aranjând acele baluri neintrecute ale Astrei, cari atrăgeau lumea românească din toate unghiurile Ardealului, căutând tot mai mulți să se bucure de farmecul limbei, doinei, jocurilor și portului strămoșesc, ce formau sufletul acestor petreceri grandioase, ca și cari nu prea vedem în ziua de azi.

În adunările cercuale ale așa-ziselor *despărțăminte* încă întâmpinam aceeași colaborare frățească între intelectualii — elemente marcante ale vieții publice — și universitarii, sau candidații de preot sau învățător, odrasle dornice de afirmare pe teren cultural-național. Unii organizau adunările generale, ținând conferințe din diferite domenii și lămurind nenumărate probleme de interes general românesc, iar alții făceau pe actorii în diferite reprezentații teatrale și pe coriștii concertelor înălțătoare de inimă, ca apoi după toate acestea să-i vedem încingând împreună câte-o horă românească în valuri de însuflețire spontană și dansând, tineri și bătrâni, toate jocurile naționale, între cari Romana, Călușorul și Bătuta nu lipseau niciodată dela aceste petreceri românești. Cunoștințele legate la aceste serbări de multeori erau preludiul atâtor căsnicii fericite, încheiate între tineri din regiuni cu totul diferite, primenindu-se și prin aceasta atmosfera atâtor orașe de frontieră cu elemente noi de sentimente mai pronunțate românești, cari contribuiau apoi la închegarea vieții sociale și înfiriparea unui spirit nou românesc în multe orașele de provincie, pe unde bătea vântul instrăinării.

Pe lângă aportul cultural adus de studențimea noastră la reușita serbărilor Astrei în orașele în cari se țineau congresele generale sau adunările cercuale ale despărțămintelor, cunoaștem destule cazuri de propagandă culturală la sate, întreprinsă de stu-

denții noștri în calitate de conferențieri, căutând a lupta și ei pentru scăderea analfabetismului, a boalelor primejdioase răspândite între țărani, ca tuberculoza, sifilisul sau alcoolismul și ici-colo sprijinind acțiunea de întărire economică prin însoțiri de credit Raiffeisen și cooperative etc. etc.

Prima societate de lectură a studenților dela Universitatea din Cluj, numită *Julia* și întemeiată de Dr. Grigorie Silași (profesor de literatură românească la Universitatea aceasta) a desfășurat o activitate rodnică culturală, care poate fi privită direct inspirată de matadorii vieții noastre publice românești din acest oraș, cari erau totodată și membrii *Astrei* și făceau totul pentru împretenirea universitarilor noștri cu atmosfera creată de „*Astra*” la orașe, ca și la sate. În cadrele acestei societăți culturale erau excluse frecările confesionale și politice așa, precum preconizează și statutele *Astrei* (art. 4). Aici se cultiva limba românească, iar membrii ei își complectau cunoștințele prin conferințe, discursuri, traduceri din opere clasice, concerte, tot atâtea idei principale, împrumutate din statutele *Astrei* (art. 2). Ca societate culturală *Julia* dădea și ajutoare mai mici celor lipsiți și avizați la sprijinul inițiativei particulare, ceea ce încă formează una din preocupările de frunte ale *Astrei*, care a ajutat atâtea studenți la școli și Universitate, ca și puține alte instituții de asemenea natură.

Tradiția inaugurată de vechea societate culturală studentească *Julia* a fost urmată de toate generațiile, ca și de societățile de lectură înjghebate în Seminariile teologice-pedagogice. Sunt — ce e drept — și intervale de indiferentism pe terenul acesta, nu putem însă zice, că aceste ar fi atât de dese, ca să le putem considera de boală molipsitoare pentru sistemul introdus de fericitul profesor de literatură românească Grigorie Silași și colaboratorii săi din cetatea Clujului.

Pe lângă activitatea desfășurată de studențime în cadrele stricte ale societății sale culturale propriu zise, întâlnim multe pilde de înțelegere a rolului minunat cultural, ce-l juca *Astra* în viața poporului nostru, și din partea studențimei, care aștepta cu mult dor vacanța mare sau feriile de Sf. Paști sau Crăciun, pentru a pune la cale o reprezentație de teatru, a organiza un cor țărănesc pentru trebuințele unui concert sau pentru trebuințele bisericeii, a înființa o casă de lectură pentru cei dornici de emancipare culturală, a ține un curs de analfabeți pentru ceice vreau să iasă din ignoranță sau pentru a ține prelegeri populare alături de intelectualii ieșiți în viața publică, ușurându-le acestora munca și înălțându-le moralul prin concursul larg, ce-l dau în toate aceste chestiuni cardinale pentru un popor asuprit și sărac în atari valori constructive. Concentrarea tuturor familiilor românești din anumite regiuni sau plăși în diferite orașele se făcea la chemarea tinerimei dornice de închegare a rândurilor răzlețe ale

societății românești și totodată hotărâtă a pune serios umărul la acțiunea de trezire a conștiinței naționale prin „Astra” și organele sale.

În general: Studențimea noastră, organizată în societăți studențești și de lectură, și-a făcut datoria față de Astra, prin ceea ce și-a atras dușmănia regimului, care nu putea privi cu ochi buni semnele de triumf ale românismului pe aceste meleaguri. Manifestațiile culturale și artistice aranjate de studenții noștri erau privite cu ochi de Argus din partea autorităților ungurești, iar opinia publică ungurească se îngrijea a-și trimite reporterii săi la toate evenimentele acestea, dedicând apoi coloane întregi din cele mai șoviniste ziare tuturor articolelor scrise despre aceste *primejdii valahe*, cari apăreau mai ales în așa numitul *Turn de Veghe* (Szélejegyzetek az Örtoronyból) al ziarului Ujság din Cluj. Alarma dată de ziarele ungurești — în legătură cu orice manifestații cultural-artistice ale studențimii noastre — era cel mai bun educator național pentru studenții mai timizi, veniți dela liceele streine. Pilda cea mai elocventă de înțelegere a misiunii sale cultural-naționale ne-o oferă studențimea dela Universitatea din Cluj, contemporană procesului Memorandului din 1894, care și-a oferit serviciile cauzei naționale, întimpinând deoparte pe Moții sosiți la gară, formând cordon în jurul lor și însoțindu-i la localurile de adăpost, gardând apoi pe cei acuzați dealungul celor 3 săptămâni, cât a durat procesul, iar partea cea mai însemnată a timpului ei și-o petrece studențimea la biroul de presă de sub conducerea nemuritorului *Leu dela Șișești: Vasilie Lucaciu*, ca prezident al biroului, a lui *Dr. Aurel Mureșianu*, directorul Gazetei Transilvaniei și a Episcopului de mai târziu *Dr. Vasile Hossu*, scriind diferite rapoarte, decopiind și multiplicând toate cele întâmplare în cadrele acestui proces istoric, pentru presa românească și mondială, ținând toate manuscrisele în evidență și supraveghiind expediția acestor corespondențe. Rectoratul Universității din Cluj a încrestat la răboj activitatea aceasta prin sentința, în sensul căreia 42 studenți dela drepturi, 11 dela medicină și 6 dela filozofie, în total deci: *42 studenți români nu se admit la colocvii, examene sau riguroaze, acestora nu li se eliberează certificat de frecvență, nici de absolvire și nu li se va iscăli chitanța de bursier*, tot atâtea sancțiuni grave pentru studenții noștri în majoritate săraci și fii de țărani. Nu am putea înțelege concursul dat de studenții biroului de presă din timpul Memorandului, decât numai ca o emanațiune a atmosferei preconizate de conducătorii Astei la acele adunări memorabile, ce se țineau în fiecare an și erau o verificare a conștiinței naționale.

Drept continuare a spiritului, de care era animată studențimea dela Cluj se poate considera gestul studenților Ioan Scurtu, Dionisie Novacoviciu și Coriolan Steer din anul 1900, cari depun

în numele neamului o panglică treicolor la mormântul lui Avram Iancu dela Țebea, ca prinos de dragoste românească față de Craiul Munților din 1848: Avram Iancu, pentru ceace acești studenți sunt eliminați din toate Universitățile Ungariei.

Ciocnirile între studenți și autoritățile ungurești erau destul de dese pe tema sentimentelor naționale, de cari erau călăuziți.

Având prea mult de îndurat studenții dela Cluj din partea stăpânitorilor de ieri și fiind prea la ordinea zilei și schimbările de Comitete studențești, cari amenințau viața acestor nucleie de cultură românească, în anul 1913 se constituie *Agentura Astei a studenților dela Cluj*, care corăspunde unui cerc cultural de azi al Astei, subordonat despărțământului Cluj și având să lucreze sub auspiciile acestei societăți de cultură românească până la mutarea societății „Petru Maior” la Cluj, în anii de după războiu.

Constituiți în agentură a Astei, studenții din metropola Ardealului își pun, ca probleme de preocupare principală, următoarele chestiuni: 1. Fiecare student își ține de supremă datorie a se încadra în organizația Casinei române din Cluj, ca membru al ei, beneficiind în schimb de un local, unde poate ceti gazetele și revistele românești, poate împrumuta cărțile de literatură românească din biblioteca bogată, ce era instalată în acest local din Strada Memorandului de azi. Aici se întâlneau intelectualii noștri, pentru a schimba câteva cuvinte cu studenții veniți din toate părțile Ardealului sau Banatului și pentru a le da posibilitatea a se adăpa la izvoarele răcoritoare ale limbii și culturii românești, ce se propaga în această Casă Națională față de spiritul șovinist, ce se lăfăia între păreții Universității Francisc Iosefine, pe culoarele căreia te sfidau atâtea publicații ale fostului Rector ultrașovinist Ștefan Apáthy, cari le interziceau studenților noștri conversațiile în limba lor maternă și îndemnau din răzputeri a sprijini în țara ungurească industria și comerțul unguresc, amenințându-i cu pedepse grave pe ceice nu se conformează. Reproducând în întregime o ordonanță de felul acestora, nu-ți vine a crede, că s'a putut concepe așa ceva în veacul al douăzecilea. Singurul azil pentru studenții români era Casina română, la care veneau într'un timp, ca la biserică, auzind aci fără frică vorba românească și încălzindu-se de toate manifestațiile, ce lăsau urme adânci în inima fiecărui intelectual român de mâine.

2. Ca agentură tinerimea și-a înjghebat un cor bărbătesc sub conducerea actualului docent universitar Dr. Constantin Stanca și o orhestră proprie sub dirijarea studentului, mort pe câmpul de onoare: Septimiu Cenariu. Având cor și orhestră, studenții aranjează cu concursul Reuniunii Femeilor Române mai multe șezători cultural-artistice foarte reușite, în localul Casinei, pentru cari totdeauna obțin și câte-o conferență ținută de cei mai luminați bărbați ai neamului, între cari nu uităm pe actualul se-

cretar al secțiilor Astrei și distinsul nuvelist: Ion Agârbiceanu, fecundul scriitor politic social Dr. Valer Moldovan, zelosul președinte al secției medicale de azi al Astrei: Iuliu Hațieganu și alți bărbați de valoare, adevărați profesori de sentimente românești între împrejurările de atunci la Agentura Astrei din Cluj. Ceeace nu putea avea studentul român în cadrele Universității din Cluj, o avea la Casina română, unde se siveau cele mai interesante probleme de consolidare națională și se căutau toate mijloacele a se crea o atmosferă strict românească pentru pregătirea studenților noștri. Pe lângă șezătorile cultural-artistice, ținute la Cluj pentru închegarea rândurilor societății de aici, studenții căutau a organiza manifestații culturale și în orașele de provincă, ca Turda, Huedin, Orăștie etc., obținând pretutindeni cel mai larg concurs posibil al societății românești și în special al comitetelor Astrei, cari vedeau în aceste conveniri adevărate sărbători naționale, ce aveau, ca unic scop: întărirea rândurilor noastre românești și solidarizarea tuturora pe chestiuni de nefățărîtă propagandă culturală. La aceste serbări auzim cuvântul celor mai buni fii ai neamului aici se manifesta în toată splendoarea sa limba, doina și portul nostru național, cari toate împreună imprumută acestor petreceri un timbru de demnitate și absolută originalitate. Cece au azistat la aceste admirabile ocazii de înălțare sufletească și națională, își vor reaminti desigur impresiile neșterse culese atunci, ca dovezi de colaborare între intelectuali și studenți, în vederea realizării Unității noastre naționale.

3. Ca membri ai Astrei studenții se deplasau și la sate, unde țineau prelegeri populare din diferite domenii ale specialității lor, însoțind pe intelectualii, cari mergeau în numele Astrei, la toate serbările culturale organizate în comunele județului Cluj. Iar în vacanța mare, ca și în celelalte ferii, aflăm o mulțime de tineri universitari ieșind la țară cu dorul ferbinte a lua contact cu masele cari vedeau într'ânșii pe cei mai buni fii ai lor, de cari se pot apropia cu deplină încredere și sinceritate, descoperindu-le tot ce-i doare și având mari nădejdi de îndreptare a răului, măcar în ziua venirii acestora la cârma treburilor publice. Universitarii noștri erau călăuziți în acțiunea lor de principiul distinsului parlamentar de azi: Dr. Valer Moldovan dela Turda, care în Nr. 2—3 al revistei studențimei „Noi” recomandă studențimei *tipul al treilea de student*, adevărat tipul oamenilor de muncă, propagandiști modești, dar însuflețiți și conștii de înalta lor chemare — adevărată forță pozitivă în viața publică față de tipul eroului, care critică totul și tipul filozofului, care se cufundă în studii filozofice și devine egoist și indolent — ambele tipuri forțe negative, dela cari nu mult profită obștea.

Pe lângă indeletnicirea studenților cu chestiunile amintite în cele de mai sus, în discuțiunile lor studenții siveau o mulțime

de alte probleme cardinale, dintre cari multe formează și azi obiectul preocupărilor de căpetenie ale Astrei. Celce vrea să cunoască mentalitatea studentului român ardelean în anul premergător izbucnirii războiului mondial, să cetească colecția revistei: „Noi”, *organul studențimii din Ardeal*. Acolo va afla, că studenții noștri erau străbătuți de ideea consolidării naționale prin diferite mijloace, între cari mai eficace se considerau: organizarea corurilor țărănești în feriile de peste an, înjghebarea reprezentațiilor teatrale prin diletanți țărani și studenți, ce veneau acasă pentru vacanță, instruirea neștiutorilor de carte prin cursuri de analfabeți, sprijinirea acțiunii de înființare a cooperativelor și băncilor populare indispensabile în desrobirea economică a țărânimii, răspândirea dragostei de carte și gazetă românească printre țărani noștri, adunarea materialului de folklor, ca și a doinelor, cari pier, fiind desconsiderate de cei competenți a le colecționa și salva pentru generațiile viitoare și atâtea alte chestiuni culturale și sociale de importanță hotărâtoare în propaganda noastră culturală.

5. O mare asemănare aflăm între studenții noștri din anul acesta și între studenții promotori ai mișcărilor studențești mai noi prin faptul, că lansează un Apel către publicul românesc pentru *ridicarea Internatului Petran, care „să adăpostească Agen-tura Tinerimii și Casina română, biblioteca, revista, o sală mare de conferențe publice, teatre și adunări, loc de întrunire zilnică a românilor din Cluj, o sală de gimnastică, care ar înlocui cărciumele și cafenelele*. Cu un cuvânt acest Cămin să fie o *Casă Națională a întregului românism*, eliminându-se din această instituție — fortăreață neînvingă a culturii, cugetării și simțirii românești — orice dispoziții de colorit confesional. Și ca să dovedească tinerimea de atunci, că nu numai cere, dar și jertfește, *71 studenți promit pe cuvântul lor de onoare și cu jurământ sfânt, că în 5 ani de zile vor plăti împreună suma de 8000 coroane*, ca stimulent pentru toată suflarea românească. Izbucnirea războiului mondial zădărnicește realizarea acestei idei, pentru care și azi luptă studenții noștri în toate centrele universitare, dorind a scăpa de odăile scunde și neigienice, de beuturi și cafenele, ca și de valurile înstrăinării, în cari se pierd elementele mai timide. Dacă ideea aceasta nu s'a înfăptuit, este numai spre nenorocirea noastră, a românilor, cari nici azi nu avem în Cluj măcar un modest început de Casă Națională, așa precum au orașele Arad, Sighet sau Turda și nici nu ne gândim serios să o facem, deși suntem stăpâni în Țara românească și ca atare avem și mijloacele de lipsă pentru așa ceva. Semnificativ rămâne, că înainte de izbucnirea mișcărilor studențești cu 10 ani s'a gândit tinerimea universitară din Cluj, ca organizație a Astrei, să transforme Internatul Petran — pe care vânturile din anii din urmă l-au dărâmat — în Casă Națională pentru românismul întreg. Mai nou încă s'a sulevat

idea aceasta în coloanele revistei *Infrățirea Românească*, de prezidenta Reuniunii Femeilor Creștine: Dna Dr. Elena Bratu, ceea ce încă constituie o dovadă, că realizarea acestei idei salutare formează una din preocupările intelectualității de astăzi. Solicitudoinea cerută de Dna Dr. Bratu pentru studențime prin *clădirea Internatului Petran* este una din ideile dominante, cari au preocupat atât oficialitatea, cât și opinia publică. Mână 'n mână au lucrat acești factori pentru creiarea adăposturilor civilizate pe seama studenților români și credem, că deodată cu descoperirea mijloacelor necesare, se va ridica și acest nou cămin, cerut de atâtea generații de studenți dornici de carte.

(Va urma.)

Dr. NICODIM CRISTEA.

Artă, decență, moralitate.

E cunoscută măsura luată de Ministerul Instrucțiunii publice, aprobată și de acela al Cultelor și Artelor, de a interzice tinerimei școalelor secundare participarea la spectacolele obișnuite ale Teatrului Național din București și îndrumarea dată direcțiunii celui teatru pentru a pregăti reprezentații anume pentru tinerime.

Măsura luată de Minister, în urma unui raport al secretarului general dela instrucție, dl Kirițescu, în care se atrăgea atenția primejdiei morale ce se poate degaja din unele lucrări reprezentate pe întâia noastră scenă, — a provocat multe discuții.

Și mai întâi s'a făcut obiecțiunea că raportul dlui Kirițescu către Minister nu trebuia dat publicității, fiindcă prin el s'ar discreditat o instituție de stat, cum este Teatrul Național. Presupunând însă că restricția Ministerului s'ar fi produs fără a se cunoaște motivarea ei, suntem siguri că s'ar fi cerut de către multă lume această motivare și chiar de către aceia cari au condamnat ajungerea ei în publicitate.

Așa că a fost mai preferabil ca publicul să cunoască din aprecierile forului suprem în materie de educație, pentru ce s'a interzis participarea elevilor școlilor secundare la spectacolele obișnuite ale Teatrului Național din capitală.

A doua chestiune care a provocat discuții este că nu Ministerul Instrucțiunii ci acela al Cultelor și Artelor, de care depinde Teatrul Național, trebuia să interviev, dacă era un motiv, — și s'a căutat să se producă un conflict între cele două Ministerii. Motivarea era, desigur, lipsită de temei și așa cum s'a ivit între cele două Ministerii. Era firesc ca Ministerul Instrucțiunii să se sesizeze, fiind vorba de elemente cari contribue în bine sau în rău în educația tinerimei.

Cât privește însăși constatarea din raportul dlui Kirițescu e că la Teatrul Național se reprezintă piese dăunătoare educației morale a tineretului, s'au ridicat glasuri cari au aprobat și multe,

cele mai multe, cari au afirmat că o piesă teatrală, ca orice operă de artă, nu poate fi nici morală, nici imorală, ci bună sau rea. Îndată ce o lucrare este admisă de comitetul de lectură, se presupune că e bună, reușită sub raport artistic, — și aceasta e suficient pentru a vedea lumina rampei.

Susținerea unei păreri sau alta se poate face cu multe argumente. Rămâne în picioare, de-o pildă, și afirmația că în artă cuimea imoralității e lipsa de talent, lucrarea rea. Dar aceasta, va recunoaște oricine, e valabil numai sub raport estetic. O lucrare slabă din punct de vedere artistic, poate avea o latură folositoare, educativă. Dar, desigur, că atunci nu întrucât e artă, și nu are ce căuta pe o scenă teatrală.

Pot fi însă, și sunt, lucrări ca opere de artă bine încheiate, reușite, care suportă orice critică estetică și totuși pot fi dăunătoare, cel puțin ca decență, dacă nu ca influență.

Nenorocul e că, după aprecierile cunoscătorilor, lucrările dramatice care, reprezentate pe scena Teatrului Național, au atras hotărârea Ministerului Instrucțiunii, sunt și slabe și au și părți licențioase (sau, mai bine, au avut, pentru că din unele au fost omise la reprezentațiile viitoare). „Amantul anonim” a dlui I. Mi-nuescu a fost retrasă de pe aliș de însuși autorul.

O parte a publicisticii a acuzat conducerea Teatrului Național că duce prea departe nizuința de a juca piese originale românești și că din exagerarea protecției producției autohtone a trebuit să ajungă la premierele proaste. Nu demult direcția aceluiaș teatru era acuzată că joacă prea multe piese străine.

Taberele nu vor fi niciodată mulțumite, chiar când direcția Naționalului ar reuși să reprezinte numai piese bune, fie străine, fie indigene.

Discuțiile au fost multe și variate. N'a lipsit nici caricatura și persiflarea, în legătură cu hotărârea Ministerului, — la noi o parte a publicisticii bate monedă mărunță din o chestiune cât de importantă. N'a lipsit nici protestul scriitorilor în numele libertății scrisului.

* * *

Arta nu e un produs care rămâne în atelierul artistului, în manuscrisul autorului, ci unul care se îmbie publicului. Școlile estetice după cari produsele artistice sunt apreciate, variază mereu. Aceeași lucrare după o școală, după un critic chiar, e valoroasă, după altul nu merită să te ocupi cu ea. Chiar în literatura noastră dramatică sunt lucrări în cari unii critici văd „capod'opere” mondiale, după alții sunt curate nimicuri.

Astfel talentul, ca și frumosul artistic, se definește de cele mai multeori subiectiv. Cu toată dreptatea poate avea, deci, un cuvânt în aprecierea ei și cineva care nu i critic artistic de meserie. Și chiar are. Fiecare spectator din sala teatrului e un critic

în felul lui. Majoritatea nu judecă o piesă sub raport pur-estetic. Ii place sau displace din motive adeseori cu totul streine de criteriile critice estetice.

În cazul dat — înrăurirea, în bine sau în rău, sub raport moral — poate judeca o piesă teatrală, ca și altă operă de artă, oricare intelectual. E cazul secretarului general dela instrucție.

Cea mai desăvârșită operă de artă e, în aceeași vreme, cea mai decentă. Pentrucă este o creație adevărată și o astfel de creație se prezintă, se îmbracă în adâncă umanitate, fie că desvăluie laturile de lumină, fie pe cele de întunec ale sufletului omenesc.

O operă de artă adevărată n'are nevoie de aluzii indecente, de decoltaj, pentru a impresiona. Impresionează, place sau displace, prin însăși viața ce o animează. În acest înțeles o reală operă de artă e întotdeauna și morală.

Astfel și un nespecialist poate ușor descoperi unde e viață adevărată și unde e numai aparență.

Nu mai incupe îndoială că veacul ce s'a deschis nu e veacul decenței, nici al moralității. Preocupările societății de azi, când e vorba de satisfacerea... estetică, se par a se concentra toate în jurul unui singur instinct. E deajuns să privim moda, dansul, cinematografele. E o continuă alergare după senzația care să deștepte unul și același instinct.

Între astfel de împrejurări artistul, scriitorul, e adeseori tentat, chiar când are talent, să presare în opera sa câteva note sau aluzii atrăgătoare pentru publicul de azi. Vreau să aibă succes, piesa să-i facă serie, cartea să i se desfacă în mii de volume. Iar cei fără talent exploatează direct predilecțiile publicului actual.

Așa fiind lucrurile desigur că un control se impune; e necesar mai ales când e vorba de tinerime: e firesc când e vorba de-o instituție de stat.

Când în orașele moderne te asaltează reprezentațiile zise artistice, dar în realitate indecente sau chiar imorale, e nevoie să rămână o instituție care să slujească artei celei adevărate, unde să poată avea un ceas de recreare, de elevație sufletească, de pură plăcere estetică și cetățeanul care face excepție în societatea de azi, să nu se poată familiariza cu ceea ce i se vinde la toate răspântiile drept artă.

Controlul ar trebui dus chiar peste pragul instituțiilor de artă patronate de stat. Nu poate fi vorba de stânenirea nici unei libertăți folositoare. Dar ceea ce pândeste din atâtea reviste ilustrate indecente, din atâtea reprezentații cinematografice, e un atentat direct la bunele moravuri, mai ales fiind vorba de tinerime, iar a delătura un atentat nu însemnează a suprima libertatea.

S. V.

Minunea.

De două luni, oștile turcești se găseau sub zidurile Antiohiei. De două luni o băteau cu îndârjire cu focul grecesc, fără să îndrăznească să o apropie, căci neinvinsul și temutul Teodot sta veghe neclintită în porțile mari, iar sabia lui lovea fără greș, ridicând dealuri de cadavre, ca un brâu al morții, până la cincisute de pași departe de ziduri.

Au încercat atunci păgânii prin trădare și viclenie să-l aibă pe cel mai viteaz dintre eroi. Încercările lor au rămas însă fără succes, până când, într'o noapte, o săgeată rătăcită se infipse în spatele cavalerului, pe când se reintorcea în cetate, ducând cu sine o pradă bogată.

Văzându-se rănit în spate, Teodot se rușină peste măsură, ca și când ar fi fost văzut fugind de dușmani și scoțându-și săgeata din spate și-a izbit-o în inimă, murind pe loc.

Tovarășii lui îngroziți l-au dus în cetate și arătându-l poporului au cerut încetarea imediată a armelor, nema mai având nici unul bărbăția și credința unei victorii.

— Să predăm cetatea — și-au zis cei mai mulți — poate umilindu-ne vom reuși să câștigăm îndurarea păgânilor. Invinși, cu armele în mână, vom fi prada celei mai îngrozitoare răzbușări.

— Noi pierim bucușori, dar nu vrem să ne moară copiii — și-au zis alții. Chiar dacă ne e mai dragă libertatea decât viața, copiii noștri sunt mai presus decât toate împreună; viața lor e a lui Dumnezeu, noi nu o putem jertfi.

O solie din doisprezece bătrâni plecă îndată înspre tabăra turcească.

La ieșire din cetate au fost întâlniți însă de episcopul cetății, care aflându-le intenția se aprinse de o mânie fără margini și, lovind solii, îi dojeni prin cuvinte aspre:

— Predând cetatea ne-am lepădat de singurul și adevăratul Dumnezeu. Templele noastre vor fi pângărite de batjocura pă-

gână, iar Dumnezeu nostru alungat de printre noi. Și fără el, turmă fără păstor, ce vom fi noi în viață? Numele cui ne va mai mângăia în primejdie? Spre cine vom mai întinde mâini rugătoare pentru ispășire?

Mulțimea adunată în jur ascultă cu murmure cuvintele episcopului și apoi voci îndrăznețe izbucniră ca niște scânteii blestemate:

— Dacă avem un Dumnezeu, de ce nu ne scapă cetatea? Tu ești slujitorul lui, chiamă-l și poruncește-i să ne ajute! Dacă locuiește în templele din cetatea noastră, de ce lasă să ni seucidă cel mai brav apărător, dărâmandu-și astfel templele?

— E mort cavalerul Teodot, cel mai brav dintre noi. De ce și-a tăiat Atotștiutorul brațul care-l apără?

— Increde-ți-vă în El și El vă va apăra — le răspunse cu credință dărză episcopul.

Mulțimea pornită spre necredință izbucni în hohot, răspunzându-i:

— Nu ne vei adormi cu povești pentru copii. Dacă Dumnezeu ne vrea „credincioși” îi cerem minunea. Vrem să se arate prin puterea Lui spre a tremura în fața divinității cu care n-ai umplut capetele... E mort Teodot. Tu, slujitorul Atotputernicului, cere-i stăpânului Tău să ni-l învie. Pipăind minunea ne vom reîntoarce umiliți în temple, jertfindu-l prinosul sufletelor noastre.

Iar alte voci se ridicau amenințătoare.

— Coboară din ceruri, bătrân nerod, minunea. O viață întreagă ne-ai mințit cu taina unei minuni, care n'a fost și nu va exista. A sosit acum și ceasul vostru. Ne-a sosit timpul și nouă să judecăm. Tu, cel sfânt și Tu, cel sfințit și uns în Domnul, arătați-vă în deplina voastră strălucire. Uimiți-ne prin puterea voastră fără margini, nesupusă nici unei porunci sau legi.

Fără hotare se întinse nebunia. Copiii și femeile repetau în cor:

— Vrem minunea. Invie-l pe Teodot! Coboară cerul pe pământ și vom crede în cel nevăzut. Să ni se arate prin puterea lui, cel care s'ascunde de veacuri după degetul minciunii.

Invie-l pe Teodot. Fiul zeului Tău l'a înviat pe Lazar. E o poveste pe cari azi nu o mai credem. Vrem să vedem cu ochii noștri minunea. Suntem fiii lui Toma; pedepsească-ne zeul Tău, dar arate-ni-se, chiar dacă va veni în mijlocul flăcărilor iadului.

Episcopul rămase mut de durere în fața valurilor de necredință. Se văzu copleșit de mânia lor și apoi, dărz și aspru, stăpânit de visul nebuniei, se aplecă de-asupra sicriului lui Teodot, poruncindu-i: „Scoală-te și umblă Teodot, îți poruncesc eu ție, scoală-te și sfarmă-ți sicriul!”

O tăcere ca 'n mormânt cuprinse mulțimea. Minunea îi înspăimânta ca și moartea.

„Teodot, scoală-te și umblă” — răsună sinistru pentru a treia oară vocea episcopului.

Dar mortul rămânea surd la chemare. Sicriul veghia ne-mișcat cadavrul.

— Șarlatanule — urlă cel dintâi între credincioși.

— Ne-ai înșelat până azi, ascuns între zidurile templului. Acum ai ieșit în lumina plină a străzii să-ți bați joc de noi. Uci-deți-l pe acest ticălos înșelător.

Mulțimea vru să năvălească asupra preotului. Câți-va ridi-cară mâna să lovească. Și apoi, ca o turmă speriată, se retraseră din fața bătrânului îngrozitor.

— Te-am slujit o viață întreagă și acum mă părăsești — răcnii în spre cer episcopul.

— Ehei, stăpâne, mi-a venit atunci și mie timpul răfuelei.

— Vino cu mine Teodot, să-i cerem socoteala.

Cu o putere de neînchipuit, smulse cadavrul din sicriu. Il prinse de mână, târându-l înspre templu.

Iar în fața altarului, tremurând de ură, își blestemă stăpânul.

— Îți poruncesc să-mi învii mortul, tu, cel mai crud și nerecunoscător dintre stăpâni. Te-am slujit o viață întreagă, e singura monedă pe care ți-o cer. Ești stăpânul Universului, a toate câte sunt, minunea este în tine și ori unde: dăruiește-mi-o. Co-boară din ceruri, tiran fără de lege și aruncă-mi răsplata unei vieți de creștință. M-am târit pe lespedeza pietrilor reci, mi-am ucis carnea și trupul de dragul unui vis, răsplătește-mi nebulnia.

Dar Teodot rămânea țeapăn, iar Dumnezeu departe.

Nebun, episcopul cuprinse cadavrul în brațe și hotărit ieși din cetate.

Propti cadavrul în picioare, pe locul, unde eroul neinvins își aștepta altădată dușmanii și alături de el, cu tâmplele cuprinse în palme și suflet greu, episcopul îi vorbi.

— Teodot, dacă ai suflet și e în apropiere, ascultă! Să nu-ți iei stăpân, acolo unde vei merge, iar dacă te vor duce cu ochii legați înaintea vre-unei uși închise și îți vor spune că stăpânul tău e închis acolo, sparge ușa și pătrunde spre a-l vedea. Dacă îți vor răspunde că e nevăzut ca și aerul, ferește-te să crezi, căci poate avea forma unui măgar. Dacă te-ar învia cuvântul meu, mai bucurous, închină-te celui, care l'a rostit decât cuvântului însuș, care purcede dela cel nevăzut.

— Teodot, nu te-ai sculat când te-am chemat cu ajutorul lui Dumnezeu, nu te vei scula oare, invocând diavolul? Sau cei morți nu mai au stăpâni?

— Teodot, se desface din noapte o ceată de oameni. Sunt turcii cari cearcă intrarea în cetate. Nu vrei să te mai lupți cu ei, tu, cel neinvins?

— O săgeată a trecut pe lângă mine. Să mă ascund după spatele tău viteze. Tu ești de neînving, ia-mi apărarea.

— Unu, doi, așa, Teodot, să înaintăm spre ceata păgână. Eu te voi împinge dela spate. Păzește-te să nu caz.

— Corpul ți-e plin de săgeți, Teodot. Am fost un înțelept că nu te-am înviat: Erai mort a doua oară și la ce o înviere, când îi urmează o nouă moarte?

— Ha, ha, turcii fug, Teodot. Cadavrul tău ce nu vrea să moară, i-a înebunit de spaimă. Privirea ta rece de moarte îi îngrozește mai mult decât ascuțișul sabiei.

— Victorie, victorie! I-auzi pe cei din cetate, Teodot? Iubi-lează victoria. Minunea, minunea! I-auzi binecuvântând minunea...

— Sau poate ești viu, Teodot. Turcii își ridică corturile și pleacă de spaima brațului tău. Să te las singur...

Vai, nu, ești un mort, Teodot, ca și orice mort. Trupul tău lăsat fără razim s'a rostogolit la pământ.

— Suntem amândoi morți. Tu mort cu trupul, eu cu sufletul. Iar trupul fără suflet e o rană dureroasă.

— Să ne culcăm alături, Teodot. Dimineața cei din cetate, salvați, vor proslăvi minunea și numele nostru. Iar noi doi vom fi doi morți adevărați, fără trup și fără suflet amândoi...

ION MUNTEANU.

Mișcarea culturală.

Idei, oameni, fapte.

Educația fizică.

O subsecție în cadrele „Astrei“.

Secția medicală-biopolitică a „Astrei“ a luat inițiativa de-a întemeia și o subsecție de educație fizică, inițiativă care a intrat pe drumul realizării, și nădăjduim să-i putem vedea în curând primele roade. Dnii dr. Iuliu Hațieganu și dr. Iuliu Moldovan, președintele și vicepreședintele secțiunii medicale-biopolitice, urmăresc cu o voință vrednică de laudă introducerea și la noi a unor principii de viață, întemeiate pe rezultatele științei moderne, care la alte popoare dau roade îmbelșugate.

Pornind dela accentuarea principiului biopolitic, al necesității sănătății trupești și sufletești la un popor care vrea să trăiască și să prospereze, principiu care a fost primit și în programul activității culturale și sociale a „Astrei“, distinșii profesori ai Universității noastre din Cluj se nizuiesc să înjghebeze toate acele instituții și organizații cari sunt necesare la realizarea practică a principiului biopolitic.

Împrejurările de după războiu sunt de natură să amenințe mai mult sănătatea trupească și sufletească a populației, a tinerimei mai cu seamă; primejdiile ce pândesc averea cea mai scumpă a omului sunt mai multe decât înainte, iar societatea însăși, cuprinsă în valurile grele ale luptei pentru existență, poate supraveghea mai puțin decât înainte de războiu educația tinerimei.

Idealul subsecției de educație fizică a „Astrei“ ar fi societatea organizată a „Sokolilor“ din Cehoslovacia, societate ale cărei baze sunt puse înainte cu vreo șase decenii, și care nu a putut fi oprită

în avântul și dezvoltarea ei de organizația, cu caracter internațional, a *cercetășiei*.

Cercetășia ajunsese și la noi într'o vreme la o frumoasă dezvoltare; după un restimp de declin, azi pare a se reculege din nou. Dar pe lângă ea, din motive asupra cărora nu e locul să stăruim aici, o organizație de educație fizică, pur națională și cu îndrumări morale, are tot dreptul de existență la noi, poate să ne aducă astfel de rezultate de *ordin național*, pe care cercetășia nu ni le-ar putea arăta.

Intenția subsecției de educație fizică este de-a organiza, de început, tinerimea dela 7—18 ani, în câteva orașe din Ardeal. Inceputul s'a făcut cu Clujul, unde s'au pus bazele societății de educație fizică „Șoimii Carpaților”. Scopul principal al ei însă nu este de-a rămânea numai la orașe, ci de-a trece mai cu seamă la sate. La început e nevoie de *pilde*, pentruca populația sătească, din proprie atragere, să râvnească la astfel de organizații acasă.

Importanța acestor organizații nu se va rezuma numai în păstrarea și apărarea sănătății fizice și morale a membrilor, cât mai vărtos în *spiritul de ordine, de disciplină, de conștiință a demnității de om, de român și cetățean*.

Subsecția prevede înregimentarea în cadrele organizației și a tinerilor și a fetelor, în secții cu totul aparte, cu conducere și instrucție proprie. Se va începe cu tineretul mai accesibil, între 7—18 ani, pentru intrarea cărora fiind cu toții și sub obligament școlar, s'a cerut și aprobarea Ministerului instrucțiunii.

S'a elaborat un regulament al acestei noi organizații în cadrele „Astrei”, publicat în Buletinul Secției medicale-biopolitice. — Nu putem decât să salutăm, din toată inima, acest început, și să îndemnăm publicul românesc să-i dea tot sprijinul. TR.

Principiul de autoritate.

Sf. Sinod și-a spus cuvântul hotărîtor în legătură cu prăznuirea Paștilor din anul acesta: se vor serba, așa cum a fost întocmit calendarul, în temeiul hotărîrii sale anterioare, la 31 Martie, nu la 5 Mai.

Sinodul a procedat așa cum trebuia. Nu se putea abate dela o hotărîre pe care n'o adusese la rezezeală, fără chibzuință, de dragul unor nesocotiți, ai agîtorilor străini sau înstrăinați, sau pentru ochii frumoși ai unor șanta-giști, prin presă, la principiul de autoritate în Biserică.

Sinodul a procedat în conglăsuire cu imensa majoritate a opiniei publice. Într'adevăr populația ortodoxă n'a crezut că-i datorică să se polemizeze cu hotărîrile sinodale, nici când s'a introdus noul calendar, — fapt care era de-o însemnătate neasemănat mai mare decît prăznuirea unei sărbători la o dată sau alta. În afară de câteva sate din județele basarabene și nordul Moldovei, unde populația a fost instigată de călugări rătăcitori sau chiar streini, introducerea noului calendar n'a întâmpinat, dela început, nici o dificultate. O dovadă aceasta că poporul nostru este destul de luminat pentru a fi putut înțelege necesitatea schimbării calendarului și a nu identifica date calendaristice cu însăși credința. Dar și o dovadă că masa mare a credincioșilor respectează principiul de autoritate. Dacă Biserica a hotărît un lucru, în ochii poporului, hotărîrea e sfântă și nu e de căderea lui să o schimbe.

La schimbarea calendarului, ca și acum, cu prilejul discuției în jurul prăznuirii Paștilor din acest an, clătînea principiului de autoritate în Biserică s'a încercat de către o seamă de preoți, cei mai mulți înstrăinați sau chiar streini de neam, de către călugări analfabeți sau, uneori, de către agenți electorali indispensabili.

De aceea mare ne-a fost consternarea, când, de curând, în jurul Păscăliei, am văzut că un arhiereu român face cor cu cei ce nu-și dau seama de necesitatea principiului de autoritate în Biserică, sau intenționat vreau să-l slăbească. Un arhiereu care a contribuit la hotărîrea sinodală și, în urma funcțiunii sale, era mai obligat să o respecte.

Principiul de autoritate de obicei nu e săpat decît pe două căi: prin purtarea celor ce reprezintă autoritatea, sau prin revolta acestora împotriva autorității. Poporul înșuși prea areorei e vinovat de astfel de răsturnări.

După războiu toată lumea e de acord în a susține necesitatea acestui principiu la temelia instituțiilor publice, cum este Statul sau Biserica. S'a văzut, din pilda rusească, unde duce lipsa autorității: anarhia cea mai cumplită care nu mai poate fi stăpânită decât prin teroare sau dictatură.

La noi s'au ridicat o seamă de oameni, purtători de condeiu, cari sub motivul că vor să întărească autoritatea Bisericii, n'au făcut decât să o macine mereu în ochii opiniei publice. Mai putea fi găsită o desvinovățire când se umpleau ziarele cu descrierea faptelor murdare a unor fețe bisericesti, deși nu acesta e drumul curățirii moravurilor. Dar nici o scuză nu mai putea fi invocată când dintr'o chestie pur calendaristică, s'au găsit ziare care să facă una de credință și să alarmeze lumea cu... eșirea bisericii românești din ecumenicitate!

Sinodul a hotărât sancțiuni pentru cei ce nu-i vor respecta hotărârea. Urmarea firească a deciziei sinodale trebuie să fie încetarea oricărei discuții în publicitate pe această chestiune și supunerea necondiționată a fețelor bisericesti, în primul rând.

Totuși lucrurile nu s'au petrecut așa. În declarații date la gazetă acelaș arhiepiscop care a dat circulară potrivnică hotărârii Sinodului în legătură cu prăznuirea Paștilor, după ce hotărârea a fost reconfirmată, — lasă să se înțeleagă că Paștile se pot serba și la alt termin. Iar câțiva publiciști continuă să se scandalizeze de hotărârea Sinodului.

Credem că aceste apariții sunt bolnave, inadmisibile și trebuiesc oprite cu orice preț. Principiul de autoritate trebuie apărat, când e vorba de Biserică sau de Stat.

Avem sub ochii noștri ravagiile pe care le-au făcut în principiul autorității în Stat politicianismul neprevăzător, care de zece ani n'a avut decât cuvinte de ocară sau de critică veninoasă la adresa Statului român. Am ajuns la o primejdioasă clătinare a respectului ce-l datorează cetățenii factorilor sau instituțiilor cari reprezintă autoritatea în Stat.

Dacă se va continua încă multă vreme cu persiflarea sau batjocorirea pe față a Bisericii, în oamenii săi conducători, în hotărârile sale, vom ajunge și cu autoritatea bisericască unde s'a ajuns cu cea de Stat. Se vor ridica nu numai neîncrederea, lipsa de respect, desconsiderarea, ci și ciomegele...

Prin războiul mondial, prin răsturnarea echilibrului sufletesc în cei mai mulți oameni, datorită acestui războiu și urmărilor lui, s'a săpat binișor, în toate țările, la temelia autorității. Este permis să dăm năvala unde acestea a mai rămas, ca să o lovim la mir?

Iată ce nu se poate înțelege din atitudinea unor oameni cari se cred buni români și buni creștini.

S. R.

Cărți.

I. Agârbiceanu: *Stana, roman, tip. „Ardealul”, Cluj 1929.* Dintre scriitorii noștri foarte puțini au tratat până azi, în proză sau versuri, subiecte din războiu, din mediul social creat de războiu, dăinuitor, până azi, amplificat cu multe laturi noi. Romanul dlui C. Petrescu „Intunecare” încă nu a apărut complet, îl cunoaștem mai mult din fragmentele publicate în diferite reviste. Dl G. Mihailescu ne-a dat câteva schițe cu subiecte din războiu, între care bucata de-o reală valoare artistică „Troita”. Diferite „Insemnări din războiu”, adnotațiile zilnice în carnete cari s’au publicat, cuprind mai mult subiecte pentru o viitoare literatură: sunt scrise fără pretenții literare.

Stana, noul roman al dlui Agârbiceanu, e rupt din mediul satului ardelenesc din vremea războiului mondial. Sunt evenimente, vremuri și oameni, din dosul frontului. Războiul ajunge până în satul ardelean numai prin cei întorși de pe front, în primul rând prin Andrei, trimis invalid la vatră și mai ales prin nouile stări economice și morale pe cari le crează.

Deși departe, războiul își aruncă uriașa umbră până aici. Desmățul moral al câtorva femei din sat, nerușinarea „Filărului” nu s’ar fi putut înțelege prezent fiind controlul bărbatului. Nici încercările zadarnice ale lui Ioniță de a ajunge el stâlpul familiei, încercând lucruri peste puterile lui de copilandru.

Dar cu blestemul războiului din țări străine se întoarce, purtându-l însemnat în trupul său, Andrei. El e supt impresia covârșitoare a prăpădului, a trecerii prin fața morții, în tot restul zilelor sale, și din povara ce o poartă în trup, din sguđuirea sufletească a trecerii prin fața morții, din singurătatea îngrozitoare pe care o simte, când își dă seama că viața își face cursul ei și fără amestecul său, că pământul e lucrat ca și când erau acasă, cei duși în războiu, — simte nimicnicia sa, care ajunge până la dispreț față de sine însuși. În ultima analiză orice om se crede pe sine centrul lumii, și cea mai grea înfrângere o are când se convinge că nu e Dumnezeu, ci un biet om, fără de care lumea poate exista foarte bine.

Cu această stare sufletească îl încearcă, întors acasă, să biruiie rușinea ce a adus-o și i-o aduce zilnic nevasta sa, Stana, — care, scăpată de controlul bărbatului, dus în războiu, a început să sburde. Psihologia acestei femei e analizată cu o mare putere de pătrundere, și romanul *Stana*, concentrat, viu, palpitând de suflul dramatic, e poate cea mai bună lucrare a autorului.

Deosebit de sobru e tipul Marinei, mama lui Andrei, soacra Stanei. E țărancă cuminte, cumpătată, răbdătoare, neînduplecată, păzitoare cu sfințenie a lui Ioniță, pe care-l ferește să nu cunoască drumurile mamei pentru a o putea cinsti. E o antică păzitoare a

vetrei familiare, a focului sacru, așa cum se găesc încă multe țărance române, păstrătoarea virtuților fundamentale ale rasei.

Lupta Stanei cu bătrâna, cu bărbatul invalid, cu patima sa, până la ingenuchierea definitivă a răului dintr'ansa, constituie o veritabilă dramă, prinsă în literatura noastră prea arareori. Concepția de viață ce se desprinde din roman se raziă pe conștiința nimicniciei omului, singura convingere în măsură se infrânze egoismul și sumeția omenească și să ne impace cu noi înșine, cu lumea, cu viața așa cum ni-e dat s'o trăim.

După „Legea trupului” „Legea minții”, „Arhanghelii”, „Stana” e alpatrulea roman publicat de autor. Dacă celelalte trei au unele părți prea puțin concentrate, din „Stana” nu poate lipsi nici un pasagi, atât e de restrânsă povestirea la acțiune pură.

Ca subiecte din rășboiu dsa a mai publicat volumul „Zilele din urmă ale Căpitanului Pârveu”, iar din mediul social de după rășboiu volumul „Desamăgire”.

Senex.

Petru Movilă. *In Nachricht aus Russland... Aufgesetzt von Christian Martini, Prof. (Frankfurth und Leipzig, Bey Michael Hubert 1731), la p. 3, se află o notiță lăudătoare despre Peter Mogila, care se trăgea „aus der Familie der Hertzoge von Moldau und Walachei, einer von den Gelehrtesten”, care nu a putut îndura prăpădul poporului în credință și datini; și, deci, traduse *Evhologion-ul* în slavonește, zicându-i *Trebnic. Mit Hülffe anderer Ertz-Bischöffe und Bischöffe* a scris și punctele credinței (*Erklärung des russischen Glaubens.*) A fost o vreme remarcabilă, zice profesorul german; deaceea el ține să comunice și ce-a zis Nectarie, patriarhul Ierusalimului, despre opera lui Movilă.*

Urmează necrologul recent, scris de Nectarie, după moartea lui Movilă. Necrologul vorbește despre conciliabulele religioase cu *trei* episcopi, sfințiți ca și el, tot la Ierusalim; din acele sfătuiri reuși *Mărturisirea ortodoxă*. Textul acesteia se trimise la Moldova — se dau și numele arhierelor colaboratori la înțelegerea cu Moldovenii —; se pomenește ediția rusească și cea grecească; se indică cuprinsul *Mărturisirei*; se amintește decretul de aprobare din 11 Martie 1693 al patriarhilor de Alexandria, Antiohia și Ierusalim: Astfel biserica rusească își recunoștea și de astă dată supunerea sa către cea din Constantinopol. La pagina 9 profesorul german încearcă chiar o comparație scurtă cu legea protestantă. El mai face și obiecția că opera n'a putut folosi mult, fiindcă a fost scrisă în stil prea înalt (*in einem sehr hohen Stylo*). Și cu textul liturgiei tot așa a stat lucrul. El regretă, mai departe, că limba slavă-veche se mai întrebuințează, în loc ca, de dragul educației religioase, toată slujba să fie rusească-modernă. Deaceea trebuia să vie alt Petru, Petru cel Mare, ca să civilizeze Rusia...

G. B.-D.

Notă. Cartea lui Martini se află în Biblioteca universității din Cluj.

I. Lupaș: *Lecturi din izvoarele istoriei române.* Despre cartea „*Lecturi din izvoarele istoriei române*” de Dr. I. Lupaș, publică dl prof. Colan, rectorul Academiei Teol. din Sibiu, următoarele rânduri: „Abia după ce citești cartea, cu titlul de mai sus, a eruditului istoric Dr. I. Lupaș, îți dai seama, cât de mare a fost greșala pedagogiei noastre, care a predat până acuma istoria, în cea mai mare parte, fără consultarea directă a izvoarelor istoriei.

Căci după-cum științele naturale nu se pot preda fără obiecte de intuiție, după-cum nu se poate ține un curs de

fizică fără experiențe, așa nu-mi pot inchipui o lecție desăvârșită de istorie, fără consultarea documentelor istorice.

Istoria de manuale merge la copii mai nevârstnici. În clasele superioare ale școalelor secundare însă, unde elevii s'au deprins într'o măsură oarecare să judece lucrurile critic, *istoria trebuie să fie documentată*. Altfel, cuvintele profesorului vor lăsa uneori anumite îndoieli și nedumeriri în sufletele discipolilor. Mai ales, când e vorba de istoria națională, unde obiectivitatea este o sarcină mai grea, dat fiind orgoliul național al fiecăruia.

De aceea pentru caracterizarea unor eroi naționali, a unor fapte sau epoci, cel mai cuminte lucru este să citești un document istoric, contemporan cu eroul, cu fapta sau cu epoca. Dacă documentul este străin, cu atât mai bine. Străinul te judecă mai aspru; tocmai de aceea lauda lui e mai prețioasă.

N'avem nimic de ascuns din istoria noastră, fiindcă ea este istoria unui neam, care prin strădanii eroice și suferințe mucenicești a ajuns la ceea ce este.

Cartea documentelor o ținem deschisă pentru oricine. Cu atât mai mult pentru tinerele vârstare ale neamului nostru.

Judecată în lumina acestor considerații, cartea d-lui profesor I. Lupaș, iese din cadrul obișnuitelor manuale auxiliare. Ea este un dar prețios pentru toți aceia, cari inșoțai fiind vor să bea apă curată de izvor, nu alambicată.

E o carte de știință — și de educație națională în același timp.

(Rev. Teol. 1928, p. 384-5).

Un volum de amintiri — Octavian Prie: *In sat la noi.* Povestiri despre oameni și întâmplări din alte timpuri. „Ardealul”, Cluj, 1928.

Critica oficială va rămânea surprinsă, cum o personalitate cunoscută

doar din vârtoarea luptelor politice mai recente, se prezintă deodată — tamenam — cu un volum literar de 143 pagini.

Va face ochi mici, și va întreba cu un gest enervat: „Cine e domnul? Cum *îndrăznește*, fără avizul nostru?”

Pentru ca să cruțăm nervii criticei oficiale, ținem să anunțăm, că autorul acestui volum de amintiri este aproape tot așa de recunoscut ca *scriitor*, și în Ardeal.

Abia un grup de prieteni, dacă știi și aici, că autorul a scris, sub pseudonimul *Tullius* — un ciclu de foiletoane („Satul meu”) la „Luceafărul”, în cei dintâi doi ani ai apariției (1902—3), continuându-l apoi în foiletonul „Unirei” din Blaj, unde iscălea numai T. Tariez, că nici dl Gh. Adamescu, cu toată hărnicia d-sale de observator critic conștient, nu știa până acum, cine e acel ilustru necunoscut, care iscălea *Tullius* sau T., în vrafurile năpădite de pulbere ale revistelor și gazetelor, ce apăreau în Ardealul necunoscut, înainte de eliberare și — *după*.

Observ, că prin aceste modeste rânduri introductive, am reușit să atrag atenția și — probabil — odiul criticei oficiale asupra autorului, atât de fericit până acum, în dulcea penumbră a necunoscutului.

Dar ce are a face? *El* va vedea.

Am cetit volumul „In sat la noi”, cu mare plăcere.

Nu e o înregistrare seacă de amintiri, ci viața palpitantă a unui sat, văzută prin prisma unui observator, a cărui inimă o simți bătând sub umorul sănătos, în care se învâluie.

Incepem cu spaima copiilor, când se gândesc la bătăile ce îi așteaptă la școală. (*Cum era să înuțăm carte*). „In unghiu lângă catedră erau răzimate

mulțimea de nuele, unsprezece, câte bănci aveam. Erau puse după lungime. Cea mai lungă ajungea până la banca din fund, lângă perețe. A doua era ceva mai scurtă... Fiecare nua era crăpată în vârf. Copiii purtau păr lung, și când nu se purtau bine, lua domnul în-vățător nuaia băncii, o vâra în părul băiatului, o sucia de două-trei ori și scutura"... (pag. 12).

La Bobotează copiii plecau și ei cu părintele, să boteze, hârjonindu-se cu pisicile și cu găinile oamenilor.

Ion Vlad are aceiași importanță pentru satul de pe țărmul Oltului, ca Romul și Remu pentru Roma. El a fost cel dintâiu din sat, care a avut curajul să-și ducă copilul la școală în Sibiiu, să-l țină acolo, cu munca brațelor sale și să-l facă domn.

Era, desigur, un gest eroic.

„Numai celce a avut copii la școală în Sibiiu știe ce sunt zilele de Septembrie și drumurile ce le face, o viață de om, în fiecare Vineri, în fiecare Marți, când merge la oraș. Incepi ca bărbat tânăr și sănătos și o sfârșești cu capul sus și cu mâinile ce-ți tremură pe hete. Căci nu este acel vifor și nici ger nu e, care să te poată opri în drum, când știi că la școală copilul așteaptă pâinea, care i s'a gătat și hainele, ca să se schimbe". (pag. 27).

Cei patru pleacă și ei pe urmele lui Ionică Vlad, la Sibiiu. Și cum vacanța Crăciunului s'a nimerit mai repede cu o zi, ei nu mai așteaptă căruța de acasă, ci pleacă voinicește pe jos, cu niște ciomege mai mari decât ei. Ei răzbesc prin viscol, cântând „Drum bun, drum bun, doba bate”, „Bravi ostași ai României” și alte cântece învățate în afară de zidurile școlii străine „despre România, despre Plevna, despre frățietate și hora Unirii, cum se cânta pe vremea aceea fericită, de după războiul cu Turcii”. (pag. 31).

Voluntarul completează, par'că, această ordine de idei. În toiul războiului, Dinu lui Pavel strigă către tineri: „Ei, să fiu eu tânăr, cum sunteți voi, aș ști să fac altceva, decât să mor pentru unguri, pe câmpiile nesfârșite ale Galiciei. De ce vreți voi să mergeți în Galicija, în loc să treceți munții dinaintea ochilor voștri?”

Vorba a prins.

Voluntarul a plecat, cu alți flăcăi, târându-se pe coastele Negoiului, până să ajungă la vârf.

Și voluntarul moare la vârsta de douăzeci de ani „într'un spital improvizat din Iașii Moldovei”.

Vrăjitoarea și *La pascălier* se întregesc. Cea din urmă ne povestește, cum Mihai Stanciu, pleacă la pascălier cu soacra bolnavă de moarte. La plată, pascălierul îi spune: „Pune pe temeiul fântânii tot ce ai!” Avea la el 20 zloți. Puse cincisprezece pe fântână, reținându-și cinci pentru drum, mai ales că avea de gând să bea, la crășma din Colun și o sticlă cu bere, ca să se răcorească. Pe drum se tot gândia dacă a făcut bine, ba chiar i se părea că a dat prea mult pascălierului, când popii i-ar fi plătit, pentru slujba asta numai zece creițari. Pe urmă, se hotărăște brusc, smâncește hățurile, întoarce căruța, se strecură printre oameni și mai pune cinci zloți pe fântână, căci se gândea omul: am înșelat pe pascălier, care nu vede, dar am înșelat și pe Dumnezeu, care vede tot...

Viața dela sate e bine prinsă și în restul schițelor *Răzbunare*, *Hoțul*, *Popa nostru*, *La târg*, *Banca noastră* etc.

Rămâne o întrebare: pentru ce a pus autorul, în fruntea volumului schița *Acasă?* Eu aș fi pus-o tocmai la urmă. După tablourile pline de umor ale vieții dela sate, schița aceasta incheia volumul, ca o resemnare blândă, a omului rein-

tors din o cale lungă și aflând casa puștie și goală... Bătrânii plecaseră pe un drum tainic, unul după altul, par'că s'ar fi înțeles...

„Sunt icoane de demult, prav s'a făcut din toate câte erau odată aici. Au murit toți și pustii au rămas toate. Abia dacă firul de iarbă și peatra din zid imi mai povestesc de lumea aceasta fermecată de demult”.

Stilul volumului este, pe alocuri, puțin îngrijit, autorul ținând să redea, cât mai fidel, nuanțele provinciale.

Între aceste provincialisme *voite*, aflăm comparații noi, sugestive, sau ex-

presii ca: „Și cum era un cărăuș vestit și a dat față *cu multă nație de om*”...

Sau, trei șire din „Fata clopotarului”, cea mai bună șchiță din întreg volumul: „Afară țirăe ploaia și picături mărunte aruncă vântul in obloanele ferestrelor. Părae se coboară de pe deal și cum vâjăe și merii din grădinile oamenilor, se întinde peste sat un sunet ca de cioaie”.

Recomand volumul *În sat la noi* ca o lectură sănătoasă, binevenită, in o epocă de sufocantă producție literară artificială.

AL. CIURA.

Reviste.

Românii de peste hotare. Dl I. Dongorozi, scriitor și publicist, profesor secundar, face un bun serviciu prin articolul său „Românii de peste hotare”, publicat in revista „Ramuri” din Craiova. Dsa a constatat, cu prilejul examenelor de bacalaureat, că asupra acestui subiect candidații pe care i-a examinat nu au putut „da măcar un singur răspuns mulțumitor”.

Dacă la bacalaureat dsa a putut avea desiluzii, ce să mai spunem de partea cea mai mare a publicului românesc ?

Noi, se știe, suntem azi un popor cu „idealul național realizat”, nu mai avem gânduri de cuceriri peste granițele actuale. Constatarea aceasta, simplă, e atât de binefăcătoare pentru cei mai mulți, încât le-a atrofiat orice interes pentru ramurile românești de peste hotare. „N'avem ce, le mai face! Sunt meniți desnaționalizării!” Iată ce se cred îndreptățiți să spună, pentru a-și mântui sufletul, și aceia cari se cred buni români.

Evident că o astfel de soluție e puțin fericită. Nu suntem un popor așa de mare încât să putem neglija pe frații noștri de peste hotare, mai ales când ei, partea cea mai mare, sunt in țările vecine și numărul lor destul de însemnat. Dacă nu ne mai putem gândi la cuceriri cu arma, la incorporarea lor in statul român suntem datori să-i cucerim prin cultura națională, mai ales azi, când între principiile păcii este și acela al protecției minorităților etnice.

Dela autoritatea de stat, in țările in cari trăesc frații noștri reslățiți, nu ne putem aștepta, desigur, la o protecție, nici binevoitoare, dar încă frățască! De zece ani avem dovezi destule, și din țările prietene și aliate, și din cele foste inamice. In Serbia și Grecia, ca și in Ungaria și Bulgaria sau Rusia, românii trăesc sub un regim de opresiune. Atacul prim se dă împotriva lor tocmai pe frontul cultural, amenințându-li-se școala și biserica. Datoria noastră este să le venim in ajutor acolo unde se dă atacul principal: in domeniul culturii naționale, pentru a-și

putea păstra și întări conștiința națională.

Iată pentru ce credem că datele statistice publicate de dl I. Dongorozi sunt prețioase: opinia noastră publică e posibil să fie impresionată luând cunoștință de numărul destul de mare al românilor de peste hotare, — de altfel revista „*Graiul românesc*” lucrează stăruitor pentru cunoașterea românilor de peste granițe, a împrejurărilor în cari trăesc, dar ea e puțin răspândită.

Ar fi potrivit ca articolele și studiile publicate în „*Graiul românesc*”, sau altele cari privesc pe românii de peste hotare să fie *reproduse și comentate* de marile *noastre cotidiene*. Numai așa ar putea crește interesul pentru o chestiune care nu poate fi închisă.

Dl Dongorozi socotește numărul românilor din America la 200.000 în (Statele unite și Canada); pe cei din Ungaria la 250.000 (cifra o credem exagerată; după alte statistici numărul lor ar fi 70.000—100.000). În Ucraina, în Republica moldovenească și în alte regiuni trăesc 600.000 de moldoveni; în Bulgaria 100.000; în Jugoslavia, Banatul sârbesc: 150.000; în Craina 300.000; în alte regiuni ale Jugoslaviei (cele sudice) 200.000; în Albania 150.000; în Grecia 300.000.

După datele dlui Dongorozi numărul românilor de peste hotare s'ar ridica, deci, la peste două milioane, ceea ce, desigur, nu poate constitui pentru noi o cantitate negliabilă. — Dsa însoțește articolul de schițe ale ținuturilor de peste granițe, locuite de români, precum și de resumative date istorice în legătură cu trecutul și răspândirea lor în acele regiuni. S. V.

Minerva, revistă de sinteză culturală. Iași. În Nr. 2, a. II se publică un articol al sociologului și economistului Werner Sombart, profesor la Universi-

tatea din Berlin: „Teorie economică și istorie economică”, prin care își demonstrează concepția din care a pornit întreaga sa operă, după care „teoreticieni și istorici” nu sunt antiteze, ci numai laolaltă formează „un tot viu”, pe temeiul căreia autorul pretinde ca opera sa „să fie considerată atâta ca o operă teoretică cât și ca una istorică”. Se știe că W. Sombart e considerat ca unul dintre cei mai mari sociologi și economiști. Preocuparea sa de căpetenie a fost capitalismul, căruia i-a consacrat cercetări în multe volume. Cercetările sale de ordin economic-social autorul le consideră în aceeași vreme și cercetări istorice.

Dl I. Petrovici publică conferința ținută la Institutul social român, „*Menirea Universităților*”. După ce face un rezumat istoric asupra menirii universităților din diferitele timpuri și țări, — pentru că universitatea a dibuit multă vreme până să-și fixeze adevăratul rol, dsa arată că azi menirea principală a universității e să facă știință, mai mult, să fie un *focar de creație științifică*. Deaceia la universitate ar trebui concentrați toți creatorii de știință, și numai aceia. Savanții cari trăesc în afară de Universitate ar trebui invitați și convinși să intre în cercul de activitate al Universității, primind să fie profesori.

Pregătirea profesioniștilor, a celor ce vor umplea diferitele cariere din viața publică, e deasemenea o atribuție a universității, dar nu în măsura în care era odată. Dar cultura științifică solidă, — menirea esențială a universității, „are repercusiuni cu mult mai largi”, spune dl Petrovici, „nu numai pe latura intelectuală, ci și în partea morală, în ceea ce privește viața cetățenească”.

„O cultură științifică solidă, *adică să te deprinzi a te închina adevărului și numai lui*, a nu admite nici o idee fără probă și fără verificare, a avea spiritul

larg receptiv pentru orice idee ce se prezintă în mod temeinic, a fi adversarul prejudecăților și obscurantismului, — dar aceasta înseamnă o iluminare, o regenerare, o resurecțiune a întregii tale ființă"...

„Nici n'ar fi nevoie la urma urmei ca profesorul să atragă studentului atențiunea și asupra aplicării morale și să-i dea copios indemnuri și sfaturi de ordin practic. Nu zic că e rău să o faci, dar principal ajunge să faci dintr'ansul o adevărată mentalitate științifică, și cu aceasta i-ai dat în mână arma cea mai puternică și cea mai însemnată de regenerare morală, care să-i servească în viața cetățenească”.

Ni-se pare puțin exagerată importanța ce i se dă „culturii științifice solide”, fiindcă prea arareori reușim să o identificăm ca „închinarea la adevăr și numai lui”. În teorie, logic, — așa ar trebui să fie cum spune dl I. Petrovici. Dar în practica vieții!... Câți nu sunt cari în știința, în specialitatea lor mai ales, nu se închină decât adevărului, și le picură sânge când cineva vrea să strecoare o minciună în domeniul lor, — și sunt totuși insensibili față de adevărul altor specialități, cu atât mai mult față de cel etic.

Universitățile au fost, și mai sunt, „și focare de patriotism, tot grație culturii științifice”. Universitățile sunt menite să „potențeze patriotismul”, dar și

să „sporească generozitatea”. Dl I. Petrovici crede că s'ar putea vorbi și despre „numerus clausus” la universități dacă rolul acestor ar fi „pur și simplu pregătirea profesională”. „Vedem însă că universitatea nu are în vedere numai pregătirea slujbașilor, ci are și alte meniri, iar pentru această menire de conlucrare științifică și de apropiere sufletească prin vraja științii, învătământul superior este locul cel mai prielnic de apropiere sufletească a tuturor naționalităților care trăesc pe pământul nostru”.

Din trecutul universităților din Austria și Ungaria noi avem o experiență exact contrarie. Niciodată universitățile din Viena, Budapesta și Cluj n'au fost puncte de întâlnire între naționalități și popoarele dominante, ci focare de certe naționale, poate tocmai în urma faptului că universitățile sunt și „focare de patriotism”, cum afirma mai înainte și Dl Petrovici.

Dsa mai amintește și rostul așa-numitelor „Extensiuni universitare”, „idee pornită dela universitățile engleze și imbrățișată cu pasiune de americani, unde: s'a dat un maximum de dezvoltare”. La noi e cunoscută din „Extensiunea universitară” a universității din Cluj, din seriile de conferențe ce le ține dincoace de Carpați.

În restul numărului material bogat și variat.

Dela „Astra”.

Dela secțiunile științifice-literare ale „Astri”.

Ședința Secțiunilor dela 10 Ianuarie. Dl. I. Agârbiceanu face prezentarea unei colecții de poezii populare culese de dl I. Podariu de pe Câmpia Ardealului, unele publicate prin ziare și altele în manuscris. Arată că e întâia colecție de poezii populare din această regiune a Ardealului. Poeziile, doine și strigături,

nu sunt tipice acestui ținut, afară de câteva, dar cuprind variante prețioase a poeziei noastre populare. Dată fiind căutarea mare pe care o au poeziile populare la cetitorii țărani, propune să se tipărească colecția într'un număr din biblioteca populară din anul curent.

Tot d-sa propune spre redactare, în aceeași bibliotecă, a unor numere epuizate, cari ar putea fi folositoare și acum, și ar avea trecere între cetitorii

dela țară. Secțiile propun să fie recomandate Comitetului central pentru rețipărire.

Se procedează la distribuția între secții a subvenției trecută în bugetul Astrei pe anul 1929. Proporția în care s'a făcut distribuția, cu aprobarea unanimă a membrilor, s'a comunicat Comitetului central.

Conducătorul oficiului de desfacere prezintă bilanțul asupra activității pe lunile Sept.—Dec. 1928.

Se constată că s'au vândut 16,968 broșuri în suma de Lei 101,924. Secțiile iau la cunoștință bilanțul și aleg o comisie din 3 membri, d-nii V. Vlaicu, I. Cioran și S. Popa.

Sedința dela 24 Ianuarie. Dl. I. Lupaș, membru în secția istorică, face o importantă comunicare în legătură cu trecutul românilor ardeleni în general, și a bisericii românești în special: „Un vlădică român în Ardeal la 1397”. D-sa, căutând alt material în hotărârile dieței ungurești ținute în Timișoara, la 1397, a dat peste decizia dieței prin care se expulsează toți străinii și veneticii din țară, afară de trei, între cari și „Macarie, vlădică bisericilor ardeleni”. Acesta n'ar putea fi decât episcopul bisericilor românești, întrucât din catalogul episcopilor catolici din Alba-Iulia, se constată că la acea dată era aici alt vlădică. Iau parte la discuție d-nii S. Dragomir, Panaitescu, V. Drăgan, Șt. Meteș, etc.

Comisia de verificare a socotelilor oficiului de desfacere, citește raportul prin dl. S. Popa, din care se constată că întreaga gestiune e în cea mai bună ordine și secțiile hotărăsc să fie trimis bilanțul, împreună cu raportul comisiei, Comitetului central spre aprobare.

Secretarul aduce la cunoștință secțiilor adresa Comitetului central, pentru a-și arăta părerea în legătură cu o propunere sosită la Comitet de-a fi schimbată revista „Transilvania” în revistă de familie. Iau parte la discuție d-nii I. Lupaș, S. Dragomir, A. Ciornea, Iuliu Hațieganu, E. Dăianu, S. Popa, concludând cu toții că „Transilvania” e bine să rămână și pe mai departe publicație științifică-literară, ca organ cultural al „Astrii” și a Secțiilor sale, nizuind

spre o tot mai simțită îmbunătățire ca execuție tehnică și cuprins.

Secretarul rezumă propunerile făcute Com. central de către dl. Gr. C. Mărcuș, sprijinite de secretar, în legătură cu reorganizarea întregii edituri a „Astrii”. Secțiile aprobă propunerile și le recomandă și din partea lor Comitetului central.

* * *

Sedința plenară dela 14 Februarie a. c.

Ordinea de zi:

1. *Dr. S. Dragomir*: „Un tribun ardelean refugiat în Bucovina și Moldova în anii 1848—49”.

2. Proiectul de regulament al oficiului de desfacere.

Domnul S. Dragomir studiază mai de multă vreme documentele, în legătură cu anii 1848—49. Domnia-sa constată că avem prea puține memorii și însemnări românești asupra acelor vremi, între acele ale lui Axente Sever, Vasile Moldovan, Iosif St. Șuluțu. I. Pușcariu, Iudita Secula și părți din istoria lui Papiu Ilarian. Astfel bucuria cercetătorului este explicabilă când ajunge la cunoștința de noui izvoare. — Dl. S. Dragomir a ajuns să cunoască trei memorii nouă asupra revoluției datorite lui Isaia Moldovan (fratele prefectului) Francisc Mihăilaș și Ion Oros. Se ocupă cu memoriile acestui din urmă, arătând că din ele se cunosc lucruri nouă, precum sunt: mișcările de pe Câmpia Ardealului în 1848—49 (între altele o adunare fără-nească de peste patru mii); refugiul lui Oros, cu oastea lui Șerban, peste munți în Bucovina; dragostea cu care e Oros primit de familiile boierești din Bucovina și Moldova, — în special vestita familie Hurmuzaki și Sturdza; sentimentele precum și cuprinsul ideii naționale și a idealului unității politice ale societății de atunci; amestecul intens al cărturarilor din diferitele provincii, — al revoluționarilor din Ardeal, Moldova și Muntenia. — Comunicarea — a fost ascultată cu viu interes.

Dl. Gr. C. Mărcuș prezintă proiectele de regulament intern al oficiului de desfacere, care cu mici modificări, e aprobat de Secții și propus Comitetului central spre aprobare.